

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ
імені В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

Валентина МЕДВЕДСЬКА

**СТАНОВЛЕННЯ
ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
У ДІЯЛЬНОСТІ ІНФОРМАЦІЙНО-
АНАЛІТИЧНИХ СЛУЖБ БІБЛІОТЕК
(НА ПРИКЛАДІ СЛУЖБИ ІНФОРМАЦІЙНО-
АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ НБУВ)**

Монографія

Київ 2013

УДК 004: 027.021:352/354
ББК Ч732 в2:397+Ч730.036
М42

Затверджено до друку вченою радою
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського
(протокол № 11 від 09.09.2013)

Науковий редактор:

О. В. Ворошилов, старш. наук. співроб. НБУВ, канд. іст. наук

Рецензенти:

М. В. Геращенко, проф. кафедри книгознавства і бібліотекознавства КНУКіМ,
канд. пед. наук

В. М. Удовик, директор Фонду Президентів України НБУВ, канд. іст. наук

М42

Медведєва В. Становлення інформаційно-комунікаційних технологій у діяльності інформаційно-аналітичних служб бібліотек (на прикладі Служби інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади НБУВ) : монографія / Валентина Медведєва ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2013. – 180 с.

ISBN 978-966-02-7008-4

У монографії досліджено аналіз змін в інформаційній сфері, що відбулися протягом останніх десятиріч, у період значного посилення глобальних впливів, а також факторів, пов'язаних з розвитком української державності, зростаючим значенням інформатизації суспільства, що обумовило розвиток інформаційно-комунікаційних технологій у сучасній бібліотеці. У цьому контексті проаналізовано застосування інформаційно-комунікаційних технологій у практиці інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек. Узагальнено досвід інформаційно-аналітичного забезпечення різних категорій користувачів наукових бібліотек на шляху перетворення їх на сучасні науково-інформаційні центри загальнодержавного значення.

Орієнтована на науковців, практиків у сфері інформатизації, широкий загал читачів, які цікавляться цією проблемою.

УДК 004: 027.021:352/354
ББК Ч732 в2:397+Ч730.036

ISBN 978-966-02-7008-4

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	5
РОЗДІЛ 1. РОЗВИТОК ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У СУЧАСНІЙ БІБЛІОТЕЦІ	8
1.1. Сучасні бібліотеки в системі інформаційно-комунікаційних технологій	8
1.2. Інформаційно-комунікаційні технології у практиці бібліотечної діяльності	14
1.3. Використання інформаційно-комунікаційних технологій як засіб удосконалення бібліотечних ресурсів в умовах інформатизації суспільства	28
РОЗДІЛ 2. ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РІЗНИХ КАТЕГОРІЙ КОРИСТУВАЧІВ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ	38
2.1. Організація інформаційно-аналітичної діяльності в бібліотеці	38
2.2. Специфіка інформаційно-аналітичного забезпечення управлінських структур у практиці діяльності СІАЗ НБУВ	62
2.3. Роль електронних бібліотек в інформаційно-аналітичному забезпеченні сучасних користувачів	78

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У БІБЛІОТЕЧНИХ УСТАНОВАХ – СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ЦЕНТРАХ.....	96
3.1. Бібліотечна діяльність в умовах розвитку інформаційного ринку	96
3.2. Особливості розвитку професійних якостей бібліотекаря в обслуговуванні користувачів	111
3.3. Перспективи організації обслуговування користувачів у бібліотеках – інформаційних центрах	123
ПІСЛЯМОВА	147
СПИСОК СКОРОЧЕНЬ	149
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	151

ПЕРЕДМОВА

Нині суспільство усвідомлює важливість організації вільного доступу до інформаційних масивів. Сучасний період розвитку інформаційної сфери суспільства характеризується стрімким зростанням обсягів електронних документних ресурсів.

Особлива роль належить появі Інтернету, який не лише містить інформацію, а й створює нову віртуальну інформаційну демократію. За таких умов суспільство не може залишитися незмінним. Інтернет змінив звичні методи отримання інформації, ініціював появу нових засобів доступу суспільства до знань. Більша частина припадає на інформацію, яка споживається і зберігається тільки в електронному вигляді. Особливо це стосується наукової інформації. Сьогодні електронна форма уможлиблює більш компактне зберігання інформації, її оперативне й широке поширення і, крім того, дає змогу маніпулювати нею.

Важливим напрямом удосконалення суспільних механізмів, пов'язаних із процесом еволюції керування інформаційними ресурсами, забезпеченням доступу до них дедалі більш широкого кола представників різних соціальних груп населення, є розвиток на сучасній технологічній основі бібліотечної діяльності. Адже, відповідно до суспільних інтересів і потреб, бібліотека є елементом світової інформаційної інфраструктури, що включений у формування глобального інформаційного простору й надання вільного доступу до джерел інформації. Її розвиток уже в найближчій перспективі має забезпечити якісно новий рівень використання інформаційних ресурсів суспільними інститутами, різними категоріями користувачів тощо.

Новий етап розвитку України, що починається з набуттям нею незалежності, докорінно впливає на всі сфери суспільного життя, у тому числі на розвиток бібліотечної справи, на склад і зміст бібліотечних фондів, доступність інформації та її включення до суспільного обігу.

З іншого боку, на сьогодні одним з важливих факторів, що впливають на бібліотечну теорію та практику, є глобальна інформатизація суспільства, в умовах якої у бібліотеках постійно збільшується перелік об'єктів комплекту-

вання (передусім на електронних носіях) і відбувається трансформація традиційних і розвиток нових технологій бібліотечної діяльності. Виникає принципово новий аспект розвитку системи інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ).

Нинішній етап розвитку суспільства потребує не лише відповідних змін у науково-практичній діяльності сучасних наукових бібліотек, а й удосконалення й розвитку окремих положень бібліотекознавства, узгодження бібліотечної теорії та практики з основними сучасними вимогами до бібліотечного й науково-інформаційного обслуговування науки й суспільства.

У зв'язку з цим нині відбувається переосмислення ролі й місця бібліотечно-інформаційної діяльності в задоволенні потреб і запитів нового, сучасного користувача. Постає нове коло наукових завдань у галузі розвитку бібліотечної справи, зокрема щодо питання застосування нових підходів до бібліотечної роботи на базі сучасних ІКТ, їх організації і впровадження.

У структурній трансформації бібліотек заслуговує на особливу увагу формування в дедалі більшій кількості бібліотечних установ спеціальних підрозділів з підготовки до використання замовниками інформаційних ресурсів, виготовлення широкого асортименту синтезованих інформаційно-аналітичних продуктів для задоволення запитів нових категорій сучасних користувачів.

Крім того, розпочатий у багатьох бібліотечних установах процес оцифрування дає можливість для введення в суспільний обіг значних обсягів раніше мало використовуваних, хоча й потрібних ресурсів.

Одним із характерних прикладів функціонування підрозділу, що надає можливість бібліотечним установам відновлювати свою роль як необхідних суспільству інформаційних центрів, є Служба інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади (СІАЗ), що діє в структурі Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ). Ця структура вже понад півтора десятиріччя забезпечує задоволення запитів користувачів – органів державної влади, політичних й економічних структур, наукових установ, інших замовників на різноманітну інформаційну та аналітичну продукцію. Досвід такої роботи в НБУВ та інших бібліотеках України демонструє успішне введення в суспільний обіг інформаційних ресурсів, зосереджених у бібліотечних фондах, підвищення ефективності їх використання, формування нових видів інформаційних послуг, нових інформаційних продуктів для напов-

нення вітчизняного інформаційного простору на нинішньому етапі його розвитку. Аналіз цього досвіду є основою для розвитку високопродуктивних форм бібліотечної роботи в умовах зростаючих потреб у забезпеченні суспільства інформацією. Читачеві цієї монографії пропонується теоретичне узагальнення практичної діяльності щодо впровадження сучасних інформаційних технологій, апробованих у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського, що можуть бути корисними для розвитку нових інформаційно-комунікаційних технологій.

РОЗДІЛ 1

РОЗВИТОК ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У СУЧАСНІЙ БІБЛІОТЕЦІ

1.1. Сучасні бібліотеки в системі інформаційно- комунікаційних технологій

Функціонування бібліотечних установ, розвиток на сучасній технологічній основі бібліотечної діяльності є важливим напрямом удосконалення суспільних механізмів, пов'язаних із процесом еволюції керування інформаційними ресурсами, забезпеченням доступу до них дедалі ширшого кола представників різних соціальних груп населення.

Цей розвиток уже в найближчій перспективі має забезпечити якісно нову суспільну систему використання інформаційних ресурсів. Продуктивним для дослідження цих процесів став соціо-культурний підхід, широко представлений у працях вітчизняних і зарубіжних дослідників Р. Мотульського, К. Вигурського, А. Соляник, Я. Шрайберга, І. Давидової та ін. Заслугує на особливу увагу робота з упорядкування інформаційного ресурсу в сфері національної бібліографії НБУВ творчого колективу під керівництвом В. Омельчука.

Інноваційний компонент бібліотечного інформаційного виробництва, пов'язаний із широким використанням комп'ютерних технологій, можливостей Інтернету, нині ще не посідає чільного місця в теоретичних розробках, однак є сьогодні предметом пильного вивчення й узагальнення. Помітний внесок у цю роботу поряд з іншими вченими робить група науковців Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (Л. Костенко, А. Чекмарьов, Т. Добко, О. Воскобойнікова-Гузєва та ін.) під керівництвом академіка О. Онищенко.

Серед загальних питань інформатизації слід виокремити теоретичне осмислення процесу вдосконалення співробітництва бібліотек з науковими

установами, що знайшло відображення в роботах наших співвітчизників Л. Дубровіної, М. Слободяника, В. Горового та ін. Загальні питання аналізу процесу розвитку електронних ресурсів висвітлювалися в працях В. Широкова, П. Бакута, Ю. Шумилова, А. Гиржона, використання електронних ресурсів – у В. Степанова, В. Голуба, В. Губарець.

Таким чином, питання інформатизації суспільства, формування його інформаційних ресурсів, різні аспекти проблеми створення й розвитку бібліотечних інформаційно-документальних фондів та електронних бібліотек, перетворення бібліотек в інформаційні центри, проблеми використання комп'ютерних технологій у бібліотеках тощо привертала увагу широкого кола науковців.

Водночас слід зазначити, що сьогодні вітчизняними й зарубіжними науковцями дедалі більше уваги приділяється питанню дистантного обслуговування користувачів бібліотеки. Зокрема, активно досліджується сучасний стан міжбібліотечного абонементу (МБА), його перспективи й модернізація у зв'язку з розвитком нових інформаційно-комунікаційних технологій, аналізуються особливості створення і функціонування електронних і гібридних бібліотек, досліджуються веб-сайти бібліотек як один з найважливіших способів доступу до ресурсів бібліотеки.

Детально розкривають тему дослідження дистантних форм обслуговування публікації російських дослідників Т. Єршової, Я. Шрайберга, О. Сьютюренка, М. Меняєва, Ю. Хохлова, М. Гончарова, Р. Гіляревського.

В Україні проблему дистанційного забезпечення потреб користувачів активно розробляє Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Різні аспекти проблеми дистантного обслуговування висвітлюються в працях В. Горового, Л. Костенка, О. Ісаєнка та ін.

Сучасна епоха характеризується ментальними й технологічними змінами в розвитку суспільства. Це пов'язано з процесами глобалізації і формуванням унаслідок цього нової інформаційної культури, а також з розвитком інформаційних технологій у сфері комунікацій. Значною мірою такі процеси впливають на сучасні бібліотеки, змінюючи не тільки всю систему бібліотечної праці й бібліотечних ресурсів, а й порушуючи питання про трансформацію традиційних бібліотек.

У зв'язку з цим стає актуальним дослідження трансформації бібліотек, визначення їхнього місця й ролі в системі ІКТ.

Бібліотеці до недавнього часу належало монопольне становище серед соціальних інститутів, які займалися збором, систематизацією, зберіганням інформації. Проте тільки бібліотека забезпечувала доведення інформації до користувача у вигляді «нового знання», що виводило її в ранг монополістів системи соціальних комунікацій. Тобто на відміну від інших соціальних інститутів (архівів, музеїв, фондів тощо) тільки в бібліотеці користувач міг отримати доступ до професійно опрацьованих і збережених масивів інформації. Якщо бібліотечний документ передати до музею, то його (документа) призначення стане іншим – із загальнодоступного він стане експонатом, на який можна дивитися, однак торкатися всім не можна. Якщо ж той же бібліотечний документ потрапить до архіву, то його можуть використати або як першоджерело, наприклад рукопис, для створення друкованого документа, або не показувати загалу до визначеного часу [179].

Поняття «інформаційно-комунікаційні технології» часто використовуються як синонім до інформаційних технологій (ІТ), хоча ІКТ це загальний термін, який підкреслює роль уніфікованих технологій та інтеграцію телекомунікацій (телефонних ліній і бездротових з'єднань), комп'ютерів, програмного забезпечення, накопичувальних та аудіовізуальних систем, які дають можливість користувачам створювати, одержувати доступ, зберігати, передавати й змінювати інформацію.

Розвиток ІКТ та Інтернету привели до того, що процеси створення, зберігання й доведення до користувача інформації потребують більш нових підходів.

Водночас слід зазначити, що ІКТ, розширюючи можливості доступу до різних типів і видів інформації для комп'ютеризованої частини користувачів, не впливають на розвиток можливостей тієї частини соціуму, що не має комп'ютерів або не знає, як ними користуватися. У Програмі ЮНЕСКО «Інформація для всіх» підкреслюється важливість адаптації особистості до життя в інформаційному суспільстві [194]. Саме забезпечення доступу дедалі більшої кількості людей до сучасних інформаційних ресурсів є однією з найважливіших ознак переходу до інформаційного суспільства.

Інформаційні ресурси бібліотек, відпрацьована роками структура організації доступу до інформаційних джерел, а також сучасні електронні засоби комунікації спроможні стимулювати вироблення нових знань, надаючи новій генерації вчених і творчих особистостей вагомі інтелектуальні активи для створення економіки знань, що виходять на перший план суспільного життя. Упровадження новітніх технологій у бібліотечну практику розширює можливості бібліотек і зумовлює перегляд концепції обслуговування користувачів. Задоволення інформаційних потреб усіх учасників інформаційних відносин у бібліотеці – це істотний фактор підвищення рівня інформатизації суспільства, побудови суспільства знань [87].

Очевидно, що саме на базі ІКТ формується постіндустріальне суспільство, визначальною характеристикою якого є використання інформації як товару, інструменту й головного ресурсу. «Нині на розвиток світової економіки суттєво впливає інформатизація, що не лише перебудовує економіку, але й прискорює її зростання та зумовлює соціальну трансформацію суспільства... Інформація та знання стали ключовим фактором виробництва, а сфера інформаційних та комунікаційних технологій – важливим інструментом, який надає державам шанс не опинитися на узбіччі соціального прогресу» [176].

При цьому стрімке зростання ролі й значення інформації перетворює її на прибутковий ресурс, що спричиняє появу великої кількості комерційних структур, які використовують такий інформаційний ресурс як прибуткову сферу бізнесу. В Інтернеті сьогодні існує безліч фірм, які виконують функції бібліотеки щодо забезпечення сучасних користувачів необхідною інформацією. Вони створюють комфортні умови її надання – електронні повнотекстові документи надсилаються на особисті комп'ютери замовників у будь-який час і в різні місця. Серед них – інформаційні агентства, інформаційні портали, інформаційні сайти, бази даних тощо.

Ця альтернативна система інформаційної комунікації створює високу конкуренцію серед установ системи соціальної комунікації і насамперед бібліотек, ліквідовуючи їхнє монопольне становище у сфері інформаційного обслуговування. Потреби сучасних користувачів, які представляють сфери юриспруденції, бізнесу, управління тощо, ступінь прийняття рішень яких на основі наданої інформації досить висока, дедалі частіше задовольняються

комерційними структурами.

На сьогодні можна стверджувати, що, враховуючи тенденції розвитку інформаційного суспільства й роль у ньому інформації, у системі соціальної комунікації основне місце належатиме електронним інформаційним потокам. Поряд із цим сучасним бібліотекам у своїй діяльності необхідно робити акцент на роботу не з друкованими документами, а з інформацією, оскільки вона забезпечує вимоги сучасного інформаційного суспільства щодо перспектив свого розвитку.

Зі зростанням запитів на інформацію в період переходу до постіндустріального, інформаційного суспільства, із залученням до неї дедалі ширшого кола людей зростає необхідність в удосконаленні роботи бібліотек, що перетворюються на суспільні інформаційні центри широкого призначення, у забезпеченні їх кваліфікованими інформаційними працівниками, посередниками між виробниками й користувачами інформації, між існуючим у суспільстві інформаційним ресурсом і соціальними структурами, що базуються на ньому. Причому бібліотеки відповідатимуть сьогоднішнім вимогам, успішно виконуватимуть роль важливого елемента інфраструктури керування інформаційними ресурсами суспільства [55].

Якщо сучасна бібліотека у своїй діяльності орієнтуватиметься тільки на друковані інформаційні потоки, вона в такий спосіб забезпечуватиме інтереси незначної групи користувачів, такої, яка не відповідає за прийняття рішень, що визначають шляхи подальшого розвитку сучасного суспільства. Ще одним аргументом на користь використання сучасною бібліотекою у своїй діяльності електронних інформаційних потоків є їх швидкий пошук і компактне зберігання. Електронні продукти сучасних бібліотек актуалізуються за короткий термін, їх виробництво не пов'язане з витратами на папір, поліграфічну складову, спосіб доставки тощо.

Проте друковані видання не втрачають повністю свого значення. Вони є актуальними в науковій, освітній діяльності, а також тій, що забезпечує дозвілля, тобто там, де оперативна складова втрачає свій первинний сенс. Необхідно також відзначити роль друкованих примірників. На відміну від інших учасників процесу інформаційної електронної комунікації, тільки бібліотека має у своїх фондах необхідний для подальшої цифрової обробки мате-

ріал [120].

На сьогодні завдяки сучасним ІКТ створюються умови для виходу бібліотеки на новий етап розвитку, що полягає в дедалі більшому використанні бібліотекою у своїй діяльності електронних масивів інформації. Це використання полягає у забезпеченні користувачів доступом до Інтернету. У цьому випадку роль сучасної бібліотеки полягає у посередництві, тобто професійній консультації користувачів. Проводячи консультування, бібліотека допомагає користувачам зорієнтуватися в дедалі зростаючих масивах інформації. Водночас особливого значення набуває оформлення бібліотекою передплати на повнотекстові бази даних, що, у свою чергу, зміщує акценти в роботі бібліотек від володіння документом на звернення до нього за першої вимоги, що зумовлює серйозні зміни у формуванні фонду сучасних бібліотек.

Поряд із цим співробітники бібліотек, щоб здійснювати інформаційно-бібліографічне обслуговування користувачів на сучасному рівні, повинні володіти методами автоматизованої обробки інформації, використовувати інформаційно-пошукову мову, технічні можливості автоматизованих систем, спеціальні команди для отримання релевантної інформації відповідно до інформаційних запитів, створювати електронні каталоги (ЕК), проектувати документальні, фактографічні бази даних (БД), здійснювати пошук в електронних каталогах і БД.

Щоб утримати свої позиції у сучасному інформаційно-комунікаційному просторі суспільства бібліотеки мають активно освоювати нові інформаційні технології – видавничі, рекламні, гіпертекстові, мультимедійні, телекомунікаційні, електронізацію інформаційних ресурсів, комп'ютерну обробку інформації тощо [183].

Сьогодні участь сучасних бібліотек у системі електронних інформаційних комунікацій вимагає від них створення власних електронних ресурсів (баз даних, електронних каталогів, довідників, текстів оцифрованих документів тощо), а також розміщення цих ресурсів у мережі Інтернет. Важливим у цьому плані є здійснення дистанційного обслуговування сучасних користувачів – організація віддаленого консультування читачів через електронну пошту, створення власного сайту тощо. Цей аспект діяльності сучасних бібліотек може реалізуватися за допомогою створення електронної бібліотеки,

яка б надавала користувачам доступ до повнотекстових баз даних, передплачених бібліотекою.

Також забезпечення інформаційних потреб групи користувачів, які потребують опрацьованої, систематизованої, актуальної та оперативної інформації, основна діяльність яких спрямована на прийняття суспільно значущих рішень, потребує створення при бібліотечних установах спеціальних інформаційних служб. Функціонування таких інформаційних служб забезпечує найбільш оперативне обслуговування запитів сфери науки, виробництва та управління, використовуючи при цьому електронні технології.

Такі інформаційні служби, маючи доступ до бібліотечних ресурсів, отримують можливість найбільш якісно забезпечити інформацією різні категорії замовників за короткий термін. Послуги з надання інформаційними службами структурованої, семантично опрацьованої інформації реалізуються у створенні інформаційно-аналітичних продуктів, що на сьогодні є найбільш вдалою формою забезпечення інформацією, яка містить аналітичні висновки, рекомендації, прогнози, версії розвитку подій, статистику тощо.

Таким чином, сьогодні все має бути спрямоване на те, щоб зробити послуги сучасних бібліотечних установ у системі інформаційних комунікацій більш затребуваними й конкурентоспроможними порівняно з послугами, які надаються комерційними структурами. Значною мірою процес трансформації традиційних бібліотек приведе до створення нових методів роботи з електронними масивами інформації, що зумовить зміни в усіх структурних ланках сучасної бібліотеки.

1.2. Інформаційно-комунікаційні технології у практиці бібліотечної діяльності

Сьогодні ІКТ знаходять своє застосування в усіх сферах життєдіяльності сучасного суспільства. Вони стають домінантами суспільного розвитку і визначають інформаційний рівень розвитку націй, що впливає на їхнє соціально-економічне становище в глобалізованому світі. Використання сучасною бібліотекою ІКТ обумовлено тим, що бібліотеки є структурною ланкою сус-

пільства та як структурні компоненти цього суспільства зазнають значних змін. Адже реформування сучасного суспільства під впливом процесів глобальної інформатизації і використання сучасних ІКТ потребує, щоб кожний соціальний інститут суспільства набув форми, оптимальної для виконання поставлених цілей, основних завдань нового суспільства. Це також стосується і наукових бібліотек, які на вимогу часу перетворюються на інформаційні центри більш нового зразка, сприяючи впровадженню у свою діяльність сучасних ІКТ, оскільки вони покликані реалізовувати на практиці важливе завдання нового суспільства – загальної доступності інформації.

Провідними науковцями ІКТ визначаються як сукупність впроваджуваних у системи організаційного управління засобів і методів опрацювання даних, що є цілісною технологічною системою, яка забезпечує ціленаправлене створення, передавання, зберігання і поширення інформаційного продукту з найменшими затратами, відповідно до закономірностей того соціального середовища, у якому вони розвиваються, миттєву доступність інформації в електронній формі будь-якому користувачу в будь-який час, розширення спектра й кількості доступної інформації, успішне одержання інформації користувачем [94, с. 31].

У діяльності сучасних бібліотек застосування ІКТ спричинило організаційні й змістові перетворення, вплинувши водночас і на практику бібліотечного обслуговування, що використовує на сьогодні методи і форми інформаційно-аналітичної діяльності. Основним призначенням останньої, на думку В. Ільганаєвої, є «залучення якісно нової інформації та знань, а також створення систематизованої інформації для прийняття рішень на різних рівнях буття людини – особистісному, колективному, суспільному. Аналітика виявляється засобом здобуття знань, оптимізації процесу мислення, його структурування» [95].

Інформаційно-аналітична діяльність виникла як відповідь на запити окремих категорій сучасних користувачів, що представляють сферу управління, політики, науки й бізнесу і, на думку М. Сороки, потребують, «не стільки своєчасного ознайомлення з первинною інформацією, скільки випереджувального виявлення проблемних ситуацій і прогнозу розвитку подій. Необхідність в отриманні такої інформації зумовлена переходом владних струк-

тур до прогностичних форм діяльності з використанням багатоваріантних моделей розвитку подій, що потребує не просто констатації фактів для доведення тієї чи іншої тези, а системного підходу до розв'язання проблеми в цілому на основі поєднання інтелектуальних здібностей людини з функціональними можливостями сучасних автоматизованих інформаційних систем» [218, с. 15].

Здебільшого застосування ІКТ в інформаційно-аналітичній діяльності сучасних бібліотек спирається на вже напрацьовані результати використання ІКТ у бібліотечній практиці, проте є певні характерні особливості, які обумовлені поглибленим рівнем опрацювання інформації.

Досить детально провідними бібліотекознавцями розроблено стан упровадження ІКТ у бібліотечну діяльність. Це такі дослідники, як А. Соляник, Я. Шрайберг, І. Давидова, В. Ільганаєва, Л. Костенко, Н. Кушнарєнко, І. Пилко, М. Сенченко, М. Слободяник, А. Соколов та ін.

У працях цих дослідників висвітлюються проблеми комп'ютеризації та інформатизації бібліотечної сфери, розвиток і функціонування електронних бібліотек, використання Інтернету в бібліотечній діяльності. Однак аналіз досліджень із цієї проблематики дає підстави стверджувати, що, незважаючи на достатню розробленість окремих напрямів застосування ІКТ у бібліотечній діяльності, певний досвід їх наукового осмислення, праці, у яких адаптація ІКТ до бібліотечної справи розглядалася б комплексно, представлені недостатньо. У цьому контексті можна відзначити праці В. Ільганаєвої, А. Соколова, які розглядають упровадження в бібліотечну діяльність ІКТ різноаспектно.

На сьогодні теоретичні напрацювання більшою мірою стосуються питання загальної комп'ютеризації сучасних бібліотек і пов'язаної з цим їхньої мережевої кооперації, переведення в цифровий формат документально-ресурсної бази сучасних бібліотек, автоматизації процесу бібліотечного обслуговування і надання дистанційного доступу до електронних ресурсів сучасних бібліотек.

Здійснення науковими бібліотеками інформаційно-аналітичної діяльності з використанням сучасних ІКТ спрямоване на забезпечення інформаційних потреб суспільства, зокрема тих категорій, що відповідають за прий-

яття суспільно значущих рішень (сфера управління політики, науки, бізнесу тощо), і пов'язане з інформаційною та аналітичною роботою.

Інформаційно-аналітична діяльність сучасних бібліотек дає змогу швидко зорієнтувати користувача в загальному потоці інформації, заощадити час на пошук потрібних матеріалів. Крім того, бібліотеками проводиться інформаційна робота, що містить процеси відбору, опрацювання, накопичення, зберігання, відтворення, поширення інформації і надання її користувачу в найбільш затребуваному ним вигляді.

Сьогодні інформація, яка необхідна для вироблення і реалізації стратегічних й оперативних управлінських рішень, для розроблювання законів, нормативних актів, правових документів тощо, розсосереджена серед безлічі інформаційних і бібліотечних фондів, баз і банків даних, мережі Інтернет тощо. Тому для сучасних користувачів, що представляють управлінську сферу бізнесу, політики, науки, культури, стає вкрай важко віднайти серед великої кількості інформаційних ресурсів необхідну їм інформацію і підготувати для подальшої аналітичної роботи. Причиною труднощів, пов'язаних з пошуком і відбором необхідної інформації, може бути брак часу, відсутність чи обмеженість доступу до необхідного інформаційного ресурсу, відсутність навичок роботи з великими обсягами інформації тощо. Саме на подолання різноманітних труднощів спрямована інформаційно-аналітична діяльність бібліотек, однією з форм реалізації якої є пошук, відбір, опрацювання і надання необхідної користувачу інформації з якомога більшої кількості джерел для подальшої аналітичної роботи, для інформаційної підтримки процесів прийняття найоптимальніших управлінських рішень у галузі політичного, економічного, соціального регулювання проблем життєдіяльності держави.

Інтернет й електронна форма збереження інформації відкрили нові можливості для здійснення пошуку в інформаційних масивах, її упорядкування, сортування і каталогізації. Поряд із цим використання бібліотекою ІКТ і засобів телекомунікаційного зв'язку відкрили нові можливості для пошуку, відбору, накопичення, зберігання, опрацювання і передачі інформації сучасним користувачам. Такими новими можливостями наділені автоматизовані інформаційно-телекомунікаційні системи (які можна розглядати як сукупність банків даних [239, с. 144]), що реалізують централізоване керування даними

в інтересах усіх користувачів системи, до складу якої вони належать, і виконують функції збирання, оброблення і видачі інформації в автоматизованому режимі.

У Законі України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» інформаційно-телекомунікаційні системи визначаються як сукупність інформаційних і телекомунікаційних систем, які в процесі опрацювання діють як єдине ціле. Причому інформаційна (автоматизована) система – це організаційно-технічна система, у якій реалізується технологія опрацювання інформації з використанням технічних і програмних засобів, а телекомунікаційна система – це сукупність програмних і технічних засобів для обміну інформацією шляхом передавання, випромінювання або приймання її у вигляді сигналів, знаків, звуків, рухомих або нерухомих зображень чи в інший спосіб [188]. За визначенням Ф. Воройського [39], автоматизовані бібліотечно-інформаційні системи (АБІС) є різновидом автоматизованих інформаційних систем, що трактуються як комплекс програмних, інформаційних, лінгвістичних, технічних, організаційно-технологічних засобів і персоналу, призначених для збирання, опрацювання, збереження, пошуку і видачі даних у заданій формі чи вигляді.

Загалом же, у широкому розумінні АБІС можуть розглядатися як інформаційно-телекомунікаційні системи, що покликані, крім іншого, виконувати завдання, пов'язані з практикою інформаційного обслуговування сучасних користувачів.

Таким чином, така система, крім пошуку, відбору, оброблення і створення великих розподілених баз даних, зможе забезпечити не тільки опрацювання великими обсягами інформації, а й організацію необмеженого доступу до різноманітних банків інформації, баз даних, інформаційного ресурсу як сучасних наукових бібліотек, так й інших інформаційних структур; добір й упорядкування різноманітних електронних колекцій, формування і представлення у світовий простір інформаційної продукції. У практиці інформаційно-аналітичної діяльності сучасних бібліотек використання зазначеної системи створює можливості для більш якісного інформування управлінської інфраструктури – поширення аналітичної інформації за допомогою сучасних засобів зв'язку; представлення інформаційного ресурсу сучасних бібліотек на бі-

бібліотечних веб-сторінках, сайтах; автоматизація процесів опрацювання інформації, її структурування відповідно до запитів замовників; надання дистанційного доступу до фондів як окремої бібліотеки, так й інформаційних ресурсів інших бібліотек тощо.

Надавати доступ до інформаційних ресурсів сучасної бібліотеки автоматизована система інформаційного забезпечення може через інтранет-мережу. Тобто будь-який сучасний користувач зі свого персонального робочого місця може здійснити пошук в електронному каталозі бібліотеки та її базах даних, працювати з електронними інформаційними ресурсами бібліотеки. Також з використанням автоматизованих технологій інформаційне забезпечення користувача може здійснюватися безпосередньо в бібліотеці через підготовку фахівцями-аналітиками тематичних запитів, необхідної інформації чи документації та інших матеріалів.

При інформаційному забезпеченні управлінської інфраструктури підвищені вимоги висувають до оперативності надання інформації, оскільки найінтенсивніше й найчастіше система управлінської комунікації, що реалізується під час управління (як частина соціальних комунікацій), потребує інформації, яка надається вчасно і відповідає практичним потребам управлінців та інших учасників системи соціальної комунікації. Найоптимальнішим способом забезпечення оперативності надання інформації є організація дистанційного доступу до неї через корпоративну мережу інформаційних структур з безпосередньою інтеграцією з нею сучасних бібліотек. У зв'язку з цим дедалі більшого значення набуває процес кооперації сучасних бібліотек, спільного використання електронних інформаційних ресурсів із системою єдиного електронного каталогу. Використання електронної інформації та бібліотечні корпоративні утворення у поєднанні з можливостями інформаційних і телекомунікаційних технологій створюють середовище, яке спроможне найоптимальнішим способом задовольнити оперативний пошук і доставку необхідної користувачу інформації.

Зростання й ускладнення інфраструктури інформаційного потоку (збільшення кількості видань у поєднанні з розсіюванням інформації, зміною тематики або важливих акцентів у багатьох періодичних виданнях, обмеження коштів на поповнення фондів) і специфіка інформаційних потреб органів

державної влади та управління, що характеризуються широтою тематичного діапазону, частою зміною потреб і виникненням нових, підвищенням вимог до оперативного обслуговування, до більш якісного відбору інформації, створюють ситуацію, за якої в бібліотеці стає недостатньо ресурсів для задоволення інформаційних потреб користувачів, бо жодна бібліотека не зможе придбати всі документи за профілем свого комплектування. Окреслену проблему бібліотеки намагаються вирішити за рахунок залучення мережевих ресурсів Інтернету, оскільки останній на сьогодні є головним джерелом фактичної, а також статистичної інформації. Інтернет надає доступ до значної кількості архівів електронних публікацій з найрізноманітніших тем – від вузькотематичних до надшироких. Крім того, Інтернет дає можливість швидкого зв'язку з будь-яким традиційним джерелом інформації – видавництвами, газетами, державними установами тощо. Дані, які публікуються в Інтернеті, постійно поновлюються, що створює можливість отримувати нову інформацію щоденно чи навіть погодинно. Для практики інформаційно-аналітичної діяльності широкий доступ до постійно поновлюваних джерел інформації створює можливість для більш якісного відбору необхідної замовнику актуальної інформації, при цьому забезпечуючи її оперативність і новизну.

Більш прогресивним рівнем інформаційно-аналітичної діяльності сучасних бібліотек у пріоритетному інформаційному обслуговуванні є документо-аналітичне обслуговування, яке покликане забезпечити сучасних користувачів аналітичною інформацією шляхом перетворення змісту документів. Здійснюється таке перетворення з метою проведення аналізу та оцінки більш нової соціально значущої інформації, рекомендації соціальної інформації, необхідної для здійснення певної суспільної діяльності для конкретного користувача. При цьому основною формою надання інформації є інформаційно-аналітичні продукти, які створюються бібліотеками за галузевим і тематичним принципом. Як зазначає О. Ісаєнко, до інформаційно-аналітичної продукції бібліотек сьогодні можна віднести «реферування літератури, яке відбувається в рамках наповнення електронного каталогу бібліотек; створення аналітичних оглядів та укладання тематичних поточних реферативних збірників; вибіркове поширення інформації, диференційоване забезпечення процесів управління, оперативне аналітичне інформування науковців та кері-

вного складу відповідних міністерств, комітетів, відомств, галузевих академій наук та Національної академії наук України» [100, с. 45]. Такі інформаційно-аналітичні продукти сучасних бібліотек містять бібліографічні та фактографічні довідки, аналітичні огляди документів, реферати окремих документів або копії документів чи їхніх частин тощо.

Сучасні автоматизовані технології, що використовуються сьогодні бібліотекою для створення відповідної інформаційно-аналітичної продукції, сприяють виникненню нових форм і видів інформаційно-аналітичної продукції. Загальна комп'ютеризація, зокрема бібліотечної справи, зменшує частку бібліографічної інформації в інформаційно-аналітичних продуктах сучасних бібліотек, що надаються органам державної влади та управління, і збільшує кількість небібліографічної інформації, що може бути основою для прийняття управлінських рішень. Різноманітні друковані матеріали, які становлять базу інформаційного видання, доповнюються електронною інформацією, що міститься на електронних носіях або в мережі Інтернет. У свою чергу, це приводить до збільшення кількості використовуваних для створення інформаційно-аналітичної продукції джерел інформації, сприяючи тим самим підвищенню її якості.

Використання електронних форм збереження інформації, які формують численні інформаційні бази сучасних бібліотек, значно скорочує час, відведений на підготовку інформаційно-аналітичної продукції. Створення в електронному вигляді інформаційно-аналітичної продукції дає можливість використовувати телекомунікаційні засоби зв'язку для обслуговування віддалених користувачів сучасної бібліотеки: електронна розсилка документів, представлення їх на веб-сайтах бібліотек тощо.

Крім того, електронні інформаційно-аналітичні продукти сприяють поширенню інформації завдяки своїй доступності. Створення в електронній формі інформаційної продукції дає змогу розміщувати її на бібліотечних сайтах, створюючи тим самим систему електронних видань (продуктів), що може становити структурний елемент мережі електронних бібліотек. Звернення користувачів до сайтів бібліотек досить високе, оскільки останні можуть забезпечити гарантію відтворення оригінальних текстів, дотримання авторських прав тощо. Система електронних ресурсів, яка створена на основі сайтів

електронних бібліотек (ЕБ), становить професійний засіб комунікації, за допомогою якого здійснюється поширення інформації і нового знання в сучасному суспільстві.

Сьогодні більшість національних і державних наукових бібліотек України різною мірою створюють інформаційно-аналітичну продукцію. Найактивніша робота в цьому напрямі проводиться НБУВ, яка вже багато років є лідером у цій сфері діяльності. У структурі НБУВ сформована та успішно функціонує Служба інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади, що готує матеріали, орієнтовані на задоволення інформаційно-аналітичних запитів органів державної влади всіх рівнів, економічних структур, громадських організацій, наукових працівників тощо. НБУВ також здійснює формування національних реферативних ресурсів шляхом підготовки до друку і видання на компакт-дисках галузевих серій Українського реферативного журналу «Джерело», чим забезпечує вільний доступ до інформації про результати наукової діяльності вітчизняних учених й активно сприяє входженню України до міжнародної системи наукових комунікацій.

У виробництво інформаційно-аналітичної продукції свій внесок зробила Національна парламентська бібліотека України (НПБУ), у структурі якої діє відділ інформаційного забезпечення Верховної Ради України (створений у 1999 р.). Діяльність відділу спрямована на інформаційне забезпечення народних депутатів, їхніх помічників, працівників апарату Верховної Ради шляхом надання відповідних інформаційних продуктів – гіпертекстової бази даних «Політика і політики у дзеркалі періодичних видань України», що постійно поповнюється; інформаційних матеріалів до законопроектів, що розглядаються на сесіях парламенту; інформаційних послуг з використанням бази даних «Ліга. Закон» [206].

Більшість державних наукових бібліотек також долучилася до виробництва інформаційно-аналітичної продукції. Серед них можна виокремити Державну науково-технічну бібліотеку України (ДНТБУ), яка проводить комплексне бібліотечно-інформаційне обслуговування, бібліотечно-інформаційний супровід тем, визначених замовником; тематичний, іменний (фірмовий) і патентний пошук, у тому числі серед баз даних інтернет-мережі; надання фактографічної інформації про фірми, організації (вітчизняні, зару-

біжні та їхню продукцію) тощо [205].

Інформаційно-аналітична діяльність сучасних бібліотек полягає в аналітичному супроводі будь-яких аспектів управлінської діяльності й реалізується через проведення аналітичної роботи – вилучення та аналізу зібраних матеріалів відповідно до цілей і завдань дослідження. На певному етапі здійснюється осмислення матеріалу, формування пропозицій з практичного його застосування і документування результатів дослідження. Як зазначає В. Ільганаєва, «акцент з техніко-технологічних питань, організаційно-функціональних переноситься на рівень нової філософії та духовної культури інформаційного суспільства. При цьому потребують нового осмислення такі явища, як “інформація” та її перетворення на знання, “дані” та їх перетворення на інформацію, “знання” та їх перетворення на свідомість, або готовність до адекватної дії духовному призначенню людства, глобальним проблемам його виживання, збереження Землі як життєвого простору в безмежних просторах Космосу» [95].

Проведення інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек пов’язане з виробництвом інтелектуальних продуктів і послуг, нового знання (інновацій), необхідного для забезпечення сталого розвитку суспільства в умовах переходу його до нового етапу розвитку. Цей аспект інформаційно-аналітичної діяльності наукових бібліотек полягає в отриманні нового знання про досліджуваний предмет шляхом аналітико-синтетичного перероблення наявних знань. На думку Т. Дурєєвої, ІКТ є сукупністю дій щодо здійснення інформаційних процесів, які перетворюють первісне (вихідне) знання на знання похідне (вторинне) [79, с. 23]. Ідеться про ІКТ, які дають змогу оброблювати неструктуровану інформацію, на основі якої відбувається створення оглядово-аналітичних, синтезованих, прогнозних, експертних знань. З цього приводу, як зазначає Л. Костенко, «бібліотеки в умовах переходу від індустріального суспільства до суспільства знань мають забезпечити розроблення, створення та впровадження наукомістких (насамперед інтелектуальних) інформаційних технологій» [114, с. 26].

Загалом, ІКТ дають змогу прискорити процеси опрацювання і використання значних обсягів оперативної інформації, більш розширити спектр використання джерел інформації; забезпечити оперативну доставку інформа-

ційних, інформаційно-аналітичних продуктів замовникам, зміцнити зворотний зв'язок, за рахунок розширення джерельної бази підвищити точність і достовірність інформаційних продуктів.

У бібліотечній справі застосування ІКТ створило можливість для здійснення контекстного пошуку у великих масивах за незначний проміжок часу необхідної інформації. Проте, здійснюючи відбір необхідної інформації, автоматизовані системи не можуть проводити при цьому оцінювання інформації, розроблення висновків, прогнозів тощо. Без участі інтелектуальної діяльності людини застосування ІКТ спрямоване на вирішення швидше технічних завдань, ніж інтелектуальних, що пов'язані з виробництвом нового знання. Отже, для реалізації найвищого рівня інформаційно-аналітичної діяльності необхідно перейти на принципово новий рівень опрацювання інформації, поєднавши ІКТ з інтелектуальною діяльністю людини. Це поєднання приводить до виникнення принципово нового явища, що визначається сьогодні як інтелектуальні інформаційні технології (ІІТ). У практиці інформаційно-аналітичної діяльності їх застосування допомагає прискорити аналіз політичної, соціальної, економічної, технічної ситуації, а також здійснювати синтез управлінських рішень, прискорювати прийняття рішень, що виникають у проблемних ситуаціях.

Поряд із цим ІІТ є засобом розкриття інтелектуальних здібностей людини в процесі опрацювання інформації, а інформаційно-аналітична діяльність сучасних бібліотек, що пов'язана з виробництвом нового знання і керування ним, проявляється як процес ефективного керування опрацьованими інформаційними ресурсами, контролю за ними для підтримки професійної діяльності осіб. ІІТ спрямовані на керування знаннями, вони допомагають зняти інформаційні бар'єри при формуванні інформаційного простору й реалізувати механізм відчуження, нагромадження, використання і модифікації знань, підтримки інновацій тощо. Поява ІІТ створює можливості для виробництва нового знання з метою інформаційної підтримки процесу прийняття управлінських рішень. При цьому висувуються додаткові вимоги до інтелектуальної складової інформаційного забезпечення процесу управління, що робить більш затребуваними професійні знання і досвід фахівців – аналітиків та експертів, оскільки володіння сучасними ІКТ опрацювання інформації пот-

ребує від управлінської сфери необхідного знання, уміння, досвіду, навичок. Відсутність таких навичок нерідко призводить до значних помилок. Прийняття важливого рішення за відсутності всієї необхідної інформації і чіткого розуміння тенденцій розвитку ситуацій містить значну долю ризику. Очевидно, що зниження ризику прийняття помилкового рішення може бути досягнуто за рахунок використання в інтелектуальній діяльності людини можливостей інтелектуальних систем, пріоритетним завданням яких є посилення аналітичних можливостей людини в процесі продукування нового знання.

У своїй практичній частині зазначений рівень інформаційно-аналітичної діяльності потребує використання таких інтелектуальних систем, що забезпечували б опрацювання, виробництво й керування знаннями. Здатні виконувати таку роль експертні системи (ЕС) – спеціальні програми, що покликані забезпечити ефективну взаємодію «машина – людина» для вирішення проблемних завдань чи видачі рекомендацій у певній предметній галузі. Поряд із цим функціонування ЕС забезпечують бази знань, які можуть використовуватися для зберігання, керування і представлення обробленого відповідним чином знання. При цьому оброблення знань полягає в отриманні інформації про предметну галузь від фахівців-експертів і представленні у формі, оптимальній для запису в базу знань. На відміну від банків даних наповнення баз знань, що містять здебільшого фактичну й статистичну інформацію, здійснюється за рахунок постійно поновлюваної та переробленої внаслідок аналітико-синтетичного опрацювання інформації. Така інформація відповідає вимогам достовірності й релевантності, вона постійно поновлюється внаслідок соціокультурних змін суспільства.

Базами знань фахівцю надається можливість одержувати консультації експертів стосовно будь-яких виниклих проблем, про які ці системи накопили знання, і передбачають можливість одержувати як вихідну інформацію не тільки рішення, а й необхідні пояснення. Крім того, суб'єкти процесу управління можуть отримати не просто інформаційно-аналітичний супровід своєї діяльності, а й «інтелектуальну» допомогу експерта – фахівця з певної предметної галузі.

Реалізація сучасною бібліотекою значущого рівня інформаційно-аналітичної діяльності (виробництво нового знання, опрацювання і керу-

вання ним) можлива лише за умови створення в структурі бібліотек відповідних аналітичних служб, центрів, які можуть забезпечити, використовуючи методику ЕС і наявний кадровий потенціал, значну глибинну переробку та осмислення накопичених системою базових знань, логічний аналіз матеріалів, що містять оцінку повідомлень, ідей концепцій, рекомендацій, різних точок зору, виявлення певних закономірностей у різних проявах суспільного життя тощо. Як зауважує В. Пальчук, шляхом такої переробки змісту первинних документів можуть бути розкриті тенденції розвитку різних напрямів суспільно-політичних подій, які зумовлюють ті чи інші явища в управлінській сфері, виявлені проблеми, що потребують вирішення, ризики в конкретних ситуаціях, сферах тощо. Такі аналітичні дослідження містять авторську переробку інформації (знань) з інтерпретацією подій, ситуацій чи проблем, експертними висновками, коментарями фахівців з питань, що аналізуються [171, с. 122].

Для цього при виробництві аналітичних матеріалів аналітичними структурами бібліотек використовується технологія ЕС, що ґрунтується на методах моніторингу (для аналізу змісту матеріалів про стан і властивості суспільної дійсності, їх структурування з метою посилення аналітичної та прогностичної складової в аналітичних матеріалах, що вводяться у сферу управління як нове знання); прогнозування (для аналізу тенденцій розвитку ситуації, явища, предмета дослідження, систематизації інформації про якісні й кількісні характеристики розвитку цього предмета чи явища в перспективі); консолідації інформації (збільшення цінності інформації і зменшення її обсягу шляхом відбору з неї суспільного знання, що проаналізоване, синтезоване, реструктуризоване тощо) і знання, професійній інтуїції, досвіді фахівців-аналітиків, що є інтелектуальним базисом поряд з використовуваними сучасними ІКТ. Тут робиться акцент на об'єктивне сприйняття змісту документів, які опрацьовуються, уміння осмислити й побачити в перспективі вплив отриманих знань на підвищення ефективності процесу управління.

При створенні аналітичних матеріалів, що покликані полегшити процес прийняття управлінських рішень, фахівцями аналітичних служб використовується галузевий принцип відбору та оброблення знань, тобто у створеному

інформаційному матеріалі відбираються знання, які відповідають управлінському завданню чи тематиці управлінського процесу – висвітлення впливу тих чи інших явищ на поточний стан суспільно-політичної, економічної, соціокультурної сфер життя суспільства, розгляд резонансних подій у міжнародних відносинах тощо. Водночас аналітичні матеріали не тільки висвітлюють економічні, політичні, соціально-культурні процеси життя сучасного суспільства, а й пояснюють закономірності їх перебігу.

Реалізація такого рівня інформаційно-аналітичної діяльності сучасних бібліотек спрямована на забезпечення експертного супроводу різних аспектів управлінської діяльності, що полягає у створенні відповідних аналітичних матеріалів з використанням технології ЕС, що базуються на інтелектуальних можливостях людини й комп'ютерних засобах опрацювання різної інформації.

Варто зазначити, що в практиці інформаційно-аналітичної діяльності сучасних бібліотек особливості застосування ІКТ обумовлені організаційними засадами проведення безпосередньо інформаційно-аналітичної діяльності, що містить три рівні опрацювання інформації. Перший рівень опрацювання інформації, що використовує автоматизовані бібліотечні технології, має наслідком інформування сучасних користувачів про накопичений бібліотекою інформаційний ресурс. Під час реалізації другого рівня інформаційно-аналітичної діяльності використовуються електронні ІКТ, що сприяють перетворенню зазначеного ресурсу на відповідні інформаційно-аналітичні продукти з метою оптимального представлення наявного інформаційного ресурсу сучасним користувачам. Третій рівень інформаційно-аналітичної діяльності сучасних бібліотек передбачає експертний супровід управлінських рішень, що полягає у створенні відповідних аналітичних матеріалів за допомогою ІКТ та експертних систем. При цьому кожен із зазначених рівнів інформаційно-аналітичної діяльності потребує застосування оптимальних саме для його якісного проведення ІКТ.

1.3. Використання інформаційно-комунікаційних технологій як засіб удосконалення бібліотечних ресурсів в умовах інформатизації суспільства

Сучасне суспільство входить в інформаційний етап свого розвитку, коли продукована інформація має бути більш якісною, оперативною і відповідати потребам розвитку людства. Цей інформаційний етап визначається постійним оновлюванням ресурсів, які постають інструментом взаємопроникнення як знань і сучасних технологій, так і розвитку соціальної сфери, сприяють вирішенню геополітичних завдань тощо.

Інформаційне суспільство – це середовище, що характеризується потужною інформаційно-комунікаційною інфраструктурою і прискореним розвитком високотехнологічних галузей економіки, широким доступом громадян до інформації, освіти, культурних надбань, можливостей роботи й спілкування, новими вимірами прав і свобод громадян, високими темпами економічного зростання [203, с. 3–17]. При цьому інформатизація сучасного суспільства визначається розвитком пізнавальних можливостей соціальних структур, вона має перебувати в органічній єдності з іншими процесами соціальної інтелектуалізації і характеризуватися значним підвищенням досвідно-творчого потенціалу людини постіндустріального суспільства.

Основною характерною рисою постіндустріального, інформаційного суспільства є підвищення ролі інформації, прискорення темпів розвитку інформатизації, а також створення передумов для перетворення інформації на більш якісний ресурс, який разом з матеріальними ресурсами становить цінність для держави. Для цього суспільства притаманне підвищення ролі інформації в усіх галузях його життя, де ключові завдання у забезпеченні загального й рівноправного доступу до інфраструктури, а також отримання відкритих інформаційних послуг і знань покладені на бібліотечні установи з їхніми інформаційно-аналітичними центрами.

Невід’ємною складовою сучасного інформаційного суспільства постає ступінь розвитку цивілізації, який вирішальною мірою визначається кількістю та якістю накопиченої інформації, її свободою і доступністю. Виникнення такого суспільства нерозривно пов’язано з усвідомленням фундаментальної

ролі інформації у суспільному розвитку, розглядом у широкому соціокультурному контексті таких феноменів, як інформаційні ресурси, нові інформаційні технології, інформатизація. В інформаційному суспільстві людина дедалі більшою мірою взаємодіє з інформацією.

Інформація – це основний ресурс інформаційного суспільства, її вироблення і зберігання є ключовими для суспільства. Інформація, необхідна для розробки й реалізації управлінських рішень, поширена по різних джерелах, базах даних, інформаційних фондах міністерств і відомств, силових органів, регіональних інформаційних фондах, інформаційних банках підприємств і організацій, незалежних інформаційно-аналітичних центрів, інформангентств тощо. З огляду на це незамінними центрами збереження і розширення інформації є бібліотечні структури.

Інформатизація сучасного суспільства відкриває перспективи для функціонування бібліотечних установ як інтелектуально-виробничої системи. В умовах ринкової економіки формується динамічне ринкове середовище у сфері обігу інформаційних ресурсів, у якому бібліотечні установи мають стати активними учасниками. Сьогодні розвивається процес формування цілого спектра електронних інформаційних продуктів і послуг, пропонованих бібліотечними установами своїм користувачам у рамках становлення ринку інформації та інформаційних послуг. Цей процес розвивається і має у майбутньому великі перспективи. Електронні ресурси поступово стають основним джерелом інформації і забезпечують нову перспективу для бібліотечних закладів як сучасних інформаційних центрів.

Очевидно, що прогрес у сфері інформатизації залежить безпосередньо від кардинальних зрушень у соціально-політичному житті сучасного суспільства, змін у його структурно-професійному середовищі, забезпечення вдосконалення централізованого керування ринковими відносинами. Інформатизаційні цілі можуть бути досягнуті тільки на основі глибоких перетворень в усіх сферах суспільного життя і діяльності, удосконалення методів і засобів керування цими процесами, у тому числі й економікою.

Сьогодні можна стверджувати, що від ефективності функціонування інформаційної сфери значною мірою залежать перспективи України в сучасному світі. Таким чином, в умовах удосконалення процесу інформатизації

українського суспільства, що на сучасному етапі суспільного розвитку набуває стратегічного значення, актуалізується суспільна роль наявної в Україні системи бібліотечних установ та інших сучасних баз зберігання і використання інформаційних ресурсів як опорних центрів інформаційної організації суспільства. Від своєчасного суспільного усвідомлення цієї тенденції, посилення державної підтримки її розвитку значною мірою залежить життєздатність українського суспільства.

У цих умовах дедалі більш важливого значення набувають такі поняття, як децентралізація, поширення і використання інформації. Тут одним з головних постає вирішення питання з дотримання демократичних свобод, де є безпосередня залежність між ступенем свободи громадян й організацій та ефективністю використання великої кількості інформації. Найголовнішою якістю демократії є гласність, яка немислима без доступу до інформації широких кіл населення [153].

Децентралізація, перш за все, передбачає необмежений, вільний доступ до відкритої інформації, яка забезпечує більш широкі можливості для людини її оцінювати та ухвалювати відповідні рішення. Безперечно, інформація реалізувати свою новаторську роль у соціально-політичній сфері може лише в тому випадку, коли вона відкрита для користування нею широкому колу людей. Поряд з цим важливою соціальною проблемою постає вирішення питань з організації вільного виробництва й забезпечення доступу до інформації, яка з подальшою інформатизацією сучасного суспільства набуває дедалі більш значущих рис. Тут, зокрема, для вирішення цієї проблеми необхідно, щоб у сучасному суспільстві було створено можливості як для знаходження інформації, що підлягає поширенню, так і для вільного доступу до неї. Отже, ідеться про інформацію, що була створена як за результатом будь-якої події (протоколи, стенограми, підрахунок голосів тощо), так і після закінчення відповідної розробки (акти, проекти, різні рішення тощо).

До того ж можна стверджувати, що актуалізація питання з пошуку необхідної інформації і забезпечення оперативного доступу до неї є невід'ємною складовою в умовах зростання обсягів інформації і посилення її суспільно значущої ролі. Також продовжують відігравати важливу роль і дистантні методи доступу до інформації, які ґрунтуються на сучасних високо-

технологічних досягненнях.

Вирішення цих проблем залежить від ефективності діяльності бібліотечних установ, зосереджених на якісному вдосконаленні дистантних форм використання сучасних інформаційних ресурсів. Очевидно, що такі поняття діяльності бібліотечних установ, як відкритість, масовість, широта охоплення, гнучкість та індивідуалізація, найбільше відповідають вимогам дистантних форм доступу до інформації. Саме вони характеризують інформаційні потреби сучасного суспільства.

Упровадження і розвиток цих дистантних форм у діяльності сучасних бібліотечних закладів сприятиме:

- активізації участі людей у суспільному житті й керуванні державою;
- створенню інформаційної основи для розвитку економіки й бізнесу, підготовки й підвищення кваліфікації кадрів, які беруть участь в усіх сферах людської діяльності;
- виникненню джерел сучасних знань;
- отриманню безперервної освіти для громадян різного віку.

Отже, дистантні форми бібліотечної роботи набувають більш якісного вдосконалення. Вони розвиваються і, очевидно, у недалекій перспективі мають стати провідними в інформаційному забезпеченні користувачів.

На сьогодні серед найбільш затребуваних сучасних дистантних форм доступу до бібліотечного інформаційного ресурсу є:

- електронні бібліотеки;
- електронні каталоги;
- електронні повнотекстові копії;
- електронні версії аналітичних матеріалів, орієнтованих на задоволення інформаційно-аналітичних запитів органів державної влади всіх рівнів, наукових працівників, громадських організацій, економічних структур;
- електронні версії тематичних і видових збірань публікацій;
- міжбібліотечний абонемент тощо.

ІКТ, що забезпечують комунікацію у найрізноманітніших формах (звук, текст, графіка, анімація), у тому числі з використанням електронної пошти (ЕП) та Інтернету, активно використовуються в основі функціонування дистантних форм доступу до інформації. Вони дають змогу зробити дос-

туп до інформаційного ресурсу максимально зручним й оперативно забезпечити зв'язок між користувачем і потрібною йому інформацією.

Використовуючи дистантні форми доступу до інформаційних ресурсів, можна:

- задовольнити потребу широкого кола користувачів у високоякісній інформації;
- отримати вільний і своєчасний, незалежно від віддаленості бібліотечної установи, доступ користувачів до потрібної інформації;
- забезпечити гарантований доступ користувачів до всесвітнього джерела інформації.

Для сучасного суспільства дистантний доступ до інформації стає незамінним для зміцнення і подальшого розвитку кожної з таких соціальних груп:

- мешканців віддалених регіонів країни, які за специфікою своєї роботи не мають змоги здобувати знання у ритмі діючих новітніх технологій;
- осіб з обмеженою свободою переміщення, фізичними властивостями тощо.

Для таких категорій людей створюються додаткові умови для їх інтеграції із суспільством і реалізації себе як рівноправних громадян держави.

На сьогодні з найбільш перспективних дистантних форм інформаційного забезпечення політичного життя, освіти, науки, економіки, культури виступають електронні бібліотеки, які дають змогу надійно накопичувати, зберігати й ефективно використовувати різноманітні колекції електронних документів, доступні в зручному для сучасних користувачів вигляді через глобальні мережі передачі даних [30].

Розвиток електронних бібліотек, системи електронних каталогів, що об'єднують інформацію про найповніші бази даних, фонди наукових і галузевих бібліотек, упровадження дистанційних форм роботи з користувачами – усе це підвищує ефективність використання суспільних інформаційних баз і забезпечує незрівнянні з недалеким минулим можливості форм обслуговування користувачів. Крім того, розширення доступу до найбільших інформаційних баз в Україні є важливою умовою творення нової інформації членами сучасного суспільства, а значить, розширює можливості поповнення фондів

бібліотечних установ вітчизняною інформацією.

Спектр використання можливостей електронних бібліотек сьогодні надзвичайно широкий і включає в себе як традиційні науково-освітні питання, так і політичні проекти державотворення. З них можна виокремити проекти, акцентовані на реалізації концепції «електронного уряду», у яких часто доводиться працювати з достатньо складноструктурованими масивами електронних документів, включаючи текстові та відеоматеріали, графіку тощо. Як приклад можна навести масштабний проект, реалізований у Росії, зі створення електронного архіву президента Російської Федерації. На сьогодні вже можна стверджувати, що цей проект виправдав свої функціональні завдання з обслуговування потреб громадянського суспільства й населення РФ.

У свою чергу, входження України до єдиного інформаційного простору та інтенсивний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій також привели до стрімкого накопичення документів та інформаційних ресурсів із цифровими носіями. Проте слід зауважити, що в Україні ще не створено цілісної системи нормативно-методичного забезпечення процесів архівного зберігання електронних документів, гармонізованої з нормами міжнародного права з питань розвитку інформаційного суспільства. Тому єдиних правил щодо ведення електронних архівів відомчих державних підприємств і установ немає. Створюються електронні архіви залежно від вирішуваних архівом завдань зі збереження даних й економічних можливостей установи [258, с. 7–11].

При ефективному використанні дистантних форм забезпечення доступу до інформації слід звернути окрему увагу на потенціал, яким володіють інформаційно-аналітичні структури бібліотечних закладів. Важливо, що активне задіювання таких служб дає змогу не тільки надати доступ до інформації, а й також одразу отримати можливість для користування оптимізованою інформацією, потрібною замовнику. Тут ідеться про тематичні запити, які передбачають насамперед опрацювання різноманітних аналітичних оглядів, створених на основі аналітико-синтетичної обробки первинної інформації.

Безперечно, така форма ресурсу забезпечує максимально ефективно використання інформації замовником і є оптимальним для кожного окремого

виду. Як наслідок, підсумковий матеріал має певного адресата, на якого він персонально орієнтується. Водночас під час виконання замовлення враховується не тільки тема, а й інші індивідуальні побажання замовника:

- обсяг необхідного матеріалу;
- стиль і порядок викладення змісту;
- форма надання потрібної інформації тощо.

Усе це стає вкрай важливим під час створення будь-якого науково-обґрунтованого інформаційного продукту. Тут варто зазначити, що специфіка діяльності наукової бібліотечної установи як комплексної бібліотечно-інформаційної і, у багатьох випадках, науково-дослідної установи створює належні умови для ефективного залучення до цих структур фахівців з різних галузей знань. Історики, філософи, філологи, соціологи, економісти, представники фізико-математичних і біологічних наук, фахівці з інформатики та обчислювальної техніки, адміністратори комп'ютерних мереж і систем реально становлять до 50 % штату працівників з вищою освітою великих наукових бібліотек [204].

Очевидно, що для якісної та оперативної підготовки інформаційного продукту, якого потребує замовник, необхідна наявність кваліфікованих наукових співробітників і ресурсний потенціал наукової бібліотечної установи. Як результат, створюються належні умови для проведення широкого наукового аналізу кожної конкретної ситуації і визначення професійних шляхів щодо її вирішення. У політичному аспекті це сприяє насамперед стабільному функціонуванню політичної системи, в економічному – зміцненню економіки й матеріально-технічної бази суспільства, у соціально-гуманітарному – подальшій структуризації сучасного суспільства.

Сьогодні бібліотечні установи почали створювати власні інформаційні продукти, купують обладнання, програми, налагоджують зв'язки з іншими бібліотечними закладами та організаціями. Усе це робиться для того, щоб фонди були більш широкодоступними, наблизити їх до сучасного користувача, навчити його орієнтуватися в них, виокремити з величезного потоку інформації найнеобхідніше й надати своїм абонентам у користування якнайбільше світових інформаційних ресурсів.

Сучасні бібліотеки усвідомлюють, що вони не можуть залишитися

осторонь від усезростаючого потоку електронної інформації. Адже широко-масштабне виробництво інформації в електронній формі та величезна кількість джерел, що існують винятково в електронному вигляді, створюють середовище, у якому бібліотека повинна опановувати віртуальні ресурси й не тільки для споживання інформації, а й для того, щоб заявляти про себе, надаючи мережі інформацію про свої фонди й послуги [133].

Слід зазначити, що інформаційно-аналітичні підрозділи бібліотечних установ можуть не тільки виконувати запити дистантних замовників з вузькотематичного призначення, а й у змозі забезпечувати електронний доступ до найважливішої суспільно значущої інформації для широкого кола сучасних користувачів.

Так, сайт НБУВ, розміщений у системі Інтернет, містить різноманітні матеріали, продукovanі Службою інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади, серед яких:

- бюлетень оперативної інформації електронних видань для керівників та їхніх референтів «Резонанс», де висвітлюється діяльність органів влади (виконавчої, законодавчої, судової, місцевого самоврядування), аналізуються актуальні питання з міжнародного співробітництва, суспільно-політичного життя, економічного стану й правових відносин в Україні;

- інформаційно-аналітичний журнал «Україна: події, факти, коментарі», присвячений аналізу найактуальніших подій, що відбуваються у суспільно-політичному житті, в економічно-соціальной сфері, висвітленню проблем розвитку національних відносин, ефективності державотворчого процесу в Україні тощо.

При цьому однією з найбільш затребуваних рубрик журналу є «Коментарі спеціалістів на звернення громадян», яка готується в тісній співпраці з управлінням інформаційної політики та зв'язків з громадськістю Кабінету Міністрів України. Мета рубрики – надання компетентної консультативної юридичної допомоги в різноманітних питаннях, що постають перед громадянами в процесі життєдіяльності.

Очевидно, що інформаційно-аналітична продукція, створена СІАЗ, сприяє формуванню значних масивів структурованої, тематичної інформації в складі інформаційних ресурсів НБУВ та урізноманітнює її електронний

сервіс, підвищує рівень задоволення інформаційних запитів різних категорій користувачів бібліотеки. Усе це в умовах сьогодення постає надзвичайно актуальним і сприяє підвищенню правової культури сучасного суспільства від державних і комерційних структур до окремої особистості.

Отже, бібліотечні установи володіють ресурсним і кадровим потенціалом, достатнім для надання належної допомоги сучасним користувачам в отриманні доступу до інформації. Також бібліотеки можуть стати своєрідними посередниками між державою і громадянами шляхом взяття активної участі у створенні нових форм взаємодії державних органів влади з населенням.

З огляду на це, для допомоги місцевому самоврядуванню у багатьох бібліотечних установах відкрито центри правової інформації, створено повнотекстові бази даних розпоряджень облдержадміністрацій і рішень рад народних депутатів. Ці бази даних розміщено на веб-сторінках бібліотек і на регіональних веб-серверах. Таким чином, сучасним користувачам надається можливість ознайомитися з нормативно-правовими актами, які приймаються різними за рівнем загальнодержавними владними органами, а також документами місцевих управлінських структур і будь-якою іншою інформацією про життєдіяльність відповідної території (власність, соціальний захист малозабезпечених верств населення, місцевий бюджет, податки, транспортне забезпечення, матеріально-технічні ресурси, статистичні дані тощо) [147, с. 10; 199, с. 6–7; 231, с. 8–9].

На сьогодні в рамках урядових програм Службою інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади НБУВ спільно з управлінням інформаційної політики та зв'язків з громадськістю Кабінету Міністрів України здійснюється постійна робота з поглиблення і вдосконалення конструктивного діалогу між сучасним суспільством і виконавчою владою. СІАЗ готує матеріали, орієнтовані на задоволення інформаційно-аналітичних запитів органів державної влади всіх рівнів, громадських організацій, економічних структур, наукових працівників, які цікавляться суспільствознавчою тематикою.

Крім того, для вирішення проблемних питань, що турбують суспільство, управлінням інформаційної політики та зв'язків з громадськістю Кабінету Міністрів України організовано надходження матеріалів з відповідями фахів-

ців центральних органів виконавчої влади на запитання громадян правового змісту. Такі матеріали обробляються фахівцями СІАЗ. При цьому інформація відбирається тільки та, яка має суспільно вагоме значення на загальнодержавному рівні й стосується законодавчого й нормативного врегулювання у таких сферах життєдіяльності громадян, як права людини та її соціальний захист, правове врегулювання власності, зокрема на землю, забезпечення житлово-комунальними послугами, охорона здоров'я, оплата праці тощо.

Отже, можна стверджувати, що впровадження нових ІКТ й автоматизація дали змогу бібліотечним установам розширити сферу своїх послуг. Насамперед це дало бібліотечним установам можливість розширити доступ фахівцям до науково-технічної інформації, використовуючи сторонні ресурси. Використання сучасних технологій в обслуговуванні користувачів не тільки підвищує ефективність використання ресурсів бібліотеки й полегшує шлях користувача до інформації, а й є престижним для бібліотеки [181].

Упровадження і розвиток дистантних форм використання інформаційних ресурсів бібліотечних установ сприяє забезпеченню широкого доступу користувачів до затребуваних знань, що, у свою чергу, створює необхідні умови для розвитку сучасного суспільства.

Водночас вільний доступ широкого кола людей до інформації, отриманої за допомогою дистантних форм, відкриває у майбутньому перспективи для зміцнення економіки, забезпечення соціальної захищеності людини, поглиблення демократичних перетворень у суспільстві тощо.

Сьогодні можна констатувати, що від ефективності функціонування інформаційної сфери значною мірою залежать перспективи України в сучасному світі. В умовах удосконалення процесу інформатизації українського суспільства, що на сучасному етапі суспільного розвитку набуває стратегічного значення, актуалізується суспільна роль наявної в Україні системи бібліотечних установ та інших сучасних баз зберігання й використання інформаційних ресурсів як опорних центрів інформаційної організації суспільства. Від своєчасного суспільного усвідомлення цієї тенденції, посилення державної підтримки її розвитку значною мірою залежить життєздатність українського суспільства.

РОЗДІЛ 2

**ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
РІЗНИХ КАТЕГОРІЙ КОРИСТУВАЧІВ
В УМОВАХ РОЗВИТКУ
ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ**

**2.1. Організація інформаційно-аналітичної
діяльності в бібліотеці**

Інформація нині стає дедалі важливішим економічним, політичним і соціальним ресурсом людства. Її ефективне використання передбачає вдосконалення процесів керування цим ресурсом, мобілізацію усіх активних членів суспільства на постійну самоосвіту. За таких умов різко зростає роль бібліотек.

На сьогодні в країні набирає сили процес адаптації інформаційно-бібліотечного обслуговування до змін в економічному й соціально-політичному житті. Бібліотеки, намагаючись адекватно відповідати на суспільні запити, наповнюють свою діяльність новим змістом – інформатизують усі напрями своєї діяльності. Для цього створена необхідна правова база, в основі якої лежить Закон України від 4 лютого 1998 р. «Про національну програму інформатизації» [190].

Для нашої країни побудова інформаційного суспільства, його інтеграція в міжнародне співтовариство є одним з головних національних пріоритетів. І тут варто зазначити, що сучасна Україна дедалі більше набуває рис саме такого суспільства. Переконливим доказом є постійне зростання потреб в інформаційних ресурсах, вони стають украй необхідними для інтенсифікації всіх галузей людської діяльності.

Нині наше суспільство має кілька джерел поповнення обігової складової цих ресурсів:

– фонди бібліотечних архівних установ, установ науки, культури та ін-

ших інформаційних центрів, де зберігається уже виготовлена й апробована суспільством інформація;

– інформаційні ресурси глобального інформаційного простору, що стали широкодоступними насамперед завдяки сучасним інформаційним електронним технологіям;

– продукти постійного інформаційного виробництва, що вводяться до суспільного обігу;

– вторинні продукти наявних інформаційних ресурсів, підготовлені в режимі «інформація на базі інформації», що активно вводяться в обіг спеціальними структурами з обробки й узагальнення інформації: «фабриками думки» та іншими аналітичними центрами, спеціальними підрозділами бібліотечних та інших наукових, культурно-освітніх установ.

Доступ до цих джерел інформації, введення в обіг необхідних суспільству інформаційно-аналітичних продуктів – сьогодні все це можуть забезпечити сучасні бібліотеки. Ось чому такої актуальності набуває питання оновлення бібліотечної діяльності. Воно пов'язане із сучасним рівнем розвитку ІКТ, розширенням можливостей доступу до інформації для всіх категорій користувачів, удосконаленням доступу до міжнародних джерел інформації в галузі освіти, науки й культури, створенням середовища, яке покликане підготувати майбутнє покоління до життя в інформаційному суспільстві [253].

Підвищення суспільного попиту на послуги бібліотек диктує необхідність формування в цих установах нових форм організації інформаційного простору, що реалізується сьогодні завдяки комп'ютерним технологіям. Саме від чіткої організації на сучасному технічному рівні структури інформаційного простору бібліотеки залежить успіх введення в широкий обіг наявного інформаційного ресурсу, а отже, забезпечення кожному користувачеві оперативного доступу до сучасних матеріалів і документів.

Водночас слід зазначити, що концепція побудови сучасної бібліотечної системи має ґрунтуватися не лише на комп'ютеризації.

Дедалі зростаючі суспільні запити на інформацію активізують процеси кооперації інформаційних ресурсів фондів бібліотечної системи України, сприяють налагодженню механізмів швидкої та якісної доставки необхідних інформаційних продуктів замовнику з будь-якої точки системи.

У перспективі має відбутися створення єдиного всеукраїнського інформаційного простору з виходом на глобальні інформаційні ресурси.

Досягнення цієї мети передбачає вирішення таких завдань:

- створення сучасної, уніфікованої для системи об'єднаних бібліотек бібліотечно-бібліографічної інформації;

- переведення наявної інформації на зручну для системного користування систему носіїв, оцифрування найбільш затребуваної і суспільно важливої інформації;

- організація і розроблення методик ефективного використання електронних бібліотек;

- підготовка інформаційних ресурсів для ефективного використання їх суспільними інститутами, вироблення методик дистантного обслуговування користувачів;

- організація комплектування інформаційними ресурсами бібліотек, у т. ч. електронними, відповідно до змісту тих завдань, що стоять перед суспільством;

- формування власних інформаційних баз, сховищ даних на основі інформації, виготовленої своїми силами;

- вироблення стратегії забезпечення доступу через Інтернет до бібліографічної інформації і повнотекстових баз даних у глобальному інформаційному просторі;

- забезпечення користувачів електронними засобами пошуку й обслуговування запитів на інформаційні ресурси бібліотеки, а також здійснення аналізу якості цієї роботи в постійному режимі.

Одним з важливих засобів реалізації цих завдань у бібліотеках є підвищення рівня комп'ютеризації всіх технологічних процесів, що звільняє фахівців від рутинної праці, дає змогу створити користувачам ефективний і комфортний інформаційний сервіс.

Слід також зауважити, що бібліотеки, які традиційно були зберігачами накопичених людством знань, з моменту складення першого бібліографічного списку стали виробниками інформаційних продуктів. Бібліотечна діяльність розвивалася та ускладнювалася услід за розвитком інформаційних потреб суспільства, збільшенням кількості інформаційних ресурсів, розвитком

методів аналітико-синтетичного перетворення інформації. Це дало можливість поетапно перейти від простого надання документа до бібліографічного опису – анотування – реферування – екстрагування фактичних даних – синтезу нових знань на базі аналізу текстів окремих документів і їхнього місця в документальному потоці. Тобто розвиток інформаційних продуктів і послуг відбувався шляхом поглиблення рівня перетворення інформації первинних документів, що демонструє поступове збільшення наукоємності бібліотечно-інформаційної діяльності. Тенденції розвитку бібліотечного обслуговування говорять про подальше збільшення частки інформаційно-аналітичних продуктів і послуг у бібліотечному виробництві. У наш час реальні потреби користувачів у такій інформаційній підтримці чітко окреслилися: суб'єктам управління, ринкових відносин потрібні інформаційні продукти, що містять не лише окремі інформаційні видання або дані, а й аналітичні висновки та прогнози, які дають змогу приймати кваліфіковані рішення.

Цікавим у цьому плані є досвід Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, яка у своїй діяльності в нових умовах вдалася до нестандартних організаційних рішень, зокрема, до створення наприкінці 1992 р. спеціального підрозділу з метою розширення співробітництва з органами державної влади України.

Головним завданням такого підрозділу було введення в суспільний обіг через управлінську сферу найбільш затребуваних науково-інформаційних матеріалів з фондів найбільшої в державі бібліотеки у формах, оптимальних для засвоєння, ефективного практичного використання.

Нова структура (спочатку – відділ інформаційно-аналітичного забезпечення органів законодавчої, виконавчої та судової влади, а пізніше – Служба інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади) пройшла у своєму становленні ряд етапів [61].

Перший етап діяльності Служби інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади (далі – Служба) був пов'язаний з початковим становленням власних інформаційних структур в органах державної влади, необхідністю вивчення та узагальнення багатоаспектних зв'язків пострадянських республік у СНД, а також об'єктивною потребою аналізу досвіду країн з розвинутою демократією і ринковою системою господарювання.

На цьому етапі в процесі налагодження контактів із представниками владних структур, аналізу власних можливостей та оцінки потенціалу наявних у НБУВ фондів було визначено такі основні напрями роботи інформаційно-аналітичного відділу:

- щоденна оперативна підготовка анотованих матеріалів на базі публікацій центральних українських газет і журналів, у т. ч. періодичних видань основних політичних партій та основних видань СНД, за визначеною тематикою, орієнтованих на керівництво вищих владних структур;

- створення на базі використання систематично й різнобічно поновлюваних у попередні роки фондів монографічної, довідкової літератури, спеціальних аналітичних матеріалів з досвіду державного будівництва, важливих питань економічного, політичного розвитку за кордоном. За погодженням із замовниками, особливістю підготовки таких матеріалів було: термін виконання замовлення на будь-яку тему – до 10 днів, матеріал мав розкривати суть проблеми, вказувати найбільш перспективні шляхи її вирішення, бути широко оснащеним посиланнями на джерела, адже може виникнути необхідність швидкого занурення в тему для фахівця-управлінця;

- надання допомоги вищим владним структурам у законотворчій діяльності. Для цього аналізувалася спеціальна література, здійснювався порівняльний аналіз законодавчих актів різних країн світу з відповідними проектами законодавчих актів в Україні. При цьому пропонувалися різні варіанти можливого вирішення проблемних питань.

З часом інформаційно-аналітичний відділ (уже як Служба інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, СІАЗ) вирішував завдання, пов'язані з утвердженням молодого Українського держави на міжнародній арені, активізацією міжнародних контактів на найвищому рівні, формуванням інформаційного простору ГУАМ, процесом формування інформаційних механізмів для забезпечення діяльності владних структур усіх рівнів, вивченням особливостей розвитку демократичних процесів в українському суспільстві.

У цей період інформаційно-аналітична структура НБУВ з метою підвищення продуктивності праці активно впроваджує комп'ютерні технології обробки й доставки в електронному вигляді своїх продуктів замовникам за

межі бібліотеки, мережа яких швидко збільшувалася. Водночас СІАЗ виступає самостійним науковим підрозділом, предметом дослідження якого стали електронні інформаційні технології в бібліотечній сфері [63].

Наступний етап розвитку Служби пов'язаний із широким використанням ІКТ [192]. Цьому великою мірою сприяв розвиток в Україні, а також за її межами українсько- й російськомовних джерел оперативної електронної інформації, орієнтованих на вітчизняного користувача. Найбільш запитуваними в суспільній циркуляції інформації стають електронні періодичні видання, інформація на сайтах і порталах економічних, політичних структур, дещо пізніше – органів державної влади, електронних версій газет, журналів, програм радіо й телебачення. Важливою складовою суспільного ресурсу інформації є також аналітичні розробки інших інформаційно-аналітичних центрів, створених в Україні за зразком західних «фабрик думки». Ці структури, власне, започаткували процес формування вітчизняного сегмента інформаційного ринку в галузі суспільствознавства [58, с. 148–154].

Окреслена вище джерельна база дала можливість:

- прискорити обробку й використання великих обсягів оперативної інформації;
- розширити географію використання джерел інформації та їхню кількість;
- за рахунок розширення й урізноманітнення джерельної бази підвищити точність, достовірність інформаційно-аналітичної продукції, що готувалася. У цей час було налагоджено тісні ділові контакти Служби з вищими органами державної влади, визначено більш точно нішу СІАЗ у структурі інформаційного співробітництва, відносини набули договірного характеру.

Служба значно розширила свою роботу з інформаційно-аналітичного забезпечення центральних органів державної влади до рівня обласних, міських, районних державних адміністрацій. В інформаційно-аналітичному журналі «Україна: події, факти, коментарі» розміщувалася суспільно значуща інформація, огляди ЗМІ, аналітика, що відображали головні події в житті України та за її межами, оціночні й прогнозні матеріали, а також довідкова інформація, орієнтована на управлінські структури. Для оперативного інформування користувачів у регіонах (в обласних, міських, регіональних адміні-

страціях) журнал надсилався в електронному вигляді, у Києві – у паперовому або електронному вигляді, за бажанням користувачів.

Після завершення періоду становлення цього видання було прийнято рішення використовувати його як постійне джерело матеріалів для інформування населення про діяльність владних структур [185].

Таким чином, користувачами інформаційно-аналітичної продукції СІАЗ стала переважна більшість регіональних і місцевих владних структур. Відповідно до запитів різних категорій замовників Служба розробляла необхідні їм інформаційно-аналітичні продукти. Серед них – бюлетені оглядових матеріалів на основі публікацій ЗМІ: «Економічне життя України», «Преса про економічні злочини та правопорушення», «Фінанси: бізнес, безпека, розвиток», «Суспільно-політичне життя України» та ін.

Крім того, ще з 1996 р. Служба готувала щоденні випуски інформаційного бюлетеня «Вісті з регіонів», у якому відображалися найважливіші події в житті кожної області України згідно з рубрикатором:

- відгуки про діяльність центральних і місцевих органів державної влади;
- відгуки на соціально-політичну та економічну ситуацію у країні;
- проблеми економічного життя регіонів (приватизація, фінансово-кредитна система, бюджетна дисципліна тощо);
- соціальна політика, зайнятість тощо.

Сучасний період розвитку СІАЗ пов'язаний з розширенням застосування ІКТ, переведення їх у розряд основних при підготовці інформаційно-аналітичної продукції. Хоча й інформація на паперових носіях залишилася важливим напрямом роботи Служби. Вона й сьогодні вважається більш точною, логічно структурованою і, що дуже важливо, виготовлена відповідно до багатовікових традицій фіксації інформації, об'єднана попередніми напрацюваннями у сфері накопичення інформації відповідною внутрішньою логікою. Для переважної більшості сучасних інформаційних працівників вона й нині є основною при підготовці аналітичних матеріалів, особливо вузькопрофільних.

На сьогодні електронні й друковані ЗМІ, а також монографічна література постійно використовується співробітниками СІАЗ НБУВ для відображення основних суспільно значущих процесів у сфері політичного, економічного й соціаль-

ного розвитку. Служба приділяє особливу увагу питанням створення ефективної виконавчої влади, судово-правової реформи, розвитку місцевого самоврядування, підвищення громадської активності в умовах виходу України з кризи.

Одним з найважливіших джерел інформації для СІАЗ є інтернет-інформація, електронні ЗМІ. У цьому інформаційному ресурсі з найбільшою швидкістю відображається процес демократичних перетворень. Тому постійне спостереження, збирання, оброблення цієї інформації дає найбільш оперативне уявлення про різні аспекти політичного, економічного й соціального життя. Такі матеріали особливо цінні для управлінських структур з огляду на необхідність організації колективного реагування на суспільні процеси.

На основі відібраних і систематизованих матеріалів електронних ЗМІ формуються бази даних, що характеризують стан, умови, особливості й перспективи здійснення демократичних перетворень в Україні, розвиток цього процесу. Такі бази даних допомагають управлінським структурам у комплексному аналізі ситуації, виявленні закономірностей суспільного розвитку, виробленні доцільних й обґрунтованих пропозицій для прийняття відповідних рішень у сферах державного управління, економічних структурах, громадських організаціях.

Аналіз теле-, радіо- й інтернет-матеріалів щодо демократичних перетворень в українському суспільстві забезпечує насамперед вирішення таких завдань:

- отримання достовірної й об'єктивної інформації щодо перебігу цих процесів, у тому числі і в регіональному аспекті;
- виявлення суспільно-політичних, соціально-економічних, науково-технічних та інших проблем;
- моніторинг інформаційного простору;
- системний аналіз одержаної інформації;
- забезпечення органів управління, установ і організацій, громадян інформацією, одержаною при здійсненні моніторингу;
- виявлення чинників, що спричиняють суспільно-політичні, економічні й соціальні загрози на сьогодні і в перспективі.

За результатами аналізу матеріалів електронних ЗМІ постійно формується інформаційно-інноваційний масив. Його змістовна структура містить:

- офіційну інформацію;
- довідкову інформацію;
- тематичні інформаційно-аналітичні продукти;
- прогнозно-аналітичні видання;
- науково-методичні матеріали, наукові дослідження з питань обґрунтування сучасної інформаційно-аналітичної діяльності бібліотечних установ.

Базовими для аналізу актуальних подій суспільного життя, що ґрунтується на інтернет-інформації, є журнал «Україна: події, факти, коментарі» та бюлетень «Резонанс», які готуються із заданою періодичністю в режимі «інформація на базі інформації».

Нині одним із пріоритетних і перспективних напрямів роботи Служби є підготовка інформаційно-аналітичних продуктів «на випередження». Ідеться про підготовку експертних оцінок, аналітичних довідок і прогнозів з тих проблем, які вже найближчим часом можуть стати ключовими.

Аналітична інформація Служби є основою, виходячи з якої виконуються цільові замовлення, складаються прогнози.

Серед пріоритетних напрямів можна виокремити:

- державотворчі процеси, що відбуваються в Україні;
- розвиток політичної структури держави, питання реалізації політичної реформи, діяльність окремих політичних сил і їхні відносини з владними структурами, громадськими організаціями, суспільно-політичними, національними;
 - вироблення зовнішньополітичної стратегії України, специфіка відносин Україна – ЄС, Україна – СНД, Україна – ЄП, двосторонні відносини України;
 - економічні процеси в Україні, серед яких найактуальнішими є на сьогодні ситуація в АПК і ПЕК, приватизаційні процеси, проблема поліпшення інвестиційного клімату, впровадження інноваційних технологій, удосконалення податкового законодавства, розвиток ринкових відносин;
 - актуальні проблеми становлення громадянського суспільства, розвитку гуманітарної сфери, серед яких посилена увага приділяється ситуації навколо пенсійної реформи, проблемам зайнятості, соціального страхування, підвищення рівня життя тощо;

– аналіз резонансних подій політичного, економічного й культурного життя в Україні та за кордоном;

– здійснення органами державної влади регіональної політики.

Крім того, аналіз матеріалів за названими напрямками передбачає як висвітлення в цілому ситуації, прогнозування її перспективного розвитку й наукові рекомендації щодо вирішення проблем, так і розгляд процесів прийняття рішень відповідними структурами (зокрема, органами державної влади), реалізації цих рішень та ефективності їхніх дій.

Загалом, удосконалення методів і форм аналізу електронних ЗМІ, а відповідно й системи інформаційно-аналітичного забезпечення в цілому, максимально ефективно інформування про перебіг процесів демократичних перетворень в Україні та можливі шляхи їхнього розвитку, а також слугування інформаційним джерелом щодо можливостей провадження відповідної діяльності в Україні всіма зацікавленими суб'єктами сприяє забезпеченню комплексного аналізу процесів демократичних перетворень у суспільстві на базі матеріалів ЗМІ, допомагає у виробленні доцільних і обґрунтованих пропозицій для прийняття рішень щодо здійснення відповідної діяльності на всіх рівнях і в усіх сферах державного управління, забезпечує можливість:

– підвищення рівня взаємодії та ефективності здійснення центральними й місцевими органами виконавчої влади повноважень у цій сфері діяльності;

– удосконалення механізмів державної політики й стимулювання відповідної діяльності;

– підвищення наукового рівня обґрунтування підходів до формування і реалізації державної політики в цій галузі;

– створення умов для активної участі громадськості в обговоренні питань, пов'язаних з формуванням і реалізацією відповідної державної політики;

– сприяння поширенню інформації про перебіг процесів демократизації в Україні.

У результаті вдосконалення аналізу матеріалів друкованих та електронних ЗМІ щодо процесів демократичних перетворень в українському суспільстві сприяє підвищенню дієвості інформаційно-аналітичного забезпечення здійснення відповідної політики в Україні.

Важливим для підтримки демократичних перетворень у суспільстві є

внесок сучасних наукових досліджень. Цей внесок стає дедалі більш відчутним у процесі реорганізації академічної науки. Цей процес знаходить своє відображення в реферативному збірнику матеріалів ЗМІ «Шляхи реформування української науки».

Крім того, моніторинг вітчизняних ЗМІ виявив актуалізацію таких тематичних напрямів у їхній діяльності:

- проблеми боротьби з корупцією;
- безпека економічної діяльності;
- посилення уваги до питань зайнятості.

У зв'язку з цим Службою підготовлена система інформаційних бюлетенів:

- «Криза: шляхи подолання»;
- «Експертно-аналітичний висновок моніторингу ЗМІ з питань зайнятості населення та ринку праці»;
- «Безпека підприємництва»;
- «Конфліктні ситуації в суспільстві (за матеріалами ЗМІ)»;
- «Українські ЗМІ про корупцію» та ін.

Відповідно до сформованих запитів Службою аналізуються також інформаційні масиви щодо вдосконалення антикризового законодавства країн СНД і відображення процесу забезпечення економічної безпеки в документах країн Співдружності.

У теоретичному плані розглянуто систему соціальних інформаційних комунікацій, їхній зміст та особливості розвитку в процесі еволюції суспільства. Також досліджується джерельна база їх функціонування як система соціальних інформаційних баз та інфотворчих структур українського суспільства, розглядаються перспективи розвитку цієї соціальної інформаційної системи.

Слід зазначити, що посилення уваги в ЗМІ до проблем інформатизації стало доказом поглиблення у суспільній свідомості уявлень про необхідність активізації інноваційних механізмів суспільного розвитку, що набуває зростаючої актуальності в процесі виходу з кризи й післякризового розвитку вітчизняної економіки.

Також матеріали всіх видів ЗМІ ґрунтовно використовуються при розробці проблем, пов'язаних з питаннями національної системи електронного урядування в контексті взаємовідносин зі сферами життєдіяльності українсь-

кого суспільства; функціонування наукових бібліотек у комунікативній системі української економіки та як інтелектуального фундаменту в супроводі соціально-комунікаційних процесів; удосконалення наукового супроводу суспільних перетворень в Україні інформаційно-аналітичними підрозділами бібліотек; розширення інформаційної присутності бібліотек в інтернет-середовищі тощо.

Особлива увага співробітниками Служби приділяється питанням формування та впровадження інноваційної моделі економіки, зокрема основним напрямом забезпечення реалізації державної інноваційної політики, які на нинішньому етапі полягають у переході до функціональних засад у державному управлінні інноваційною сферою; створення і забезпечення діяльності Національної комісії з питань інвестицій та інноваційного розвитку; запровадження системи державного стратегічного планування розвитку; формування національної інноваційної системи; створення інноваційних структур (технологічних, наукових парків, інноваційних кластерів), а також підвищення інноваційної культури суспільства.

Також за дорученням президії НАН України Служба особливу увагу приділяє аналізу проблеми інформаційного суверенітету в умовах посилення глобальних впливів, оскільки перехід суспільства до інформаційного етапу свого розвитку виводить на перший план проблеми зміцнення національного суверенітету, питання збереження і посилення його інформаційної складової. Саме актуальним аспектам інформаційного суверенітету України в умовах глобалізації присвячені наукові статті співробітників СІАЗ НБУВ, презентовані на сайті Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (<http://www.nbu.gov.ua/siaz.html>).

Також слід зазначити, що постійно урізноманітнюються види кінцевого інформаційного продукту, що надається користувачам бібліотечними установами, удосконалюються їхні форми.

На сьогодні немає єдиної загальноприйнятої класифікації інформаційно-аналітичних продуктів. Здебільшого це пояснюється значною індивідуалізацією як самих продуктів, які виробляються «під конкретного замовника» для задоволення конкретних індивідуальних інформаційних потреб, так і певним суб'єктивізмом авторів, які у спробах класифікації продуктів ке-

руються власними професійними навичками, уявленнями, світоглядом.

Більшість дослідників при класифікації інформаційної продукції дотримується фасетного методу, який дає змогу визначити видову належність конкретного продукту за будь-якою кількістю ознак, істотних для конкретної ситуації. Як основа для класифікації інформаційних продуктів виступають, зокрема, характер інформації, її цільове призначення, спосіб виробництва, адресність поширення тощо. Таким чином, застосувавши цей метод для класифікації інформаційно-аналітичних продуктів, можна виділити види:

1. За характером наданої інформації:

- фактографічні;
- концептографічні.

2. За призначенням:

– індивідуальна (для конкретного замовника, фізичної чи юридичної особи);

– групова (для певних груп замовників, яким може бути корисна чи цікава ця інформація. Наприклад, для керівників і їхніх референтів СІАЗ випускає інформаційно-аналітичний бюлетень «Резонанс»);

– масова (для широкого загалу. Може містити різні огляди, аналітичні матеріали з важливих проблем громадського, соціально-політичного, економічного життя тощо, які можуть бути корисними чи цікавими якнайширшому колу споживачів. Такі продукти можуть бути розміщені в онлайн-доступі на інтернет-сайті чи видаватися як електронний журнал). Серед продукції СІАЗ яскравим прикладом є інформаційно-аналітичний журнал «Україна: події, факти, коментарі».

3. За способом передачі:

– безпосередні (продукція безпосередньо передається «з рук у руки» замовнику, наприклад на CD-ROM, до якого, як правило, додається друкований примірник);

– каналами зв'язку (за допомогою Інтернету, на електронну поштову скриньку).

4. За режимом виробництва:

– разовий (продукт, виготовлений один раз за індивідуальним замовленням користувача, або так званий пробний продукт, який виробляється на

основі аналізу проблеми чи ситуації, висновки з якої можуть бути потенційно корисними чи цікавими користувачеві, враховуючи сферу його інтересів та інформаційних потреб; інформаційно-аналітичні продукти з конкретних питань, що не носять характеру періодичності);

– довготривалий (продукт, що виробляється з певною періодичністю тривалий проміжок часу. Наприклад, журнал «Україна: події, факти, коментарі» виходить з 1997 р., бюлетень «Резонанс» – з 2000 р. тощо).

Класифікація інформаційно-аналітичної продукції і послуг дає можливість сформулювати так звану асортиментну політику інформаційної служби, відстежувати тенденції розвитку інформаційного ринку, орієнтувати користувачів на використання продуктів і послуг, що відповідають їхнім запитам і потребам. Водночас для формування асортименту продукції найбільш важливим критерієм є саме характер наданої інформації, який визначається глибиною переробки первинної інформації. За цим критерієм розрізняється фактографічна й концептографічна продукція, яка, у свою чергу, також поділяється на види. Охарактеризуємо ці види детальніше, проілюструвавши прикладами продукції, що виробляє СІАЗ НБУВ.

Фактографічна продукція являє собою інформацію, що характеризує чи відбиває якийсь конкретний факт, явище, подію чи їх сукупність. Певною мірою її можна охарактеризувати як довідкову продукцію з найрізноманітнішої тематики. Разом з тим від довідкових видань фактографічні інформаційно-аналітичні продукти відрізняються оперативністю, динамізмом, індивідуалізацією підходу до виробництва продуктів при збереженні достатньої надійності повідомлень. Найпоширенішими видами фактографічних інформаційно-аналітичних продуктів є:

- довідкові повідомлення;
- бізнес-довідки;
- досьє;
- кліпінг-публікації;
- дайджести.

Довідкові повідомлення, чи фактографічні довідки. Викладається статистична інформація, яка не піддається частим змінам (соціально-демографічна ситуація в регіонах, економічні показники певної галузі за

визначений період; біографічні дані, ретроспективні дані двосторонніх відносин суб'єктів, хронологічні дані тощо). У таких матеріалах подаються окремі факти або факти, поєднані логічно-семантичним зв'язком, що не супроводжуються коментарями чи висновками експертів. Їхнє значення як самостійної інформаційно-аналітичної продукції поступово зменшується. Здебільшого довідкові повідомлення використовуються як ілюстративний матеріал у середині інших документів.

Останнім часом як самостійний вид продукції виокремлюється бізнес-довідка.

Бізнес-довідка – структурована інформація про суб'єкт підприємницької діяльності, фірму, бізнес-групу, яка містить фактичні дані про вид діяльності, засновників, виробничу політику, фінансові показники, бізнес-проекти тощо. Бізнес-довідки готуються за певними схемами-макетами, які коригуються залежно від потреб замовника. Джерелами інформації при складанні бізнес-довідки, як правило, виступають відкриті інформаційні ресурси: матеріали інформаційних агентств, веб-сайтів, публікацій і виступів у ЗМІ, довідкові видання, бази даних. В окремих випадках може бути використана інформація із закритих або конфіденційних джерел. Як зазначають дослідники, попит на цей вид продукту стрімко зростає в першу чергу з боку керівників фірм, інших суб'єктів економічних відносин, які прагнуть мати інформацію про конкурентів чи партнерів по бізнесу.

Близьке до цього виду інформації **досьє**. Досьє складається за визначеним макетом на персоналії, фірми, організації, партії та ін. Відзначається більш складним змістом порівняно з бізнес-довідками. Містить не тільки біографічні, статистичні, економічні тощо дані, а й інформацію про сфери інтересів і впливу, політичні інтереси і лобі, зв'язки з політичними і бізнес-групами, вплив чи зв'язки з медіа-ресурсами. Крім фактичних даних, досьє містять повні тексти чи фрагменти виступів персоналії, представників і керівників фірм, партій, організацій у ЗМІ, статутні, програмні документи тощо. Для досьє джерелами інформації є ті ж ресурси, що й для складання бізнес-довідок.

Кліпінг, або моніторинг ЗМІ. Зустрічається й інша назва – прес-кліпінг. Однак вона видається не зовсім точною, оскільки фактично означає

моніторинг преси, тобто друкованих періодичних видань. Автоматично це звужує джерельну базу, оскільки з неї виключаються інтернет-ЗМІ, радіо, телебачення.

Кліпінг – це добірка матеріалів чи фрагментів матеріалів ЗМІ, як правило, структурована за підтемами чи проблемами.

Базою для здійснення моніторингу виступають друковані періодичні видання, ресурси Інтернету, електронні архіви і версії періодичних видань. Як об'єкти для стеження виступають:

- владні структури всіх рівнів;
- організації, об'єднання, партії, фірми тощо;
- персоналії;
- сфери суспільного життя;
- галузі економіки;
- види діяльності;
- географічні об'єкти (район, держава тощо);
- товари, послуги, матеріали тощо.

Кліпінг серед інших видів інформаційно-аналітичних продуктів є найоперативнішим, оскільки не передбачає глибокого аналізу, зіставлення тощо.

Разом з тим час підготовки матеріалу визначається такими чинниками:

- хронологічна глибина пошуку (період, за який аналізуються ЗМІ);
- географічне охоплення (місто, регіон, держава);
- кількість найменувань періодичних видань, що підлягають моніторингу;
- глибина згортання інформації: бібліографічний опис (БО) плюс повний текст публікації, БО плюс фрагменти текстів, БО плюс реферат. Для електронних ЗМІ, замість БО, надається інтернет-адреса або робиться гіперпосилання.

Сильною стороною кліпінгу, крім оперативності, є його повнота: як правило, у нього включають дві публікації на задану тему чи проблему з одночасним вилученням дублетів. При цьому за бажанням замовника може бути наданий бібліографічний опис усіх документів, що містять дублетні інформації (дублювання інформації особливо характерне для інтернет-ЗМІ). Недоліком цього виду продукції є досить значний обсяг, відповідно на перегляд і прочитання його необхідний значний час, який замовник не завжди має.

Разом з тим кліпінг є одним з найзатребуваніших видів інформаційно-аналітичної продукції. Серед продуктів, що виготовляє СІАЗ, більша частина припадає безпосередньо на моніторинг і продукцію, основу якої він становить.

Різновидом кліпінгу є персональна електронна газета, що тільки-но з'являється на інформаційному ринку України й ще не набула масового поширення. Вона містить інформацію, яка відбирається в реальному часі з багатьох джерел даних в електронній формі за визначеною замовником темою чи проблемою і розміщується безпосередньо в електронній поштовій скринці користувача. Відмінністю цього виду продукції є надання її в реальному часі, що дає змогу користувачеві практично цілодобово вести моніторинг щодо будь-якої теми чи проблеми. Звичайно, виробництво персональної електронної газети потребує спеціального програмного забезпечення.

Дайджести – фрагменти текстів великого масиву документів, відібраних за певною темою, яка не має узагальнюючих публікацій. Містить цитати, фрагменти публікацій, конспекти, реферати. Характерні риси дайджестів: вузька тематика, різноманітність аспектів розгляду проблеми, можливість суперечливих даних. Важливу роль при підготовці дайджестів відіграє компонування матеріалів за вимогами замовника і форма подачі, яка має бути компактною – такою, яка б полегшувала сприйняття інформації та акцентувала увагу (шляхом виділень у тексті – графічно чи іншим чином) на висновках, рекомендаціях, суперечностях концепцій тощо. На відміну від інших фактографічних продуктів дайджест передбачає певний коментар автора, який подається, як правило, у вигляді передмови, а також може міститися у висновках.

На відміну від фактографічної продукції, концептографічна є результатом інформаційно-логічного аналізу документів і містить оцінку повідомлень, ідеї, концепції, прогнози, рекомендації. Якщо фактографічні інформаційно-аналітичні продукти звільняють користувача від необхідності самостійного перегляду документів з метою знаходження потрібних даних, то результатом аналітичної діяльності є опис стану певної проблеми, об'єкта, явища тощо. Аналітична продукція має значну глибину переробки й осмислення базової інформації. Шляхом аналітико-синтетичної переробки змісту первинних документів можуть бути розкриті тенденції розвитку різних на-

прямів, ситуацій, які обумовлюють ті чи інші явища. Однією з особливостей виробництва аналітичної інформації є те, що знання, досвід, професійна інтуїція фахівців та експертів також виступає як ресурсна база поряд із сукупними інформаційними ресурсами.

Залежно від глибини аналізу теми чи проблеми виділяються певні види аналітичних матеріалів.

Інформаційно-аналітична записка. Як правило, містить авторську переробку інформації з окремих питань і поєднує точну передачу інформації з авторською інтерпретацією події, ситуації чи проблеми. При цьому інформаційний компонент превалує над аналізом: авторські коментарі і висновки наявні у вступній і заключній частинах документа, а також виступають елементами зв'язку між повідомленнями, експертними висновками, наданими ЗМІ, коментарями фахівців з питань, що аналізуються.

Аналітичний огляд. Являє собою текстове повідомлення, що ґрунтується на аналізі певної кількості відібраних для цього документів за певний проміжок часу. В аналітичному огляді дається оцінка стану проблеми, яка розглядається, виявляються тенденції подальшого розвитку, зіставляються різні точки зору й підходи, виявляються проблеми, що потребують вирішення.

Проблемна записка. Текстове повідомлення, у якому на підставі аналізу відібраних матеріалів вказується на наявність проблем, труднощів, ризиків, що виникають у конкретній ситуації, сфері, яка зачіпає інтереси чи є сферою інтересів конкретного замовника.

Рекомендаційна записка. Подається аргументована оцінка існуючої ситуації, фактичної події, вказується на тенденції і перспективи подальшого розвитку, містяться рекомендації щодо найбільш доцільної подальшої діяльності замовника задля досягнення своєї мети чи щодо засобів та інструментів її досягнення.

Прогноз. Інформаційно-аналітичний документ, що містить перспективний (прогностичний) аналіз проблеми чи ситуації. Експерти, керуючись фактичними даними, висновками фахівців, власним досвідом, аналогією з іншими ситуаціями й досвідом вирішення схожих проблем тощо, моделюють кілька сценаріїв розвитку подій, виділяючи серед них найбільш вірогідний. Цей вид продукції як самостійний зустрічається досить рідко, найчастіше є

складовою частиною інших аналітичних продуктів.

Аналітична доповідь – масштабний документ, що відрізняється ґрунтовним аналізом досліджуваної проблеми. Доповідь може містити в собі значну кількість фактологічних даних, які виступають у ролі ілюстративного матеріалу, що підтверджує надані висновки, а також елементи інших зазначених вище видів інформаційно-аналітичних продуктів.

Поділ інформаційно-аналітичної продукції на згадані вище види не є усталеним, загально визнаним, а швидше є умовним. Оскільки на практиці при створенні готового інформаційно-аналітичного матеріалу здебільшого використовуються елементи різних видів продуктів – як фактографічного, так і концептографічного характеру. Такі матеріали можна назвати полівидовими. Так, наприклад, кліпінги можуть суроводжуватися проблемною чи рекомендаційною запискою (наприклад, огляд «Уряд: відгуки про діяльність», який являв собою моніторинг центральних і регіональних ЗМІ, супроводжувався рекомендаційною запискою щодо необхідної корекції інформаційної політики і створення інформаційних приводів з метою покращення іміджу, запобігання негативним інформаційним проявам тощо).

Яскравим прикладом полівидових продуктів, що випускає СІАЗ, є бюлетень оперативної інформації «Резонанс». У ньому містяться як фактографічні матеріали, так й аналітичні – інформаційно-аналітичні записки, аналітичні огляди.

Здійснений огляд видів інформаційно-аналітичних продуктів, що надаються користувачам в електронному вигляді, підтверджує, що розвиток інформаційних продуктів і послуг відбувається у напрямі індивідуалізації, персоналізації, тобто спрямований на максимальне врахування і задоволення інформаційних потреб кожного конкретного користувача. Стратегія збільшення різноманітності пропонованої продукції розширює можливості вибору тих видів продукції, які найбільшою мірою відповідають потребам, можливостям і звичкам користувача інформації і, відповідно, є складовою процесу вдосконалення бібліотечного обслуговування.

Таким чином, по-перше, з розвитком електронних інформаційних технологій, удосконаленням кваліфікації виробників інтернет-інформації створюваний інформаційний ресурс набуває дедалі більшого суспільного значен-

ня і затребуваності.

По-друге, ресурс електронної інформації в глобальному інформаційному просторі має стати предметом вивчення бібліотечних установ і постійним компонентом комплектування їхніх фондів.

По-третє, зростаюча різноманітність запитів дистантних користувачів на електронну інтернет-інформацію говорить про правомірність висловлюваних раніше працівниками СІАЗ гіпотез стосовно зростаючої ролі бібліотечних установ як активного посередника між глобальним інформаційним простором і дистантним користувачем.

По-четверте, удосконалення практики аналізу електронної інтернет-інформації на основі жанрового урізноманітнення, зміцнення зв'язку із замовником, входження в режим орієнтовного прогнозування і вироблення рекомендацій для ефективного використання інформації є тим шляхом, на якому зміцнюється плідна співпраця інформаційних працівників і сучасних користувачів бібліотеки.

Як зауважує професор Я. Шрайберг, автоматизація бібліотечно-інформаційної діяльності – це прояв не лише сучасного науково-технічного розвитку, а й соціального прогресу: забезпечується не лише своєчасний і швидкий доступ користувачів до інформації і першоджерел, а й загалом створюються умови для реалізації одного з головних принципів відкритого суспільства – принципу загальної доступності інформації і публікацій [249].

Що характерно, впровадження сучасних технологій в обслуговування користувачів не тільки підвищує ефективність використання ресурсів бібліотеки, полегшує шлях користувача до інформації, а й підносить суспільну значущість бібліотек. Комп'ютеризація бібліотечних процесів, удосконалюючи технології бібліотечної справи, вносить зміни безпосередньо в зміст бібліотечної роботи. Зростає активність у взаєминах із читачами, переглядаються вимоги до бібліотечного сервісу, індивідуальних форм інформаційного забезпечення і, як наслідок, показників якості професійної діяльності.

Виходячи з вищевикладеного, можна виокремити основні чинники, що прискорюють сучасну еволюцію бібліотечної справи:

- державна політика, спрямована на інформатизацію суспільства;
- розширення асортименту запитів користувачів, що потребує різнома-

нітної, повної та якісної інформації (сучасна бібліотека, яка прагне задовольнити дедалі зростаючі потреби відвідувачів, не може існувати лише за рахунок власного інформаційного потенціалу, тому виникає необхідність у створенні нових і використанні загальних інформаційних ресурсів);

- технічне переустаткування бібліотечної сфери;
- зростання інформаційних потоків, загострення проблем відбору й обробки інформації (бібліотеки мають забезпечувати інформацією користувача оперативно, адже з часом вона до певної міри втрачає свою актуальність).

Слід зауважити, що дедалі прогресуюча інформатизація суспільства змінює потреби користувачів «бібліотечним сервісом», при цьому зазнає якісних змін їхня структура, формуються нові читацькі пріоритети і все це зрештою справляє вплив на склад інформаційних ресурсів бібліотек [236, с. 37–39].

На сьогодні бібліотеки, маючи змогу розкрити все багатство власних фондів, пропонують нові послуги, у них з'являється можливість максимально повно задовольняти запити сучасних користувачів. При цьому забезпечується доступ користувачів до електронних баз даних безпосередньо в бібліотеці; стають доступними повнотекстові бази даних на електронних носіях, створених бібліотекою або придбаних нею; надається доступ до інформації на новітніх носіях інформації, відвідувачі мають змогу користуватися можливостями Інтернету, електронної пошти завдяки відкриттю відповідних інформаційно-ресурсних центрів у бібліотеках; забезпечується надання правової інформації з різних сфер життєдіяльності громадян у безкоштовній юридичній приймальні; організовується ефективна робота з дистантного обслуговування різних категорій користувачів; формується штат сучасних інформаційних працівників, які, досконало володіючи електронними інформаційними технологіями, забезпечують відповідно до нинішніх вимог організацію інформаційних ресурсів, підготовку їх до ефективного використання та якісну доставку користувачам.

Виконання перерахованих вище завдань забезпечує новий рівень бібліотечно-інформаційного обслуговування, створює умови для якісного та швидкого публічного доступу до необхідних суспільству інформаційних ресурсів [73, с. 20].

Отже, нині вже можна говорити про те, що в провідних бібліотеках країни перший етап впровадження прогресивних технологій на основі

комп'ютерної техніки наближається до завершення. І хоча в сільській місцевості комп'ютеризація основної маси бібліотек ще істотно відстає, перед бібліотечною сферою загалом постають уже нові завдання. Вони пов'язані з динамічним зростанням обсягів електронної інформації, яку потребують усі сфери суспільного життя. Щоб забезпечити доступ якнайширших кіл користувачів до такого продукту, необхідно значно вдосконалити механізми доступу всіх категорій користувачів до інформаційних ресурсів бібліотек.

За таких умов бібліотечні установи мають стати сучасними інформаційними центрами, одержати технологічні можливості для обробки великих масивів суспільно значущої інформації, сприяти її високопродуктивному використанню. Це, у свою чергу, породжує необхідність озброєння бібліотечних закладів сучасними програмно-технічними засобами, передовими технологічними напрацюваннями у сфері використання електронних інформаційних ресурсів, вибудовування сучасних стратегій їх комплектування.

Нині гостро постають питання щодо приведення наявного вітчизняного інформаційного ресурсу у відповідність до міжнародних стандартів його оформлення. Зрушення у цій галузі можуть спростити доступ до багатих і цікавих фондів нашої країни зарубіжних користувачів, а отже, сприяти поглибленню міжнародного співробітництва.

Отже, лише постійне вдосконалення методик інформаційної діяльності бібліотек, їх технічне переоснащення, підвищення кваліфікації кадрів дасть змогу вивести бібліотечну справу на новий, відповідний сучасним запитам рівень.

Таким чином, перехід до функціонування в умовах ринкової економіки визначив об'єктивну необхідність пошуку оптимальних шляхів забезпечення конструктивних соціально-економічних перетворень, розробки стратегічних концепцій, створення адекватної суспільним вимогам нової моделі розвитку. У цьому контексті важливого значення набуває опанування новітніх інформаційних технологій, упровадження ефективних форм обслуговування користувачів, у тому числі бібліотечними установами.

Бібліотеки, стикаючись з новою економічною реальністю, об'єктивно постають перед комплексом проблем, пов'язаних із пошуком оптимальних варіантів організації власного функціонування, з одного боку. З іншого – у про-

цесі формування національного інформаційного ринку бібліотечні установи мають стати важливим ресурсним механізмом цієї форми циркуляції суспільно значущої інформації, позиціюватися відповідним чином як такий механізм.

Нова соціально-економічна реальність, у яку інтегрується бібліотека, викликала до життя принципово нові підходи до організації різних аспектів інформаційної діяльності: збереження, структурування і використання інформаційних ресурсів. Цим об'єктивно визначається суспільний інформаційний потенціал та ефективність його використання.

Як справедливо сходяться на думці фахівці, сьогодні бібліотека – це інформаційна інтелектуально-виробнича система, яка є базовою складовою суспільного розвитку України, сукупністю взаємопов'язаних структур і процесів соціально-економічного механізму накопичення, зберігання, створення і розповсюдження бібліотечно-інформаційних продуктів і послуг для забезпечення інформаційно-інтелектуальних і споживчих потреб користувачів. Бібліотеки в Україні перебувають у процесі перебудови й становлення як суб'єкта господарювання з набуттям нових економічних властивостей.

Сучасна бібліотека розглядається як складноструктурна, складнофункціональна, активно-динамічна соціальна система, у якій накопичено, особливо за останнє десятиріччя, значний трансформаційний потенціал.

Сьогодні сучасна бібліотека змінюється і прогресує через властиві їй внутрішні механізми, які добираються і застосовуються у відповідь на прояви зовнішньої дії. Зміст системної трансформації бібліотеки детермінується різноманіттям впливу макросередовища й мікросередовища та застосуванням маркетингового менеджменту. Саме такий підхід до керування сучасною бібліотекою забезпечить їй статус важливої для суспільства самодостатньої соціальної системи, реального інформаційного потенціалу, стратегічної основи подальшого соціально-економічного розвитку України [137].

Сьогодні вже є беззаперечним, що адаптація бібліотеки до ринкових умов характеризується реалізацією кількох нетрадиційних цілей: здійсненням цілеспрямованого, дієвого, активного впливу на макросередовище з метою досягнення ефективних законодавчо-нормативних умов і лібералізації державної політики стосовно інформаційної діяльності бібліотек, пошуком додаткових джерел позабюджетного фінансування і взаємовигідних партнерів

для співпраці, створенням і реалізацією конкурентоспроможних, суспільно корисних інформаційно-аналітичних продуктів, організацією інформаційних, консультативних послуг, необхідних відповідно до потреб ринку інформації.

Не викликає сумніву те, що досягти високого рівня конкурентоспроможності продукції можна, як доводить практика, лише через постанову рекламної і маркетингової діяльності. Ставлення до інформаційно-аналітичної діяльності як до товару сприятиме фінансовій стабілізації бібліотечних установ, вирішенню техніко-технологічних проблем розвитку нових технологій.

У процесі просування інформаційно-аналітичної продукції, інформаційних і консультативних послуг новою для бібліотек є проблема організації ефективної реклами. У зв'язку з цим абсолютно неприпустимим є samozaspokoєння деяких фахівців, які закликають використовувати для цього бібліографічні покажчики, рекомендаційні чи інформаційні списки, що друкуються окремими виданнями чи в журналах і газетах, через книжкові виставки, каталоги й картотеки. При цьому наголошується, що основне їхнє завдання – дати знати, що видання існує і переконати користувачів, що їм потрібне саме воно.

Такі рекомендації не можна зіставити з рівнем навіть сучасної організації рекламної справи в Україні, відсталі за всіма ознаками. Тому каталожно-картотечне інформування має виконувати свої функції, а реклама продукції бібліотек потребує спеціального вивчення, розгляду й розвитку.

Слід також зазначити, що порядок організації інформаційного забезпечення потреб споживачів залежить від характеру завдань, які стоять перед ними. Але продукт, створений унаслідок інформаційно-аналітичного процесу, має бути придатним для використання замовником, корисним для нього вже в момент свого створення. Тобто ефективність інформаційно-аналітичної діяльності залежить від глибокого вивчення потреб замовників і навіть, як демонструє досвід СІАЗ, – від прогнозування майбутніх потреб.

Отже, основним завданням інформаційно-аналітичної діяльності є задоволення інформаційних потреб усіх категорій корпоративних та індивідуальних користувачів. При цьому процес інформаційно-аналітичної діяльності має дві складові: інформаційну та аналітичну.

Процес інформаційної роботи – це послідовна сукупність операцій (відбір, накопичення, зберігання, обробка, видача інформації), що дає змогу

швидко знайти в повному обсязі потрібні матеріали. У свою чергу, відбір й обробка матеріалів – це підготовчий етап процесу аналітичної роботи, під час якого здійснюється пошук інформації, перевірка її якісних характеристик, а також її обробка з метою створення умов для правильної оцінки фактів, подій і явищ. Необхідність пошуку існуючих зв'язків між окремими явищами обумовлює появу та розвиток аналітичних методів.

На сьогодні стрімкий розвиток ІКТ радикально змінив філософію бібліотечної справи, виводить бібліотечні структури в число виробників суспільно необхідної інформаційно-аналітичної продукції.

У сучасному українському інформаційному середовищі вимоги до бібліотек саме як активних суб'єктів інформаційної діяльності стрімко зростають. Це зумовлено як загальноцивілізаційними, так і внутрішньоукраїнськими чинниками. Насамперед – це вимоги щодо оперативності, достовірності, обґрунтованості та релевантності інформації.

Актуалізуються також запити на прогностичну й консультативну роботу, надання допомоги суспільним інститутам в орієнтації, обробці всезростаючих масивів інформації, формуванні національного інформаційного ресурсу шляхом власного виробництва, відбору з масивів глобального інформаційного простору необхідних зарубіжних інформаційних ресурсів. Реалізація цих завдань обумовлює необхідність серйозної реорганізації бібліотек, перетворення їх у дійсно сучасні інформаційні центри.

2.2. Специфіка інформаційно-аналітичного забезпечення управлінських структур у практиці діяльності СІАЗ НБУВ

На сучасному етапі переходу від індустріального до інформаційного суспільства в усіх провідних державах світу ступінь використання інформаційного простору та ІКТ стає безпосереднім чинником економічного зростання, соціально-політичної стабільності та розвитку демократичних засад у керуванні державою. Сьогодення України обумовлюється ринковими відносинами, подальшим розгортанням державотворчих процесів, проведенням соціально-економічних реформ, розширенням міжнародного співробітництва

ва, розвитком демократизації суспільства, що вимагає від держави посилення вимог до рівня інформатизації суспільства та інформаційно-аналітичного забезпечення органів виконавчої влади та місцевого самоврядування.

Особливістю даного періоду, у першу чергу, має бути відсутність усталених форм і методів як керування економікою, так і регулювання громадсько-політичного життя. Тут актуальності набуває проблема щодо висвітлення перебігу подій як усередині країни, так і на міжнародній арені, на основі яких будуватимуть свої практичні дії структури виконавчої влади. Повинні визначатися конкретні реальні орієнтири та пріоритети розвитку національного суспільства з урахуванням складних цивілізаційних змін, що відбуваються у світі. Їх розробка та впровадження у життя вимагає якісно нових підходів до інформаційно-аналітичного та наукового забезпечення діяльності влади, концентрації та ефективного використання наявних інтелектуальних сил.

Досвід роботи органів державного управління, як зарубіжних країн, так і України, показує важливість створення інформаційно-аналітичних служб, які б забезпечували органи влади повною, об'єктивною та актуальною інформацією для компетентного, зваженого підходу до підготовки та прийняття рішень.

Зокрема специфіка інформаційно-аналітичної діяльності в органах влади полягає в тому, що вона є елементом системи й процесу управління. Тому така діяльність має переважно прикладний, а не теоретичний характер, у ній переважають обмеження в часі з підготовки матеріалів, їх повноти, достовірності, обґрунтованості, відповідальності авторів. Тому основна увага приділяється не так глибині та оригінальності опрацювання проблем, як їх оперативному висвітленню, від чого значною мірою залежить ефективність їхнього розв'язання.

З іншого боку, в останнє десятиріччя бібліотечна діяльність демонструє цілий спектр форм електронного інформування користувачів бібліотеки: починаючи від інформаційних і закінчуючи аналітичними. Створюються спеціальні структури для продукування інформаційно-аналітичних матеріалів, власних бібліотечних продуктів для сучасних категорій користувачів.

Активізація бібліотечної діяльності на рівні сучасних потреб сприятиме

розширенню доступу до необхідних суспільству інформаційних ресурсів, розвитку вітчизняного інформаційного середовища, ефективному використанню сучасних інформаційних ресурсів, що може бути серйозним аргументом для прискореного розвитку, реалізації амбітних планів Української держави [64].

Бібліотечні установи, виходячи із запитів сучасних користувачів, дедалі більшою мірою використовують ту можливість, що можуть здійснювати моніторинг як нового матеріалу, яким вони комплектуються, так і наявних в їх розпорядженні фондів інформації відповідно до суспільних запитів, пов'язаних з реалізацією масштабних планів, проектів концептуального вирішення наявних проблем тощо.

Сьогодні, розглядаючи моніторингову діяльність бібліотек у досить широкому й узагальненому розумінні, необхідно виокремити такі найбільш затребувані користувачами її види: моніторингова діяльність подієва, моніторингова діяльність за фондами бібліотек, за ресурсами сучасних аналітичних структур в Інтернеті, а також інші форми такої діяльності.

Моніторингова діяльність подієва є узагальненням сукупності моніторингових матеріалів за тією чи іншою темою. На сьогодні можна визначити кілька напрямів, за якими затребуваність у такій продукції бібліотек найпомітніша: по-перше, інформаційно-аналітичні, аналітичні розробки з вузькотематичних напрямів, або ж з проблематики, що не розроблюється вітчизняними дослідниками. По-друге, узагальнення інформації електронних ЗМІ та розробок аналітичних центрів з актуальних питань суспільного життя. По-третє, розробка методики та основних закономірностей розвитку інформаційної діяльності бібліотек в умовах переходу до інформаційного суспільства. По-четверте, підготовка інформаційно-аналітичних матеріалів в інтересах дослідницьких проектів, науково-технічних програм, реалізації грантових тем та ін.

Моніторингова діяльність за фондами бібліотек містить відповідну аналітичну діяльність, пов'язану з аналізом сучасної суспільно значущої, наукової, монографічної літератури. Вона розкриває перед користувачем можливість бібліотечних фондів. Такий вид моніторингу дає можливість для відбору матеріалів, що відображають досвід попередніх поколінь, їх напрацю-

вання і може бути надзвичайно потрібною для замовників як дороговказ, орієнтир у власному напрямі роботи. У зв'язку з цим, моніторинг за фондами має велике значення не тільки для аналітичної діяльності бібліотек, а й для підвищення рівня аналітичного забезпечення суспільної діяльності в цілому, може бути вагомим продуктом реалізації на інформаційних ринках.

Також досить затребуваною є моніторингова діяльність за ресурсами сучасних аналітичних структур в Інтернеті. Популярність такого виду моніторингової діяльності бібліотек обґрунтовується зручністю готового продукту при виконанні всіх необхідних вимог щодо збереження права на інтелектуальну власність.

Сьогодні вдосконалюються також методики відбору потрібної інформації з сучасних загальноцивілізаційних ресурсів. При цьому варто зазначити, що значна частина такої інформації, сформованої в умовах, що відрізняються від нашої історико-культурної традиції, потребує того чи іншого рівня адаптації, «прив'язки» до умов використання в нашому середовищі. Лише в цьому випадку використання всіх обсягів інформації сприятиме розвитку Української держави як суверенної, рівноправної в міжнародних відносинах, самобутньої та рівної в міжнародній спільноті.

Загалом, аналітична діяльність, або аналітика, є напрямом інтелектуальної діяльності людей, який спрямований на вирішення завдань, що виникають у різних сферах життя людей і є вченням про побудову логічних роздумів і висновків. Поступово аналітика з участю бібліотечних установ розвивається в розгалужену й складну систему знань, до якої входять логіка як наука про закономірності й операції правильного мислення, наукова методологія як система принципів, методів і прийомів пізнавальної діяльності, евристика – дисципліна, метою якої є відкриття нового в науці, техніці й інших сферах життя, коли відсутній алгоритм вирішення того чи іншого пізнавального завдання, а також інформатика – наука про інформацію, способи її одержання, нагромадження, обробки та передачі. Кожна зі складових частин аналітики підпорядкована вирішенню завдань, які зумовлюються певними проблемами, що виникають у діяльності людей, і має свою структуру [230].

Процес підготовки аналітичних матеріалів складається з двох етапів:

по-перше, це аналіз, під час якого розглядаються конкретні матеріали на необхідну тематику і, по-друге, це вже безпосередньо синтез отриманої (відібраної) у відповідності із заданою темою інформації.

Якщо ж розглядати аналітичну діяльність саме в бібліотеці, то слід зазначити, що її потрібно розглядати як аналітику, підготовлену на базі наявних у бібліотеці ресурсів, або тих ресурсів, якими бібліотека на сьогодні комплектується. Така аналітична робота орієнтована передусім на задоволення запитів специфічної аудиторії користувачів бібліотек. Сьогодні ж найбільш перспективними, суспільно значущими користувачами бібліотек є корпоративні користувачі (представники бізнесу, політики та ін.). Відповідно, бібліотеки, для того щоб нині бути затребуваними, готують матеріали, зручні для користування саме таким користувачам. До таких матеріалів, у першу чергу, на сьогодні слід віднести: тематичний підбір матеріалів з використанням методик аналітичного групування (матеріали предметно-орієнтованих баз даних, спеціально скомпоновані моніторингові матеріали, матеріали, орієнтовані на вирішення проблем міждисциплінарного значення та ін.), тематичні огляди і, власне, прогнозно-рекомендаційні аналітичні продукти.

У цьому контексті можна зазначити, що, враховуючи тисячолітній досвід роботи бібліотеки в системі документальних комунікацій, центральним спрямуванням інформаційно-аналітичної діяльності бібліотеки є вилучення з документалізованого потоку нової інформації, її представлення та синтезування інформаційних моделей об'єктів або нового знання [109]. Отримані результати «можуть бути прийняті до використання в циклі управління і в процесах формування поведінки об'єктів на різних рівнях їх системної або суспільної організації як при задоволенні суспільних потреб в інтелектуально насиченій інформації (бізнесу, політики, науки, освіти), так і для управління суспільною інформацією в бібліотеках і через бібліотеку, а також у циклі управління бібліотечною системою як суспільним утворенням» [96, с. 115].

Очевидно, що крім даного напрямку розвитку аналітичної діяльності бібліотек найближчим часом актуалізуються також й інші. Насамперед це буде стосуватися наукового (аналітичного) осмислення досвіду бібліотечної діяльності в сучасних умовах, з освоєнням електронних інформаційних технологій, з урахуванням сучасних, у тому числі дистантних запитів користува-

чів. Дуже актуальним напрямом аналітичної діяльності бібліотек, як посередників між глобальним інформаційним простором, насамперед його інтернет-ресурсами, і різними категоріями користувачів у нашому суспільстві, у тому числі й владних структур, найближчим часом стане узагальнення закономірностей впливу глобального інформаційного простору, аналітична характеристика наявних у ньому ресурсів та ін.

Однією зі служб, яка забезпечує інформацією владні структури України, як уже зазначалося вище, є СІАЗ Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

СІАЗ виконує функції з оперативного реагування на певні зміни в політиці, економіці, соціальній сфері, а також прогнозування таких змін і надання рекомендацій щодо уникнення небажаних ситуацій як для держави в цілому, так і для окремих галузей. Її діяльність, як одного з підрозділів головного книгосховища України, має ряд переваг, основною з яких є доступ до величезних масивів інформації у фондах бібліотеки, як спеціальної літератури, так і періодичної преси, у тому числі й провідних зарубіжних видань.

Тому, на відміну від подібних інформаційно-аналітичних структур, СІАЗ має відповідний відділ, який займається переглядом періодичної літератури та формує на її основі бази даних, структуровані за окремими регіонами та проблемами. Істотною перевагою таких інформаційних ресурсів є те, що вони створюються в електронному варіанті, що є дуже зручним для оперативного опрацювання інформації та її подальшої обробки.

Враховуючи те, що на сьогодні головним джерелом оперативної інформації для співробітників Служби є Інтернет, то першочерговим елементом роботи СІАЗ є відбір інформації з електронних джерел – постійно опрацьовується понад 100 веб-сайтів українських і зарубіжних інформаційних видань та аналітичних проєктів. Інформація структурується за відповідними рубриками, що відображають основні напрями суспільно-політичного життя.

Поряд із цим, зважаючи на досить швидкий розвиток Інтернету в Україні, а також залучення до всесвітньої мережі не лише державних установ, а й численних підприємств і громадських організацій з усіх куточків України, джерельна база СІАЗ постійно зростає. Так, якщо раніше при опрацюванні інформації головна увага зосереджувалася саме на центральних управлінсь-

ких структурах та інформаційних виданнях, то тепер є можливість детально опрацювати інформацію з окремих регіонів.

Наприклад, аналітики СІАЗ тривалий час готували щоденний огляд оперативної інформації «Регіони сьогодні», який передбачав оперативний аналіз щоденної інформації політичного, економічного, соціально-культурного характеру тощо.

Тут джерелами інформації виступали загальноукраїнські видання, регіональна преса, газети політичних партій, громадських організацій, інтернет-видання. Однак, слід зауважити, що акцент у роботі ставиться в першу чергу на регіональні видання. Вони більш детально надають інформацію щодо діяльності місцевих органів влади, конкретніше висвітлюють політично-економічні й соціальні процеси конкретного регіону.

Крім того, сьогодні більшість друкованих регіональних періодичних видань мають електронні версії, що також дає більші можливості для оперативного використання інформації з регіонів. Зокрема, активно використовуються офіційні сайти облдержадміністрацій як джерела інформації про діяльність місцевих владних структур.

У цьому контексті варто наголосити, що в сучасних умовах розвитку українського суспільства й при визначенні пріоритетів державної політики інформація про діяльність регіональних органів влади набуває першочергового значення. А різниця в інформаційних потребах органів державного та місцевого рівня обумовлена характером завдань, що стоять перед цими органами.

Сьогодні динаміка соціально-економічного розвитку окремих регіонів впливає й на загальну економічну та політичну ситуацію в Україні. Тому інформація, яка необхідна органам державної влади для виконання своїх функцій, має бути не тільки повною, актуальною та достовірною, а й повинна охоплювати весь спектр проблем, які вирішує той чи інший орган державного урядування, надходити регулярно та в необхідній кількості.

Проте найбільш універсальними джерелами інформації виступають сайти інформаційних агентств, електронних періодичних видань тощо. Інформація на цих сайтах систематизована за рубриками: аналітика, новини в Україні та світі, політика, економіка, кримінал, культура тощо.

Однак при постійно зростаючих обсягах інформації головною проблемою в процесі підготовки інформаційно-аналітичних матеріалів став відбір інформації. З причини того, що та сама інформація може бути представлена в різних джерелах, вона може бути неперевіреною, поверхневою, мати кон'юнктурний характер, а відомості, що містяться в ній, можуть бути застарілими.

Тому при підготовці оглядів аналітики відділу оперативного аналізу інформації враховують характер видання, політичну спрямованість його власників. Тут достовірність інформації визначається шляхом порівняння її в різних джерелах.

Не викликає сумніву те, що зростаюче значення бібліотечних установ в інформаційному супроводі державних владних інститутів, суспільства в цілому обумовлено тим, що саме в бібліотеках протягом останнього десятиріччя спостерігалось найбільш помітне вдосконалення методів управління інформацією, введення її в активний обіг. Досвід провідних бібліотечних установ показує важливу їх роль у забезпеченні відкритості та доступності інформації про діяльність державних владних структур.

Загалом фахівці Служби, аналізуючи інформацію та проводячи відповідні паралелі, мають можливість оперативно виводити закономірності й прогнозувати ситуацію як у країні в цілому чи в певному регіоні, так і в окремій галузі чи на підприємстві.

Слід також зазначити, що БД СІАЗ формуються за матеріалами різних аналітичних оглядів, підготовлених співробітниками Служби.

Також СІАЗ за роки своєї діяльності створив потужний інформаційний архів на електронних носіях, який успішно використовується як банк даних у повсякденній роботі та надає можливість оперативно й ефективно виконувати завдання замовників – виконавчої влади та суспільства.

Організація роботи з поглиблення та вдосконалення конструктивного діалогу між виконавчою владою та суспільством на загальнодержавному рівні, упровадження нових форм взаємодії між ними здійснюється СІАЗ у тому числі й у рамках урядових програм спільно з Управлінням інформаційної політики та зв'язків із громадськістю Кабінету Міністрів України. З метою надання кваліфікованої юридичної допомоги у вирішенні проблемних питань,

що турбують громадян, управлінням організовано надходження матеріалів з відповідями фахівців центральних органів виконавчої влади (міністерств, різних державних профільних комітетів та інших відомств) на запитання громадян правового змісту. Такі матеріали обробляються спеціалістами СІАЗ. З усього масиву документів відбирається тільки та інформація, яка має суспільно вагоме значення на загальнодержавному рівні й стосується законодавчого та нормативного врегулювання в таких сферах життєдіяльності громадян, як права людини та її соціальний захист, правове врегулювання власності, зокрема на землю, забезпечення житлово-комунальними послугами, оплата праці, охорона здоров'я тощо. Відібрана та опрацьована інформація структурується за рубриками. Підготовлений матеріал під назвою «Коментарі спеціалістів на звернення громадян» розміщується на урядовому порталі в запровадженій управлінням рубриці «Уряд і громадськість», а також у інформаційно-аналітичному журналі «Україна: події, факти, коментарі», який видає СІАЗ як у друкованій, так і в електронній формах.

Таким чином, систематичне вивчення інформаційних потреб і пошук нових форм їх задоволення відкриває та розширює нові можливості в бібліотечній практиці. Зокрема, сьогодні підказує, що стан забезпечення інформацією правового змісту в розв'язанні життєво важливих питань набуває особливого значення не тільки у сфері правової діяльності, а й у сфері правозастосування. Саме надання цієї інформації бібліотеками можливе за умови спільної роботи з державними владними органами. Залучення бібліотечних установ до цього процесу зумовлено тим, що бібліотеки, тією чи іншою мірою, стають учасниками організації функціонування інформаційної системи «Електронний уряд», яка забезпечує інформаційну взаємодію органів влади із суспільством на основі сучасних ІКТ.

Створення та впровадження електронної інформаційної системи «Електронний уряд» дасть можливість значно розширити кількість джерел та обсягів інформації під час прийняття рішень; підвищити достовірність та оперативність інформації, що надходить до органів державного урядування та виходить з них; збільшити ефективність взаємодії існуючих інформаційних систем; забезпечити розвиток відкритості державних установ для широких кіл громадськості та засад прямої демократії в керуванні державою; дасть змогу

захистити державні інтереси щодо зберігання, режиму доступу та поширення інформації органів державної влади; досягти відповідності інформації органів державного урядування міжнародним стандартам тощо.

Загалом, забезпечити якісно новий рівень керування суспільством можна, зокрема, шляхом створення єдиної інформаційно-аналітичної системи органів державної влади та місцевого самоврядування з організацією інформаційного супроводу їх діяльності бібліотечними та іншими інформаційними структурами.

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що найважливішими наслідками інформатизації, які визначають успіх у вирішенні завдань соціально-економічного розвитку, є побудова сучасної системи державного управління, створення потужних інформаційних ресурсів тощо. Саме з вирішенням останньої проблеми пов'язані й перспективи вдосконалення діяльності СІАЗ.

При вдосконаленні своїх продуктів служба має враховувати специфіку та еволюцію інформаційних потреб органів державної влади, місцевого самоврядування тощо.

При цьому має бути враховано, що якість управлінських рішень істотно залежить від розуміння ситуації й можливих альтернативних підходів до вирішення численних проблем. Тому в першу чергу можна виділити ряд основних проблем, у інформаційному забезпеченні розв'язання яких мають брати участь і бібліотечні установи. До таких проблем можна віднести:

- координацію діяльності гілок влади всіх рівнів;
- розвиток внутрішньополітичної ситуації в Україні та окремих регіонах;
- питання зовнішньої політики, міжнародного співробітництва та участі України в різноманітних міжнародних організаціях;
- економічний розвиток країни;
- соціальні проблеми;
- розвиток науки та техніки.

Ці питання мають бути об'єктом постійного моніторингу аналітиками СІАЗ. Відповідно, на їх основі має бути продовжено створення власної бази даних, розроблення аналітичних матеріалів, що містять систематизовану інформацію та практичні рекомендації.

Загалом у процесі підготовки інформаційно-аналітичного продукту необхідно вирішити ряд таких основних завдань:

- збір якомога більшої кількості інформації з даної проблеми;
- фільтрація суб'єктивних факторів і другорядної інформації;
- прогноз подальшого розвитку ситуації за різних умов;
- розроблення переліку стратегій реалізації рішення, визначення сукупності дій, необхідних для досягнення поставленої мети;
- додатковий збір інформації з історії виникнення проблеми та її розвитку, аналогів її подолання чи вирішення;
- аналіз варіантів вирішення проблеми та їх можливе взаємовиключення або поєднання.

Усе це на належному рівні має забезпечувати СІАЗ, визначаючи пріоритетними такі принципи роботи як інноваційність, оперативність та результативність.

Таким чином, якщо інформація буде відповідати вимогам якості та достатності, це спростить роботу органів управління при визначенні цілей та планів.

Отже, структури, які працюють для задоволення інформаційних запитів, дають змогу їх замовникам витримувати темпи життя та не загубитися в потоці інформації.

Професійна діяльність цих інформаційних структур є прогресивним і суттєвим доповненням до вже існуючих традиційних форм роботи бібліотек, дозволяє економити сили й час замовника, пришвидшує обіг інформаційних потоків, відкриває доступ до нових матеріалів. Адже чим швидше й більше якісної інформації впроваджується в усі сфери життя та господарювання, тим вищий науково-технічний, економічний, політичний та соціальний потенціал країни.

Слід зазначити, що з розвитком нових інформаційно-аналітичних структур, орієнтованих на задоволення інформаційних запитів сучасних замовників органів державної та виконавчої влади, в умовах зростання обсягів інформації, все більшої актуальності набуває завдання пошуку оптимальних методів роботи з інформаційними потоками: чіткого та оперативного виявлення, відбору, зручної класифікації та аналізу. У зв'язку з цим питання щодо

організації та удосконалення всіх напрямів бібліотечної та науково-інформаційної діяльності набуває особливої актуальності та перебуває під пильною увагою адміністрації НБУВ.

У свою чергу, можна виділити основні вимоги до діяльності служб, що здійснюють довідково-бібліографічне обслуговування (ДБО) в режимі «запит – відповідь»: оперативність надання інформації, повнота, об'єктивність, максимальна аналітичність, точність, конфіденційність, висока якість, надання інформації у зручній для користувача формі й засобом доставки за вибором замовника. Поряд із цим набуває поширення така послуга, як надання замовнику у відповідь на його запит повного пакета документів, що містить: фактографічні довідки, бібліографію з зазначеної теми, інформаційно-аналітичні огляди, тексти документів.

При цьому належне виконання обов'язків співробітників органів державної та виконавчої влади можливе за умови забезпечення їх системною, об'єктивною й достовірною інформацією, необхідною для прийняття обґрунтованих виважених управлінських рішень, прогнозування наслідків прийняття законодавчих актів.

Як зазначає Т. Горбунова, особи, які приймають рішення, мають у своєму розпорядженні величезний потенціал інформаційного забезпечення, розумне використання якого може звести до мінімуму неминучі помилки, при формуванні та реалізації державної наукової політики [53, с. 6].

Служба інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади НБУВ, надаючи практичну допомогу в інформаційно-аналітичному забезпеченні управлінських структур, сприяє підвищенню якості виконання замовлень, дає змогу запобігти паралелізму в роботі з іншими структурами, уникнути невластивих функцій. У процесі роботи визначилося проміжне місце даної структури між інформаційними структурами з оперативністю «сьогодні-на-сьогодні» та академічними інститутами, які виконують замовлення на аналітичну продукцію протягом тривалого часу. Специфіка потреб замовників аналітичної продукції Служби така, що розробка потрібної теми в середньому не може тривати більше тижня чи десяти днів. На такі терміни й орієнтуються працівники СІАЗ.

Зростаючі обсяги замовлень на інформаційно-аналітичний продукт у

ході зростаючої інтенсивності діяльності всіх гілок влади змусили Службу спільно з замовниками шукати вихід із ситуації. Було вирішено, що виконуватиметься основна маса замовлень із проблематики, що становить інтерес для всіх державних органів, а також замовлення, для виконання яких апаратним працівникам необхідно було витратити значний час на технічну обробку великих обсягів первинної інформації.

Поряд із цим СІАЗ формує ряд БД на матеріалах періодичної преси з використанням інших джерел інформації, за допомогою яких відслідковується динаміка суспільних процесів, що привертають найбільшу увагу замовників. Серед них БД на матеріалах регіональної преси «Вісті з регіонів», що допомагає відслідковувати ставлення в кожній з областей до діяльності місцевих і центральних органів державної влади, аналізувати діяльність політичних партій на місцях, процеси економічних перетворень, соціальну проблематику тощо. При цьому постійно поповнюються і використовуються БД «Політичні партії та громадські організації України», «Україна: події, факти, коментарі» та ін. [63, с. 3–4].

Науковими працівниками відділу політологічного аналізу згідно з замовленнями владних структур готуються матеріали з найактуальніших для нашого суспільства проблем: оцінки діяльності державних органів влади у центрі та на місцях у різних регіонах різними соціальними групами населення, про діяльність політичних партій, громадських організацій, хід виборчих кампаній, аналіз зарубіжної громадської думки про події в нашій країні, відгуки про її взаємовідносини із зарубіжними партнерами у розв'язанні економічних та інших проблем, ефективність економічних перетворень у нашій державі, про роботу регіональних економічних утворень з участю України, вплив великих економічних структур зарубіжжя на економічні перетворення в Україні та ін.

Спільно з Держкомстатом України практикувалася підготовка матеріалів з відслідковування процесу бартеризації економіки. Сьогодні СІАЗ також досить продуктивно контактує, налагоджуючи обмін взаємно цікавою інформацією, з департаментом інформаційно-аналітичного забезпечення секретаріату СНД, з державними аналітичними службами ряду країн Співдружності.

Від часу створення СІАЗ інформаційна інфраструктура держави набула

помітного розвитку. Певну роботу, спрямовану на забезпечення потреб владних структур, здійснюють парламентська, юридична, ще деякі бібліотеки. Це дає змогу і СІАЗ, і іншим аналогічним структурам зосередити увагу на властивій саме для них, а отже, найглибше розроблюваній тематиці.

Однак з метою забезпечення ефективного, якісного ДБО органів державної та виконавчої влади необхідно зосередити увагу на інтеграції довідково-пошукових систем, формуванні довідково-бібліографічних фондів, у першу чергу поповнення їх документами, які необхідні для забезпечення виконання функцій законотворчої, управлінської діяльності, наукового підходу та виваженості до рішень, що приймаються.

При цьому потребує розвитку система підготовки бібліографічних матеріалів по проблемним ситуаціям, «гарячим» питанням, потенційно важливим темам у випереджувальному режимі з метою надання у майбутньому необхідної інформації в максимально короткі строки.

Визначаючи стратегічні пріоритети розвитку бібліотечної справи в Україні, М. Слободяник також підтверджує важливість такого напрямку як формування в структурі бібліотек центрів інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади та місцевого самоврядування, що дасть змогу повною мірою використовувати інформаційний потенціал бібліотек для прийняття оптимальних та ефективних управлінських рішень на державному рівні [214, с. 5–6]. Адже в сучасній управлінській діяльності особливе місце займає оптимізація її інформаційного забезпечення, оскільки будь-яка керована система не в змозі функціонувати та виробляти відповідні рішення без повної, достовірної, оперативної, а також прогностичної інформації. Цілком обґрунтованою є точка зору О. Ворошилова, який вважає, що саме з огляду на сучасні тенденції та соціально-політичні обставини повинен виявитися потенціал провідних бібліотечних установ, спроможних, за наявності відповідних інформаційно-аналітичних структур, високопрофесійного кадрового забезпечення, сучасної матеріально-технічної бази та цінного фонду надавати об'єктивну інформацію, що сприяє прийняттю оптимальних управлінських рішень на державному рівні [40].

Ще одним напрямом роботи бібліотек є диференційоване інформаційно-аналітичне забезпечення різних категорій користувачів. Інформаційна

аналітика відповідних підрозділів бібліотек виконує інформаційно-допоміжну функцію, оптимізує та спрямовує рух інформаційних потоків, забезпечує збереженість накопичених інформаційних ресурсів. Цілком логічним є твердження В. Горового про те, що «сучасний розвиток функції обслуговування всіх категорій користувачів із вдосконаленням традиційних форм роботи розвивається до адаптації потрібної замовникам інформації в найбільш сприйнятому вигляді, що все частіше набуває ознак власного бібліотечного інформаційно-аналітичного продукту, створеного на базі структуризації великих обсягів інформації» [59, с. 11].

Стає очевидним, що забезпечення універсальних запитів користувачів владних органів на сучасному рівні потребує раціонального використання сукупних бібліотечних фондів, довідково-інформаційних ресурсів, кадрового потенціалу, моніторингу потреб владних та управлінських структур України всіх рівнів щодо довідково-інформаційного забезпечення. Необхідно налагодити постійний зворотний зв'язок з користувачами інформаційної продукції, розвивати кооперацію діяльності та більш тісну співпрацю між національними, державними галузевими бібліотеками та регіональними науково-інформаційними органами.

На початку XXI ст. при використанні сучасних ІКТ, зокрема системи Інтернет, розпочалося активне втілення цієї концепції, у рамках якої бібліотеки стають однією з основних ланок інформаційної інфраструктури, оскільки, порівняно з іншими закладами, вони мають таку перевагу, як кваліфікований персонал, який вміє опрацьовувати інформацію та проводить систематичне вивчення інтересів, інформаційних потреб і запитів користувачів з метою їх задоволення й подальшого розвитку [195, с. 16–17].

Слід також зазначити, що державні владні структури, у тому числі з регіонів, звертаються до бібліотечних установ з метою організації нових форм взаємодії держави та громадян. Основними причинами цього є:

- 1) по-перше, за сучасних умов в Україні значна кількість громадян не отримує повну можливість скористатися послугами Інтернет. Поряд із цим існує мережа бібліотечних установ, які характеризуються своєю доступністю та відкритістю для всіх верств населення;

- 2) по-друге, на сайтах державних владних структур нормативно-

правові документи, як правило, представлено за хронологією, а пошукова система за ключовими словами не завжди задовольняє потреби в правовій інформації. Бібліотеки ж, маючи досвід обробки документів і їх систематизації, постійно вивчають інформаційні потреби соціуму й при цьому забезпечують пошук нормативно-правової інформації за тематичними потребами користувачів і надають її у зручному для користувачів вигляді.

Також можна відзначити, що підготовка аналітичних матеріалів різного призначення в бібліотечних установах уже сьогодні може виконувати дві дуже важливі функції. По-перше, з новими, затребуваними інформаційно-аналітичними продуктами бібліотечні установи зможуть успішно виходити на внутрішні й зарубіжні інформаційні ринки і тим самим певною мірою поліпшувати свою матеріальну забезпеченість. Рівень такої забезпеченості буде зростати з рівнем розвитку відповідних ринків та ефективністю входження в них. Варто до цього додати, що оцінка інформаційно-аналітичних продуктів на ринках у недалекому майбутньому може стати істотним індикатором якості цих продуктів.

По-друге, розвиток інформаційно-аналітичної діяльності в бібліотеках, підготовка затребуваних замовниками аналітичних продуктів може стати важливим чинником подолання наявного відставання бібліотечної сфери від запитів сьогодення.

У свою чергу, намагаючись відповідати сучасним вимогам, СІАЗ постійно перебуває в пошуку, вносячи корективи не лише в структуру власних підрозділів і систему підготовки та перепідготовки кадрів, а й прагне до забезпечення власних співробітників сучасними матеріально-технічними засобами обробки інформації та прийому-передачі даних. Також СІАЗ активно практикує як індивідуальний підхід до комплексного розроблення певної проблеми, так і колективні методи роботи над проектом. Завдяки цьому досягається об'єктивність аналізу, а обмін думками не лише збільшує вірогідність прийняття правильного рішення, а й сприяє набуттю досвіду та виробленню навиків шляхом дискусії продукувати найбільш вдалі висновки й прогнози.

2.3. Роль електронних бібліотек в інформаційно-аналітичному забезпеченні сучасних користувачів

З плином часу завдяки досягненням у галузі ІКТ традиційні бібліотеки поступово адаптувалися до електронного середовища, що зробило можливим перехід до обслуговування читачів у режимі онлайн.

Багато бібліотек створили свої веб-сайти, почали надавати користувачам доступ до Інтернету, розгорнули інтенсивну діяльність щодо представлення в мережі власних ресурсів [83].

Водночас, під час організації електронного фонду бібліотек, наявними проблемами ефективного використання інформації стало накопичення великого її обсягу та кількості, різнорідний за багатьма ознаками характер її поширення та зберігання, відсутність уніфікованого доступу до неї. Усвідомлення зазначених проблем, якісні зміни в галузі розвитку сучасних ІКТ і засобів передавання даних привели до необхідності пошуку більш нових підходів до розв'язання проблем створення бібліотек нового типу – електронних бібліотек, цілком побудованих на принципах зберігання накопичених фондів у цифровій формі з розвинутими електронними засобами доступу та доставки інформації безпосередньо до сучасного користувача. На зміну інформаційному обслуговуванню на традиційних друкованих носіях приходить забезпечення сучасних користувачів, засноване на електронному представленні різноманітної інформації з можливістю тиражувати її в необмеженій кількості та оперативно доступної незалежно від місця та часу звернення до неї.

Електронні бібліотеки з'явилися як природний результат еволюції методів обробки, аналізу, зберігання, пошуку інформації та широкого впровадження в практику діяльності людини комп'ютерних і мережевих технологій.

Першим проектом створення ЕБ був проект «Гутенберг» (Free eBooks by Project Gutenberg) [260], який було започатковано в 1971 р. в обчислювальному центрі Іллінойського університету. Сьогодні сайт цього проекту надає доступ приблизно до 100 тис. електронних книг (eBooks), що є вільними від обмежень авторського права (copyright laws) у США. Користувачам із інших країн пропонується перед завантаженням або використанням електронних книг перевірити закон про авторські права своєї країни.

Електронна бібліотека стала квінтесенцією сучасних ІКТ у різних галузях людського знання. Сьогодні під ЕБ ми розуміємо інформаційну систему, що дає змогу накопичувати, зберігати та ефективно використовувати різноманітні колекції електронних документів, доступні для сучасних користувачів через глобальні мережі передавання даних. Програмні засоби ЕБ повинні надавати єдиний інтерфейс доступу до електронних документів, тобто забезпечувати сучасному користувачу сприйняття наявної інформації як єдиного інформаційного простору.

Основні завдання ЕБ – інтеграція електронних інформаційних ресурсів (онлайнових і локальних) і забезпечення ефективної навігації по них [4, 131, 118, 248, 259]. Основу електронної бібліотеки становить електронна колекція [electronic collection, e-collection] – колекція електронних документів, що містить бібліотечні матеріали та документи в цифровому (електронному) форматі: бібліографічні та реферативні бази даних і покажчики; довідкові бібліографічні видання на компакт-дисках; електронні книги та електронні журнали; повнотекстові бази даних (матеріали конференцій, збірники тощо); інші онлайнові бази даних і ресурси Інтернету.

На постановку істотної проблеми формування фонду електронних документів у бібліотеках об'єктивно вплинуло декілька чинників, основними з яких, згідно з Т. Майстрович [135, с. 32–37], є:

- наявність достатньо великої кількості електронних документів, доступних в Інтернеті, причому як оригіналів (існуючих тільки в електронному вигляді), так і електронних копій друкованих видань;
- розвиток служби електронної доставки документів (ЕДД), у результаті функціонування якої в бібліотеці залишатиметься електронна копія друкованого видання;
- можливість ліквідації прогалин у фонді шляхом одержання електронних копій друкованих видань;
- прагнення бібліотек зробити фонди широкодоступними, але без шкоди для фізичного стану документів, особливо цінних і раритетних видань;
- бажання максимально задовольнити потреби читачів наданням доступу до всіх світових інформаційних ресурсів.

Слід зазначити, що можливість вводити, опрацьовувати та підтримува-

ти файли будь-якої природи (зокрема текстову, графічну, аудіо-, відеоінформацію) зближує електронні бібліотеки з електронними системами керування документами – Electronic Document Management Systems (EDMS) та електронними колекціями [255].

Проте, на відміну від інших типів інформаційних систем, як показано в працях Я. Шрайберга [248, с. 279–281] та П. Пітерса [264, с. 11–14], специфіка саме електронної бібліотеки полягає в тому, що всі основні компоненти інформаційно-лінгвістичного забезпечення в електронній бібліотеці подано набагато повніше, більш структуровано та стандартизовано.

Виникнення самого поняття «електронна бібліотека» викликало численні дискусії навколо цього нового явища світу інформаційних технологій. У межах цих дискусій сформувалося декілька підходів до шляхів розвитку ЕБ і поглядів на бібліотеку майбутнього (згідно з Я. Шрайбергом [248, с. 279–281], Р. Тіннентом [266, с. 28–30], С. Ветстейном [270, с. 344–352]), найбільш полярними серед яких є:

1) ЕБ – це сукупність електронних ресурсів, організованих на новій технологічній основі (переважно спираючись на засоби інтелектуалізації), що не має відношення до бібліотеки в традиційному розумінні цього поняття;

2) ЕБ – це сукупність електронних ресурсів, організованих за бібліотечним принципом, тобто на основі відомих правил та технологій традиційного бібліотекознавства, що містять обробку, комплектування, систематизацію, предметизацію, зберігання та інші процеси та технології, у тому числі й створення каталогу та довідково-пошукового апарату (безперечно, в електронній формі).

Незважаючи на те, що сьогодні вже напрацьований певний досвід у роботі цих бібліотек як за кордоном, так і в Україні, погляди на їх сутність у різних дослідників досить відмінні. Зокрема стверджується, що це структури, які дають можливість керувати ресурсами за допомогою комп'ютера, а працівникам належить бути посередниками в електронній взаємодії; що це набір електронних ресурсів і супутніх технічних можливостей для створення, пошуку та використання інформації; що це база даних, яка вміщує цифрові інформаційні об'єкти в різних формах і надає безпосередній доступ користувачам; що це складові системи інформації, які допомагають задовольнити ін-

формаційні потреби користувачів, надати інформаційні послуги, організувати інформацію у зручній для користувача формі та ін. [54, 137].

Існування цілого спектра думок про те, що таке електронна бібліотека, є наслідком участі в розвитку технологій ЕБ фахівців ряду професій (програмістів, медиків, фізиків, бібліотекарів та ін.), які, як правило, володіють недостатньою інформацією про діяльність один одного в цій сфері. Комп'ютерні фахівці часто не мають уявлення про багаторічний досвід і досягнення бібліотекарів у сфері обробки, аналізу й пошуку інформації, у той час як бібліотекарі та видавці можуть не знати про досягнення та напрями досліджень, що проводяться розробниками інформаційних технологій у цій же галузі. Як уже неодноразово підкреслювалося спеціалістами інформаційно-бібліотечної сфери, електронна бібліотека є, все ж таки, у першу чергу бібліотекою, тому при створенні та упорядкуванні ресурсів ЕБ неможливо нехтувати наявними апаратом, правилами та нормами бібліотечної технології, враховуючи специфіку електронних носіїв інформації та тенденцій розвитку сучасних ІКТ.

Якщо ж вести мову про визначення сутності електронної бібліотеки, то різні автори трактують її по-різному, проте можна виокремити те спільне, що присутнє у більшості пропонованих визначень. Це, зокрема, те, що електронні бібліотеки призначені для зберігання інформації різного вигляду, і, перш за все, текстової, та реалізуються у вигляді складних інформаційних систем, можливо, розподілених і таких, що мають уніфікований інтерфейс.

Більш деталізоване визначення дає, наприклад, Є. Горний, на думку якого електронні бібліотеки – це інформаційна система, що дозволяє надійно зберігати й ефективно використовувати різноманітні колекції електронних документів (текстових, образотворчих, звукових, візуальних тощо), локалізованих у самій системі, а також доступних їй через телекомунікаційні мережі. Основні завдання ЕБ – інтеграція інформаційних ресурсів і ефективна навігація в них [54].

На сьогодні електронні бібліотеки є одним з напрямів щодо організації електронних інформаційних ресурсів, що демонструє якісні зміни в їх організації, зберіганні та в забезпеченні доступу до них [85].

ЕБ містять різні колекції інформації для використання великою кількістю користувачів, і їх обсяги можуть бути найрізноманітнішими.

Порівняно з традиційними бібліотеками електронні мають ряд потенційних переваг:

- інформація доступна цілодобово й повсюдно;
- доставляють інформацію користувачу на місце замовлення інформації – досить мати комп'ютер, підключений до Інтернету;
- інформаційні матеріали можуть бути представлені в різних форматах (текст, база даних, діаграма);
- надають більше можливостей з пошуку інформації та її обробки, оскільки практично будь-яке слово в тексті може бути пошуковим виразом;
- забезпечують доступ до унікального документа, для роботи з яким раніше вимагалось приїхати в сховище, де він знаходиться;
- дають бібліотекам і архівам можливість забезпечити широкий доступ користувачів до своїх фондів за допомогою виставлення їх в комп'ютерну мережу;
- дають можливість бібліотекам постійно підтримувати свої інформаційні ресурси в актуальному стані, оскільки оновлення електронної версії документа простіше, ніж друкарської;
- інформаційне середовище може бути інтегровано з новими формами спілкування за допомогою таких технологій, як електронна пошта й телеконференції [131].

Наприкінці ХХ ст. електронні бібліотеки вже існували в багатьох провідних бібліотеках світу. Наприклад, у 1994 р. у США була розгорнута дослідницька програма Digital Libraries Initiative (DLI) щодо електронних бібліотек. З 1995 р. здійснювався проект створення електронної бібліотеки для країн «великої сімки» – Bibliotheca Universalis. У той же час зреалізувалася національна програма Великобританії ELIB (Elektronic Library). У Росії була розпочата робота над проектом «Російська електронна бібліотека» [251].

Незважаючи на економічні труднощі, електронні бібліотеки стали виникати й на теренах України. Кількість бібліотек, які створювали власні інформаційні ресурси, помітно збільшувалась.

Зокрема, метою створення електронної бібліотеки НБУВ стали наміри «підвищення повноти й оперативності задоволення інформаційних потреб суспільства в документованих знаннях» [119] і вирішення при цьому таких

завдань:

- інтеграції бібліотечних ресурсів провідних бібліотек, відомчих і територіальних бібліотечних об'єднань;
- формування загальнодержавної реферативної бази даних про наукові видання України;
- створення депозитарію електронних документів (комп'ютерних версій книг, статей з періодичних видань тощо);
- повнотекстового розширення реферативної бази даних шляхом організації гіпертекстових посилань на наявні в даному депозитарії документи;
- підтримка доступу до електронної наукової бібліотеки засобами глобальних комп'ютерних мереж; підвищення ролі України у світовому інформаційному просторі [119].

Слід також зазначити, що нині в Україні існує багато суто бібліографічних баз даних, наповнених бібліографічними записами, які майже не супроводжуються анотаціями чи рефератами. Тому створення електронних бібліотек із повнотекстовою інформацією вирішує проблему поєднання існуючої бібліографічної інформації в електронних базах даних з повними текстами.

Водночас сучасне суспільство характеризується стрімким зростанням інформаційних систем і розвитком їх мереж, що безпосередньо впливає на політичне мислення представників законодавчої та виконавчої влади. В Україні характерним виявом визнання важливості цих процесів, створенням умов для задоволення інформаційних потреб населення стало прийняття в 1998 р. Закону України «Про Національну програму інформатизації» [190]. Він визначає загальні принципи державної політики у сфері інформатизації суспільства, а також пріоритети розвитку галузей економіки, соціальної сфери, науки, освіти та культури.

Законом на державу покладається регулювання процесів інформатизації суспільства, забезпечення системності, комплексності й узгодженості їх розвитку в країні. Прийняття Закону обумовило й визначення основного пріоритету в стратегії розвитку бібліотек – розробку та затвердження Державної програми «Електронна бібліотека» як підпрограми вищезазваної національної. Проект програми розглядався Національним агентством з питань інформатизації, пройшов експертизу та визнаний як такий, що відповідає вимо-

гам і потребам суспільства. Він готувався під керівництвом Міністерства культури і мистецтв міжвідомчою робочою групою з представників національних бібліотек, бібліотек загальнодержавного рівня, органів державного урядування й висвітлює різні аспекти створення національної системи електронного інформаційно-бібліотечного ресурсу.

Відповідно до цього документа, концентрованою формою утвердження електронних технологій у бібліотечній сфері стали електронні бібліотеки, що є, як правило, структурною складовою великих бібліотечних установ.

Якщо говорити про відображення в практиці процесу визначення основних функціональних особливостей електронних бібліотек, можна звернутися до досвіду найбільшої в Україні та більш наближеної до задоволення запитів масового користувача електронної бібліотеки НБУВ. Метою її створення є претензійні наміри досягнення кардинального підвищення повноти й оперативності задоволення інформаційних потреб суспільства в документованих знаннях [119, с. 148] і вирішення при цьому таких завдань:

- інтеграції бібліотечних ресурсів провідних бібліотек, відомчих і територіальних бібліотечних об'єднань;
- формування загальнодержавної реферативної бази даних про наукові видання України;
- творення депозитарію електронних документів (комп'ютерних версій книг, статей з періодичних видань і т. ін.);
- повнотекстове розширення реферативної бази даних шляхом організації гіпертекстових посилань на наявні у згаданому депозитарії документи;
- підтримка доступу до електронної наукової бібліотеки засобами глобальних комп'ютерних мереж;
- підвищення ролі України у світовому інформаційному просторі [119, с. 150–153].

Аналізуючи вищевикладені уявлення про призначення електронних бібліотек, слід зауважити, що більшість теоретичних напрацювань і узагальнення практичної роботи, як це можна побачити на прикладі досвіду електронної бібліотеки НБУВ, мають один не стільки недолік, скільки позиційний момент, що є наслідком традиційних підходів до уявлень про бібліотечне обслуговування.

Можна зробити висновок про прагнення організаторів електронних бібліотек створити якомога кращі умови роботи в бібліотеці, або ж на дистанційному рівні в роботі з електронними бібліотечними фондами. Однак сьогодні, при збігу двох глобальних умов, що вимагають трансформації в усіх сферах суспільного життя – процесу переходу до інформаційного суспільства та ринкових перетворень у нашій країні – дані форми роботи, що відображають позицію творців електронних бібліотек, можна вважати не виправдано інертними.

Також заслуговує на увагу проблема розвитку теоретичних уявлень і практичних напрацювань з метою подальшого вдосконалення універсальних принципів використання всіх видів інформації: текстових, образотворчих, візуальних, аудіальних та ін. У зв'язку з цим набуває актуальності перевірка можливостей віртуальних бібліотек і бібліотек – інформаційних шлюзів [44].

Підсумовуючи нинішній етап дискусії про змістовні характеристики електронних бібліотек, можна навести думку, висловлену працівниками Інституту розвитку інформаційного суспільства Т. Єршовою та Ю. Хохловим. Вони, зокрема, зауважують, що для даних характеристик не менш важливим є вирішення проблеми представлення різномірної інформації у зручному вигляді для кінцевого користувача, що потребує нових досліджень і розробок у сфері людино-машинних інтерфейсів [81].

Підвищений інтерес громадськості до бібліотечно-інформаційних закладів України обумовлює пошук найефективніших умов щодо створення дружнього, по відношенню до читачів, інформаційного середовища. Для цього необхідний ретельний та постійний аналіз інформаційних потреб користувачів бібліотеки, їх динаміки та пріоритетів. У цьому контексті уявляється доцільним постійне проведення моніторингових досліджень окремих компонентів системи обслуговування бібліотеки, зокрема однієї з її ланок – електронного каталогу.

Активізація розвитку електронних бібліотек, як і взагалі всіх бібліотечних установ у роботі з користувачами є вимогою сьогодення. У зв'язку з цим абсолютно правомірним є ставлення питання Р. Мотульським про необхідність бібліотекам проводити активну політику щодо розширення спектра своїх послуг як у сфері інформації, так і у сфері дозвілля з наданням користува-

чам доступу до сучасних видів документів і при цьому активно розширюючи сферу своїх послуг, укорінюватись в інформаційний бізнес, залучаючи, таким чином, для свого розвитку фінансові ресурси з комерційної сфери, кошти підприємств і організацій та особисті кошти громадян [148, с. 25].

Практика сьогодення вказує на те, що цей шлях є поза всяким сумнівом продуктивним, незважаючи на дуже серйозні правові, організаційні та матеріальні проблеми.

Безперервне збільшення потоку електронної інформації, кількості електронних документів і виникнення електронних бібліотек – характерні ознаки сучасного стану розвитку бібліотечно-інформаційної сфери суспільної діяльності. Необхідність задоволення нових інформаційних потреб сучасних користувачів за рахунок використання переваг, які надає застосування електронних документів і нового електронного інформаційно-комунікаційного середовища, ставлять перед книгосховищами завдання комплектування фондів електронних документів (ЕД) і забезпечення техніко-технологічних умов введення їх у суспільний обіг.

Специфічні властивості електронного середовища, яке будується на комп'ютерному обладнанні, програмному забезпеченні та інформаційних мережах і в якому електронні документи існують, зберігаються та використовуються, вимагають вирішення завдань формування в бібліотеках нового виду фондів – фондів ЕД, принциповою відмінністю яких від традиційних бібліотечних фондів є комп'ютерно-програмна техніко-технологічна база.

За функціональним призначенням фонд електронних документів повністю відповідає традиційному визначенню бібліотечного фонду та є найважливішим системоутворюючим елементом електронної бібліотеки, що є новою системою організації, розвитку та використання електронних інформаційних ресурсів (ЕІР) [229, 269, с. 346].

Фонд електронних документів повинен мати ті самі ознаки, які притаманні бібліотечному фонду взагалі: наявність документів, множину зосереджених у фонді документів (обсяг фонду), профіль фонду, упорядкованість масиву документів, готовність до використання [226, с. 251–252].

Основним фондоутворювальним елементом бібліотечного фонду є документ. Документом вважається будь-яка нооінформація (інформація, яка

створена розумом людини, на відміну від інформації, котра зафіксована в явищах неживої природи або біології), що зафіксована на фізичному носії з метою її використання, передачі та зберігання. Форма та засіб фіксації припускаються будь-які, тобто на папері, плівці, стрічці, диску тощо [226, с. 253].

Одиницею збереження фонду електронних документів є електронний документ: електронне видання, інтернет-публікація, електронний аналог або електронна копія друкованого видання або публікації. ЕД надається у вигляді одного або декількох файлів у відповідних вмісту документа форматах (текстових, графічних, векторних, мультимедійних). Для фіксації та відображення інформації, яку містить ЕД, застосовуються комп'ютерне обладнання та програмні засоби. Таким чином, специфічною ознакою одиниць збереження фонду електронних документів є специфіка матеріальних носіїв документів – це електронні носії інформації.

З усього потоку ЕД, які вже надходять до книгосховищ як на окремих фізичних носіях (компакт-диски, магнітні стрічки, гнучкі диски), так і через комп'ютерні мережі, слід виокремити ті документи, використання котрих має бути забезпечене організацією онлайн-доступу (онлайн-документи). Особливістю фонду онлайн-документів є те, що він може бути побудований лише на базі комп'ютерного обладнання, автоматизованих бібліотечно-інформаційних систем і мережових інформаційних технологій.

Таким чином, до основної матеріально-технічної бази традиційних фондів книгозбірень додається обов'язкове для організації фондосховищ ЕД програмно-апаратне комп'ютерне та мережеве обладнання, спеціалізоване обладнання для захисту електронної інформації й збереження ЕД на різних носіях, автоматизовані програмно-апаратні комплекси та мережеві системи для обслуговування користувачів електронними документами.

Під формуванням бібліотечного фонду електронних бібліотек розуміють створення, постійний розвиток і підтримку його в працездатному стані [226, с. 254–255]. Кількісні та якісні перетворення – об'єктивно неминучі динамічні процеси розвитку бібліотечного фонду – повною мірою притаманні й фонду електронних документів і пов'язані з бібліотечними інформаційними технологіями.

Формування фонду електронних документів – це нова бібліотечна технологія. Основна відмінність від традиційної технології формування фондів пов'язана зі специфікою онлайнових документів – відсутністю окремого для кожного документа фізичного носія, новими джерелами комплектування (зокрема, з глобальної мережі Інтернет) та шляхами надходжень (комп'ютерні мережі та засоби телекомунікаційного зв'язку), файловою структурою електронних документів тощо. Тому етапи та операції окремих процесів технологічного циклу формування фонду електронних документів відрізняються від традиційних бібліотечних процедур опрацювання вхідного документального потоку, зокрема друкованих видань. Але набір процесів залишається постійним [227, с. 68].

Отже, загальний цикл формування фонду електронних документів повинен включати наступні процеси:

- моделювання фонду;
- комплектування (виокремлюються технології збору електронних документів і технології оцифрування фондів);
- облік;
- технічна або формальна обробка файлів документів та аналітико-синтетичне наукове опрацювання вмісту документів;
- розташування документів у файлового сховищі;
- зберігання та захист інформації та носіїв;
- забезпечення умов використання (онлайновий доступ і локальне використання);
- аналізування інформації та моніторинг використання фондів електронних документів (у комплексі з іншими інформаційними ресурсами електронної бібліотеки).

Практично всі ці процеси технологічного циклу формування фондів електронних документів перебувають у стадії досліджень, розробок і перших апробацій [152]. Різні бібліотеки світу мають певні досягнення та напрацювання в реалізації того чи іншого процесу, про що свідчать матеріали міжнародних конференцій з питань розвитку бібліотечно-інформаційних технологій, електронних інформаційних ресурсів та електронних бібліотек.

Зокрема, на сьогодні у процесі формування наукової електронної біблі-

отеки НБУВ має певні результати стосовно розробки та впровадження таких технологічних процесів, як комплектування, зокрема, мережевого збирання електронної інформації, технологічного опрацювання електронних онлайн-вих документів, систематизованого розташування їх у файлового сховищі та забезпечення онлайн-ого доступу до них.

Загалом же фонд електронних (онлайн-ових) документів, який формується в НБУВ з 1998 р. у рамках проекту «Національна електронна бібліотека» [152], відповідає наведеним вище ознакам бібліотечного фонду та є повнотекстовою інформаційною складовою наукової електронної бібліотеки. Обсяг даного фонду – близько 15 млн одиниць зберігання. Це універсальне за видовим і тематичним складом зібрання електронних документів, яке включає: книги, надані авторами; статті з періодичних видань, отримані від редакцій журналів; автореферати дисертацій, захищених в Україні з 1998 р.; публікації з бібліотечної справи та інформаційної діяльності, зібрані в Інтернеті; твори класиків української літератури; електронні копії раритетів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, інші повнотекстові електронні матеріали.

Основними джерелами комплектування фонду є:

- надходження від інтелектуальних власників публікацій (авторів, наукових видавництв й видавничих установ);
- загальнодоступні інтернет-документи;
- матеріали, отримані при скануванні історико-культурних фондів бібліотек.

Пошук електронних документів і доступ користувачів до електронних документів забезпечено гіпертекстовим середовищем веб-сайту НБУВ і веб-інтерфейсом на основі WWW–IRBIS. IRBIS – інтегрована бібліотечно-інформаційна система – відповідає всім міжнародним вимогам, які висуваються до сучасних автоматизованих бібліотечних систем. Вона розроблена Державною публічною науково-технічною бібліотекою Росії та офіційно розповсюджується Асоціацією користувачів і розробників електронних бібліотек і нових інформаційних технологій [210].

Щомісячні надходження до фонду становлять близько 500 електронних документів. Щодня через глобальну мережу фондом користуються до 500

користувачів із унікальними IP-адресами (у тому числі наукові установи, навчальні заклади), яким надається до 10 тис. файлів. Ці показники мають стійку тенденцію до збільшення.

Даний фонд електронних (онлайнних) документів має стати важливим елементом реалізації Державної цільової національно-культурної програми створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека-XXI» [193].

Метою даної програми є підвищення ефективного використання й забезпечення доступності документів, які зберігаються в бібліотеках, архівних і музейних фондах, шляхом створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека-XXI».

Загалом фонд електронних документів НБУВ має стати важливою складовою наповнення єдиного веб-порталу системи.

Слід зазначити, що попит на електронні документи, зібрані у фондах НБУВ, постійно зростає. Зокрема, нині портал НБУВ (www.nbuv.gov.ua) щодня відвідують до 40–50 тис. користувачів, а кількість користувачів порталу збільшується експоненціально на 30–50 % у рік.

Також має місце тенденція до збільшення попиту на повнотекстові ресурси. Найпопулярнішим є депозитарій електронних копій наукової періодики України – до нього звертаються 80 % користувачів, яким щодоби надається понад 300 тис. статей [242, с. 60–65].

Слід також зазначити, що досвід комплектування електронними документами НБУВ може бути важливим також для:

- складання зведеного каталогу документів, які зберігаються в бібліотечних, музейних та архівних фондах;
- визначення загальних критеріїв відбору зазначених документів для переведення їх в електронну форму та створення тематичних колекцій;
- розроблення та впровадження єдиних стандартів (форматів) обміну бібліографічними та архівними записами, їх гармонізації з міжнародними правилами;
- забезпечення доступу публічних бібліотек до Інтернету, їх дооснащення комп'ютерною технікою, програмним забезпеченням і телекомунікаційним обладнанням;

- створення умов для інтеграції системи до відповідних зарубіжних бібліотечних систем;
- проведення наукових досліджень щодо вдосконалення інтелектуальних технологій пошуку та аналітичної обробки електронних інформаційних ресурсів, а також впровадження та використання програмного забезпечення для інформатизації бібліотек та архівних установ;
- підвищення кваліфікації, рівня підготовки та перепідготовки працівників бібліотек та архівних установ з питань використання сучасних ІКТ;
- удосконалення відповідної нормативно-правової бази.

Таким чином, формування фонду електронних, зокрема онлайнних, документів стає невід'ємною складовою процесу формування загального фонду НБУВ, а в перспективі – і «Бібліотеки-XXI». Поки що формування фондів бібліотек забезпечується відповідною законодавчою базою держави.

Однак з початком реалізації грандіозного для України проекту комплектування бібліотек електронними документами потребуватиме додаткової законодавчої, нормативної підтримки та відповідної нормативно-методичної бази.

Одним з важливих напрямів діяльності бібліотечних установ із введення в інформаційний обіг власних інформаційних продуктів є робота зі створення своїх сайтів.

Так, сайт НБУВ був створений у 1997 р. Поступово він наповнювався інформаційними ресурсами, найбільшим із яких є зібрання електронних версій наукових періодичних видань, що станом на початок 2013 р. нараховує понад 700 тис. статей з 1,8 тис. українських часописів. Головна сторінка веб-сайту НБУВ також дає можливість користувачам отримати доступ до таких інформаційних ресурсів бібліотеки, як система каталогів і картотек, електронний фонд, передплачені ресурси, загальнодержавна реферативна база даних, інформаційні ресурси Національної юридичної бібліотеки (НЮБ), Фонду Президентів України (ФПУ), наукові біографії вчених, аналітичні матеріали СІАЗ і наукових установ, бібліотечні новини.

Сьогодні на сайті НБУВ продовжено представлення інформаційно-аналітичних ресурсів, продуктованих СІАЗ, спільно з НЮБ і ФПУ.

Також представлені інформаційно-аналітичні ресурси, підготовлені у

відповідності з угодами про співробітництво між бібліотекою та Конституційною Асамблеєю, УСПП, Національною академією СБУ, посольствами України у РФ та Польщі та іншими установами.

Зокрема, з липня 2012 р. на сайті розміщується бюлетень інформаційно-аналітичних матеріалів «Конституційна Асамблея: політико-правові аспекти діяльності», орієнтований на задоволення інформаційних запитів членів Конституційної Асамблеї України, органів державної влади, громадських організацій, наукових працівників та експертів. Структура випуску відображає його змістовне наповнення і складається з матеріалів (доповідей, аналітичних записок тощо) членів Конституційної Асамблеї, аналітичних матеріалів СІАЗ і НЮБ НБУВ, підбірки новинного матеріалу з питань реформування Конституції України та зарубіжного конституційного процесу, бібліографічних списків відповідної літератури з фондів НБУВ і ресурсів інших бібліотек.

Також відповідно до угоди НЮБ підготувала для виставлення на сайті бібліографію наукових праць членів Конституційної Асамблеї. Нині в електронній бібліотеці НЮБ формується корпус повнотекстових електронних версій праць членів КА, присвячених удосконаленню конституційного процесу. Цей ресурс електронної інформації планується виставити на сайті бібліотеки для надання доступу для всіх учасників удосконалення конституційного процесу в Україні.

ФПУ на основі аналізу та узагальнення електронних і друкованих науково-інформаційних джерел започаткував підготовку інформаційно-аналітичних і реферативно-бібліографічних матеріалів, які були узагальнені в інформаційно-бібліографічному бюлетені «Науково-інформаційні ресурси про президентів та інститут президентства» та інформаційно-аналітичному бюлетені «Інститут президентства в системі сучасних міжнародних відносин», у яких висвітлюється діяльність президентів та проблеми функціонування інституту президентства в країнах світу; бібліографічно-реферативна база новітньої зарубіжної та вітчизняної літератури з проблематики інституту президентства; актуальна інформація щодо місця та ролі президентської влади у системі сучасних міжнародних відносин; аналітична, бібліографічна інформація щодо президентських виборів у провідних країнах світу, їхній вплив на події та державну політику в Україні, а також щодо перспективи реалізації проекту Євра-

зійського Союзу на терені СНД та ролі у ньому України.

При підготовці даних випусків ФПУ здійснено:

– пошук та аналіз науково-інформаційних ресурсів з відповідної проблематики в мережі Інтернет;

– пошук наукових статей та монографій, у яких досліджуються питання, пов'язані з функціонуванням інституту президентства в Україні та світі шляхом перегляду друкованих періодичних видань та новітньої літератури, наявної у НБУВ;

– написання анотацій до статей зарубіжних дослідників, у яких висвітлюються теоретичні питання та практичний досвід вирішення актуальних проблем у процесі державного будівництва;

– форматування, верстка та наукове редагування друкованих видань.

Здійснюючи на постійній основі моніторинг зарубіжної та української преси, ФПУ аналізував та узагальнював інформацію щодо висвітлення державної політики України та реакцію на українські актуальні події за кордоном. Результатом цієї роботи став випуск бібліографічних бюлетенів: «Україна у відгуках зарубіжної преси», у якому подається оперативна інформація про Україну, опублікована на сторінках зарубіжних ЗМІ, а також електронного «Беларусь в отзывах украинской прессы».

Крім того, на сайті НБУВ представлені рейтинги наукових журналів України у наукометричних системах корпорацій Thomson Reuters і Elsevier та Google Академія. Також за даними НБУВ представлено щомісячні показники інтенсивності мережевого використання статей із зібрання «Наукова періодика України» за 2010–2012 рр.

Сайт НБУВ використовується також для орієнтації системи замовників (близько 700 адресатів) у рамках співробітництва з міжнародною програмою «Програма сприяння Парламенту України».

Крім того, сайт бібліотеки надає доступ до науково-інформаційних ресурсів Інтернету: пошукових систем, бібліотек України, національних та електронних бібліотек, органів державної влади, національних університетів, словників, енциклопедій, газет та інтернет-видань.

На сьогодні сайт НБУВ активно розвивається, доповнюється новими інформаційними ресурсами та дистантними послугами, упроваджує новітні

технології, є зрозумілим для сучасного користувача, має зручну пошукову систему, зосереджує в собі великий масив різносторонньої інформації, надає онлайн доступ до великої кількості фотогалерей, виставок, оцифрованих документальних пам'яток.

З огляду на нові, амбітні завдання, що постають сьогодні перед бібліотечною сферою, слід зауважити, що попри вирішеність питань форматного забезпечення електронних бібліотек (формати однозначно визначаються міжнародними стандартами та рекомендаціями) недостатньою є розробленість проблеми лінгвістичного забезпечення банків комп'ютерної інформації. Її розв'язання потребує залучення мово- та бібліотекознавців і фахівців у галузі інформатики, які мають створити засоби морфологічного аналізу та граматичної нормалізації лексики, що враховували б специфіку української мови та надавали змогу формулювати пошукові запити мовою, наближеною до природної.

Також наявні на комп'ютерному ринку України технічні засоби дають змогу вирішити питання архівації наявних інформаційних потоків і створення електронних копій документів, інформаційна й історико-культурна цінність яких не підвладна часу. Разом з тим необхідно констатувати недостатню кількість й активність в Україні фірм, що забезпечували б супроводження програмних систем для інформатизації бібліотек. Реалізація програми «Бібліотека-XXI» потребуватиме в цій сфері серйозного вдосконалення.

Загалом, у період переходу до інформаційного етапу розвитку суспільства в усьому світі ефективне використання інформаційних ресурсів, удосконалення структури інформаційного простору та ІКТ стає безпосереднім чинником економічного зростання, соціально-політичної стабільності й розвитку демократичних засад у керуванні державою.

Слід зазначити, що розширення спектра дистантних форм обслуговування користувачів бібліотеками обумовило необхідність структурного вдосконалення системи інформаційних та обслуговуючих підрозділів. Від традиційних бібліотечних структур при цьому відділились спеціальні інформаційні та інформаційно-аналітичні підрозділи, орієнтовані насамперед на обслуговування дистантних користувачів, виготовлення та реалізацію на ринках інформації власних інформаційно-аналітичних продуктів.

Також із розвитком нових інформаційно-аналітичних структур дедалі більшої актуальності набуває завдання пошуку оптимальних методів роботи з інформаційними потоками: оперативного та чіткого виявлення, відбору, зручної класифікації відібраних матеріалів та їх аналізу.

Окрім того, на сьогодні важливою складовою бібліотечного обслуговування дистантних користувачів бібліотечних установ стають електронні бібліотеки. Характерною їх особливістю є універсальність: їх послугами користуються як окремі споживачі електронної інформації, так і корпоративні замовники. Нині для цих бібліотек найбільш характерні стаціонарні форми обслуговування (коли замовник, діставши відповідний доступ, самостійно входить в бази бібліотек і відбирає необхідні для себе ресурси). Однак, поступово, з розвитком інформаційних ринків, працівники бібліотечних установ, які обслуговують електронні бібліотеки, дедалі більше зосереджуються на вдосконаленні систематизації, первинній обробці ресурсів, розвивають ресурсну базу в напрямі до більш ефективного використання читачем.

Щодо перспектив розвитку електронних бібліотек, то вони пов'язані з темпами оцифрування фондів на паперових та інших носіях, з удосконаленням нормативної бази використання електронної інформації, з удосконаленням кваліфікації спеціалістів відповідних підрозділів бібліотек та організацією кооперативних зв'язків між ними.

РОЗДІЛ 3
**ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНО-
КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
У БІБЛІОТЕЧНИХ УСТАНОВАХ –
СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ЦЕНТРАХ**

**3.1. Бібліотечна діяльність в умовах
розвитку інформаційного ринку**

Сьогодні в Україні утверджуються нові ринкові форми господарювання. Вони стають визначальними в процесі вдосконалення ефективності використання інформаційних ресурсів нашого суспільства. Поряд із цим вони є спонукальним чинником до виробництва нової, суспільно значущої інформації. Як і в усьому світі, у нашій країні вдосконалюються методики використання інформації як товару, що реалізується на відповідному ринку товарів і послуг.

При цьому мова йде про товар нового типу, а саме: глобальний товар з новими економічними властивостями – необмеженого відтворення й накопичення, багаторазового використання, і поряд із цим товару, якість якого значною мірою залежить від часового фактора, ситуативної специфіки тощо.

На думку В. Горового, ідеться вже про виникнення нового, нетрадиційного розуміння джерела вартості, або ж фактично надвартості, що пов'язана з реалізацією інтелектуального потенціалу, нагромадженого знаннями працівника [58, с. 231].

Водночас очевидно, що в період переходу до інформаційного етапу розвитку суспільства рівень значущості духовної сфери людства порівняно з безпосередньо фізичним впливом на навколишній світ хоча й зростає, однак не заміщує рівень затрат людського потенціалу на матеріально перетворюючу діяльність, стає лише більшою мірою співзмірним з ним та й значним за обсягом. Таким чином, немає підстав до абсолютизації інтелектуальної діяльності, хоча суспільні процеси й свідчать про швидке зростання її значущо-

сті в динаміці процесів сучасного суспільного розвитку.

Осмислення даної ситуації має крім суто аналітичного, філософського також і реальне практичне значення. Воно пов'язане з виробленням нових методів і форм організації виробництва, серед кінцевих підсумків якого мають дедалі більшою мірою з'являтися продукти інформаційного ринку, а також нові підходи до створення структур, що забезпечують функціонування цього ринку. Таке осмислення має сприяти усвідомленню зростаючої ролі сучасних інформаційних центрів як у розвитку нових, ринкових продуктів, так і в структуризації суб'єктів відповідних економічних відносин [58, с. 232].

Сьогодні інформаційне виробництво є «результатом історичної зміни структури суспільного виробництва, охоплює види діяльності, ціль і суть яких зумовлюється виконанням інформаційних процесів і підготовкою інформаційних послуг, що сприяють розвитку головних економічних галузей, пов'язаних з виробництвом і поширюванням інформації» [69, с. 57].

Стає очевидним, що ринкові відносини зумовлюють товарну сутність інформації та продукції її обробки. На них формується попит, ці продукти виробляються на базі наявних, або ж створюваних ресурсів і пропонуються користувачу. Виходячи з того, що інформаційні продукти та послуги набувають особливого значення в процесі виробничої діяльності, стають матеріальною основою та механізмом супроводу у реалізації будь-якого соціально-економічного процесу, інформація перетворюється на стратегічний ресурс економічного розвитку.

Діяльність сучасних підприємств (як державної, так і недержавної форми власності) свідчить про використання ними інформаційного потенціалу ринкових умов господарювання більшою мірою.

На сьогодні в сучасних умовах обігу матеріальних товарів на ринку неможливо обійтися без інформаційних продуктів та послуг, які, з одного боку, є матеріальною основою процесів економічного відтворення, а з іншого – змінюють свої якісно-кількісні характеристики значно швидше, ніж матеріальні продукти, одночасно змінюючи останні. У цьому полягає специфічність інформаційних продуктів та послуг і, відповідно, механізм функціонування інформаційного ринку.

Сьогодні під ринком інформаційних продуктів і послуг спеціалісти, практики з даної сфери розуміють систему товарно-грошових відносин, що виникають між їх виробниками та споживачами у державновизначеному законодавчому просторі на основі купівлі-продажу специфічного товару – певним чином організованої і у відповідний спосіб переданої замовникам інформації. Така система охоплює механізм вільного ціноутворення, вільного підприємництва, який функціонує на основі економічної стійкості, рівноправності та конкуренції.

Закон України «Про науково-технічну інформацію» дає визначення інформаційному ринку. Відповідно до нього, інформаційний ринок – це система економічних, організаційних і правових відносин щодо продажу та купівлі інформаційних ресурсів, технологій, продукції та послуг [89].

Слід зазначити, що розвиток інформаційних ринків – якісно новий етап в утвердженні інформатизації. Діяльність же у рамках інформаційного ринку є специфічною формою циркуляції інформації з гарантованим її впливом на користувачів [58, с. 266].

Інформаційний ринок являє собою сферу товарного обміну, де виникають і реалізуються відносини, пов'язані з процесом купівлі-продажу, і має місце конкретна діяльність з організації руху інформаційних продуктів від виробників до споживачів. Поняття ринку того чи іншого інформаційного продукту для інформаційної структури надзвичайно важливе: цей термін дає змогу визначити, окрім усього іншого, всю сукупність інформаційних структур, що функціонують у даній системі обміну, а це дає можливість виявити потенційних і реальних конкурентів і споживачів. Такі відомості є основою для аналізу діяльності інформаційної структури, планування її стратегії і тактики.

Структура інформаційного ринку безпосередньо пов'язана з інформаційними потребами. Формування інформаційного ринку відбувається водночас із розвитком інформаційної індустрії.

Нині інформаційний ринок за оборотом і темпами зростання в більшості розвинутих країн далеко випереджає ринок матеріальних продуктів і послуг [82].

У ринкових умовах господарювання інформація стає товаром, який має

соціальні, якісно-кількісні, вартісні виміри та характеристики, своїх виробників і споживачів.

Водночас, оскільки, завдяки прагматизму ринкових відносин, на передній план сьогодні висувається значення впливу інформації саме в економічній сфері, у сфері розвитку продуктивних сил суспільства, це й зумовлює найбільший суспільний інтерес саме до даного сегмента інформаційного ринку. Такий стан справ у стратегічному вимірі загрожує деформаціями в суспільному розвитку, однак у короткочасній перспективі сприяє розвитку економічного життя суспільства в нових умовах.

Можна стверджувати, що на сьогодні основними суб'єктами сегмента інформаційного ринку в Україні, пов'язаного з розвитком продуктивних сил, є насамперед вітчизняні економічні структури, що почали розвиватися після катастрофічного спаду економіки країни минулих років, а також зарубіжні компанії та СП.

Варто зауважити, що оскільки економічні структури мають найвищу купівельну спроможність, то вони є на сьогодні найактивнішими стимуляторами розвитку ринку інформації. Ці структури, як правило, націлені на результат і цим самим визначають потрібні їм напрями інформаційного виробництва, вимагають від постачальників інформації оперативної, якісної роботи. Придбаний інформаційний продукт вони намагаються якнайшвидше впровадити у сферу своїх економічних інтересів і забезпечити його окупність [58, с. 233].

Таким чином, усе це сприяє виробництву нової, потрібної інформації та введенню в обіг актуальної при вирішенні проблем сьогодення інформації з обсягів наявної в суспільних базах, найбільш значними серед яких є бібліотечні. Це є, безумовно, позитивним фактором для розвитку інформаційного ринку.

Треба зазначити, що об'єктивна необхідність удосконалення ефективності управління суспільством в останні роки дедалі відчутніше виявляється в посиленні практичного інтересу також і з боку управлінських структур до ринку інформації, до можливості одержати оперативну, достовірну інформацію, необхідну для прийняття оптимальних рішень. У зв'язку з розвитком процесу структурування суспільства цей сегмент ринку щодамі більше при-

вертає увагу політичних партій і блоків, інших громадських організацій. Вони стають активними учасниками даного ринку, усвідомлюють значення й цінність існуючих на ньому продуктів.

Слід також зауважити, що активізація суб'єктів інформаційного ринку на даному етапі його розвитку сприяє вдосконаленню техніко-технологічного рівня розвитку інформаційних процесів. У застосуванні до бібліотечних установ – дана ситуація сприяє технічному переоснащенню, впровадженню ефективних форм задоволення запитів користувачів.

Специфіка продуктів ринку інформації на сьогодні визначається особливостями розвитку українського суспільства на даному етапі. Під впливом цілого ряду об'єктивних і суб'єктивних причин увага нині концентрується на вирішенні у першу чергу завдань тактичного значення. Цим зумовлюється переважний інтерес саме до інформаційних продуктів оперативного призначення. Такий попит орієнтує учасників ринку на впровадження технологій оперативного відбору інформації для баз даних і створення нової продукції на базі аналізу лише нових даних, налагодження швидкої доставки інформації споживачам, упровадження засобів оперативного управління інформаційними масивами, виходячи з необхідності негайного реагування на нову ситуацію.

Досвід показує, що при цьому саме бібліотечні установи набувають нової, дуже важливої функції: знаходячись між глобальними, швидко зростаючими масивами електронної інформації та сучасними користувачами, індивідуальними та корпоративними, вони у все більшій мірі стають ефективними посередниками продуктивного використання нової інформації. Відбираючи з загальноцивілізаційних інформаційних ресурсів необхідну Україні, українцям інформацію, зберігаючи, структуруючи її, сприяючи донесенню зацікавленому абоненту, вони сприяють підвищенню ефективності інформаційної діяльності суспільства, що є дуже важливим показником у сучасних вимірах суспільної ефективності.

Сьогодні, в умовах сучасної України поставлення оперативних інформаційних продуктів на внутрішній і, особливо, зовнішній ринок інформації, очевидно, буде розвиватись шляхом кооперації фондів бібліотечних установ та інших центрів виробництва нових інформаційних продуктів. Це дає змогу

збільшити виробничі потужності за рахунок, насамперед, внутрішніх резервів, без проблемних для даного часу значних фінансових витрат.

Зростання попиту на аналітичну інформацію сприятиме підвищенню суспільної зацікавленості в більш продуктивному використанні ресурсів наявної системи національних ресурсів, стане поштовхом для дальшого розвитку інформаційних технологій у бібліотечних установах, сприятиме перетворенню їх в сучасні інформаційні центри різної спеціалізації.

Поки що ж орієнтація українського суспільства на вирішення тактичних завдань веде до деяких негативних факторів, що впливають на ринок інформації.

При цьому запити на інформацію для вирішення питань тактичного значення не сприяють фінансовій стабілізації структур, зайнятих виробництвом даного продукту, роблять сферу інформаційного виробництва зоною підвищеного ризику. Самі запити на ринку інформації мають яскраво виражену циклічність, пов'язану з виборчими кампаніями, частою зміною вищого керівництва виконавчих владних структур та ін. І бюджети владних структур, і фінансові можливості громадських організацій на сьогодні якщо й передбачають витрати на оплату інформаційних послуг, то, традиційно, ці кошти є незначними.

Також невелика кількість аналітичної продукції на інформаційному ринку України, що відображала б стратегію розвитку нашого суспільства, його інтереси в перспективі, зумовлює присутність на цьому ринку зарубіжних продуктів, підпорядкованих інтересам інших держав, великих компаній, політичних сил та ін.

Очевидно, що розвиток українського ринку інформації в напрямі превалювання продуктів оперативного призначення зводить, як правило, діяльність інформаційних структур до обробки й використання електронних потоків нових фактологічних повідомлень. При цьому донині слабо використовується потенціал наявних інформаційних баз, здобутків української науки, культури.

Таким чином, без втручання держави та громадськості відсутність даної фундаментальної складової на подальших етапах розвитку українського інформаційного ринку позбавлятиме його самостійності й негативно вплива-

тиме на наше суспільство.

На сьогодні одним із помітних суб'єктів українського інформаційного ринку, на думку В. Горового, залишається, навіть при нинішніх обсягах фінансування, наука й освіта. Наукові й навчальні заклади виступають у ролі замовників необхідної їм для функціонування інформації й водночас самостійно продукують нові наукові розробки, науково-прикладні матеріали, роблять спроби їх реалізації на інформаційному ринку. Ця категорія учасників ринку інформації на сьогодні є основним виробником аналітичних продуктів, певною мірою, у межах можливого, зберігає традиції розвитку фундаментальних наук [58, с. 237].

Незважаючи на недостатню увагу з боку держави та слабку затребуваність у продукції наукових установ України, сьогодні ще можна говорити про наявний її внутрішній потенціал, при вивільненні якого можливе прискорене зростання наукової діяльності.

Варто зауважити, що в умовах слабого фінансування необхідне також здійснення своєрідної конверсії в тематиці частини підрозділів наукових установ, вивчення реальних запитів сучасного ринку інформації, вироблення максимально прийнятних для цього ринку форм інформаційного продукту, необхідна постановка розвитку науково-технічної, науково-популярної інформації на якісно новому рівні.

Для внутрішнього та зовнішнього інформаційних ринків також необхідна організація сучасної рекламної роботи, введення реально обґрунтованого сучасного ціноутворення, забезпечення кваліфікованої поведінки бібліотечних установ та інших виробництв і реалізаторів інформаційних продуктів на ринку інформації [58, с. 238].

Підвищенню ефективності наукових досліджень у нинішніх умовах може сприяти розвиток матеріальної зацікавленості, економічного фактора, пов'язаного з налагодженням відповідного інформаційного забезпечення наявними інформресурсами основних замовників: громадських організацій, управлінських структур, бізнесу. Це може підштовхнути реорганізацію дослідницьких центрів та інформаційних структур, системи інформаційних баз та інформаційно-аналітичних центрів у відповідності до потреб сучасності. Адже в умовах переходу в інформаційний стан розвитку суспільства із зрос-

таючими потоками інформації наявні її обсяги мають оперативно використовуватись. І для цього необхідне вдосконалення управління цими потоками й обсягами, забезпечення їх ефективного використання в усіх сферах суспільної діяльності [58, с. 239].

Слід також зазначити, що на сьогодні сучасний інформаційний ринок – це не лише ринок інформаційних продуктів. Окрім інформаційних ресурсів, сюди відносяться і засоби інформаційного виробництва, зберігання й управління інформацією, включаючи всю множину програмних засобів, наявних носіїв інформації, засобів донесення до споживача потрібної йому інформації та рекламні продукти.

Розглядаючи механізми розвитку інформаційних ринкових відносин у нашій країні, слід мати на увазі також і те, що в українських виробників інформації, у тому числі бібліотечних, з'являються конкуренти. На українських ринках збільшується присутність зарубіжних компаній, (і, відповідно, з'являються ознаки стимулювання ринку ділової інформації) та зарубіжних інформаційних структур.

Слід зауважити, що зростання ідеологічної складової зарубіжного інформаційного впливу в нинішніх умовах впливає не лише на внутрішню структуру українського інформаційного ринку. Зарубіжна економічна ідеологія спрямована на створення комфортних умов для просування всіх видів власних товарів на українські ринки та забезпечення вигідних умов придбання українських товарів, орієнтована на формування відповідної установки нашого вітчизняного інформаційного ринку та суспільної свідомості в цілому.

У зв'язку з цим становлення українського ринку інформаційних послуг має розвиватися з урахуванням необхідних заходів, що забезпечують інформаційну безпеку нашого суспільства. Вони мають нейтралізувати можливі загрози існуванню та розвитку України, забезпечувати захист економічного й політичного суверенітету, власної соціокультурної ідентичності. При цьому важливо, розвиваючи демократичні процеси, дотримуватись балансу між відкритістю інформації та суспільно необхідними обмеженнями на її поширення.

На сьогодні, розвиваючи українське суспільство як відкрите, прозоре, ми маємо сформувати також систему нормативно-правових актів, що чітко б визначили доступ інших держав, їхніх громадян до національних інформа-

ційних ресурсів України, порядок їх використання. Поряд із цим потребує законодавчого оформлення стрімко зростаюча практика впровадження інтернет-технологій у життя наших громадян.

При включенні бібліотечних установ в інформаційні ринкові відносини має значення також проблема, на яку вказує О. Соснін: «Ринок в епоху науково-технічної революції виявляється дуже недосконалим інструментом для регулювання цін на більшість видів сучасної продукції...перетворюється в ніким не регламентований механізм взаємодії між продавцем і покупцем з усіма наслідками, які з цього випливають» [219]. Ця обставина суттєво впливає при ціновизначенні на інформаційну продукцію, що поставляється бібліотечними установами на інформаційні ринки. Разом з тим, не можна не погодитись із думкою спеціалістів, які відзначають, що ринкові механізми з їх стимулюванням конкурентоздатності, оперативності, якості, необхідності застосування прогностичних якостей є на сьогодні ефективною формою розвитку інформаційного виробництва в інтересах суспільного поступу.

Звертає на себе увагу і те, що основні суб'єкти українського ринку інформації – органи управління, економічні структури, громадські організації, наукові, науково-освітні заклади – сьогодні ще не включені повністю в ринкову форму циркуляції суспільної інформації. І хоча під впливом глобальних процесів, що пов'язується з упровадженням сучасних інформаційних технологій в Україні, використання інформаційних ресурсів, нової інформації в усіх сферах суспільного життя зростає, проте для основних суб'єктів інформаційного ринку цей процес ще не став аргументом прискореного розвитку. Цим самим значною мірою й обумовлюється той факт, що в загальноцивілізаційному процесі переходу до нового, інформаційного суспільства поряд із розвинутими країнами Заходу наше місце можна визначити як стартове [58, с. 245].

Розвиток інформатизації в усіх сферах суспільного життя пов'язаний також з можливістю того, що певні суб'єкти внутрішнього інформаційного ринку, маючи корисливу, чи якусь іншу мету, здійснюватимуть виробництво, обробку, зберігання та поширення інформації, яка завдаватиме шкоди особі, суспільству, державі.

Національний інформаційний ресурс, зосереджений у бібліотечних фон-

дах, організація ефективної бібліотечної діяльності в сучасних умовах є суттєвим фактором недопущення шкідливих для нашого суспільства тенденцій розвитку інформаційного ринку в Україні. Дана обставина набуває особливої гостроти в нинішній період виходу з загальноцивілізаційної економічної кризи.

Для активної участі в інформаційному ринку потрібне, окрім іншого, і невинне збагачення базових ресурсів інформації. Серед них зростаючою має стати роль системи загальносуспільних інформаційних баз – сучасних бібліотечних установ. Вони мають відіграти функцію джерела якісної, важливої для всієї соціальної структури суспільства інформації, по суті банківських установ нового типу, у яких будуть акумулюватись і використовуватись в обігу цінності, незрівнянно більші за номіналом, значніші від будь-яких відомих в історії грошових знаків та інших еквівалентів людської праці.

На нинішньому етапі розвитку інформатизації в Україні ці інформаційні бази слабо включені в систему циркуляції інформації внаслідок зберігання основної маси інформаційних ресурсів на складних у використанні доелектронних носіях. Тим самим вони слабо доступні при застосуванні комп'ютерних технологій керування інформацією, основних ІКТ на даному етапі суспільного розвитку. У зв'язку з цим одним з найактуальніших завдань сьогодення є формування електронних ресурсів бібліотечних установ двома шляхами: перетворення наявної в бібліотечних базах інформації на всіх носіях в електронну форму та систематичним наповненням цих баз новою електронною інформацією. Стрімке зростання ефективності бібліотечних інформаційних баз може бути досягнуте через розвиток кооперативних зв'язків між бібліотеками за допомогою електронних мереж зв'язку. Цим самим досягається спеціалізація комплектування бібліотечних закладів, доступу до будь-яких масивів інформації, співзмірних із загальним обсягом всієї інформації в бібліотечних установах України, забезпечення глибинного вузькотематичного інформаційного пошуку. Усе це дає змогу забезпечити не лише дієвіше, порівняно з нинішнім забезпеченням інформаційних потреб усіх категорій користувачів, а й достойніше представлення України в глобальному інформаційному просторі [58, с. 249].

Слід відзначити, що поглиблення ринкових трансформацій на засадах інформатизації суспільного розвитку та інтеграції України у світовий еконо-

мічний та інформаційний простір спричинило виникнення дискусій щодо організаційно-економічного механізму формування діяльності бібліотек на сучасному ринку інформаційних продуктів і послуг України.

Досвід діяльності бібліотечних установ свідчить про те, що лише оперативна, достовірна інформація, бізнес-аналіз, прогнозно-рекомендаційні матеріали сьогодні стають основою якісно нового прояву відтворення виробничих відносин, рушійною силою розбудови економіки та суспільства в цілому [202, с. 316–318].

Саме за таких умов інформація та продукція її оброблення перетворюються на одну із специфічних форм прояву економічних відносин, оскільки впливають на відносини між суб'єктами управління та господарювання в процесах виробництва, розподілу, розповсюдження та споживання матеріальних благ.

Говорячи про інформаційний ринок, В. Радченко констатує, що в національній системі інформаційних ресурсів з науково-технічної та економічної інформації сформовано п'ять секторів, які відрізняються специфічним колом споживачів і домінуючими видами інформаційних послуг [198]:

1) ділова інформація (оперативні та аналітичні дані про економічну кон'юнктуру):

- статистична економічна інформація;
- біржова та фінансова інформація;
- комерційна інформація про учасників ринку;
- оперативні новини про події на ринку;

2) правова інформація:

- інформація про правові умови господарювання;
- інформація щодо правового захисту населення та юридичне консультування;

3) політико-аналітична інформація (інформування владних структур і громадськості):

- політологічний аналіз, дані соціологічних досліджень, прогнози;
- політична реклама та організація виборчих кампаній;

4) інформація для фахівців:

- науково-технічна інформація;

– професійна інформація;

5) споживча інформація:

– приватні оголошення комерційного та некомерційного характеру;

– розваги, туризм, відпочинок;

– новини культури.

Дане структурування інформаційного ринку й відповідно категорій користувачів доцільно враховувати при організації входження бібліотечних установ у ринкові форми діяльності, при розробці пріоритетних напрямів цієї діяльності, номенклатури послуг і форм їх задоволення користувачами.

Організаційно-структурні перетворення у вигляді створення в межах бібліотек спеціалізованих підрозділів (відділів, секторів, служб, центрів, читальних залів) з обслуговування основних категорій користувачів інформаційними продуктами як у межах бібліотеки, так і з метою дистантного обслуговування (що є найбільш ефективним в умовах інформаційного ринку) – все це обумовлено сьогодні вимогами до роботи бібліотечних установ в атмосфері інформатизації, в атмосфері формування вітчизняного інформаційного ринку.

При цьому заслуговує на увагу той факт, що в нинішніх умовах видозмінюється, зокрема, робота відділів ДБО.

М. Нещерет в узагальнюючій статті про традиції та новації ДБО відзначає стійке постійне збільшення (як у відносних, так і в абсолютних показниках) виконаних фактографічних довідок, що спонукає включати до даної сфери діяльності бібліотек довідкові послуги «масового» характеру, тобто вимагає освоєння нового виду обслуговування – забезпечення виконання інформаційних запитів, які пов'язані з повсякденним життям та побутовими, освітніми, розважальними та дозвіллевими питаннями [156].

Також В. Мінкіна, говорячи про тенденції розвитку довідково-пошукового апарату (ДПА), акцентує увагу на тому, що бібліотекарі всього світу констатують різке збільшення кількості фактографічних читацьких запитів, велика кількість з яких стосується ділової сфери [223, с. 113]. Крім того, автори посібника з інформаційного обслуговування також вказують на збільшення масштабів фактографічного обслуговування як на стійку тенденцію розвитку діяльності бібліотек і служб інформації [32, с. 147].

Мова йде про формування сучасною бібліотекою різноманітних довідкових БД, скориставшись якими, у тому числі дистанційно, користувач мав би змогу дізнатися телефони та місцезнаходження соціальних служб, житлово-експлуатаційних контор та інших обслуговуючих організацій, отримати інформацію про місцеві підприємства та організації та їхні послуги й продукцію, дізнатися про діяльність органів центральної та місцевої державної влади, у тому числі ознайомитися з рішеннями сесій, текстами постанов і наказів, програм тощо. Бібліотека, таким чином, концентрує ресурси та переймає функції різних довідкових і соціальних служб. Це, без сумніву, є дуже зручним для користувачів і в той же час вводить бібліотеку у сферу інформаційних послуг ринкового характеру. Це вимагає від бібліографа розвитку світогляду, здібностей та професійних навичок. У своїй роботі бібліографу дедалі частіше доводиться використовувати не стійкі пошукові прийоми та методи, а в кожному конкретному випадку створювати індивідуальний штучний пошуковий алгоритм залежно від особливостей та складності інформаційного запиту [32, с. 147].

Іншим напрямом роботи ДБО з надання інформаційних, у тому числі й комерційних послуг, стає обслуговування вітчизняними та іноземними БД, забезпечення доступу по Інтернет до світових інформаційно-пошукових систем і віддалених (у тому числі платних) БД. Дані обставини поставили перед працівниками цих структур додаткові професійні вимоги:

- досконале володіння (на рівні користувача) комп'ютером;
- опанування основами та особливостями пошуку інформації у відомих інформаційно-пошукових системах і вітчизняних й зарубіжних БД;
- для орієнтування у світових інформаційних ресурсах необхідне достатнє володіння хоча б основною (виходячи зі специфіки роботи бібліотеки) іноземною мовою (бажано – декількома); також незайвою є наявність програм з електронного перекладу, встановлених на комп'ютерах.

Узагальнюючи сучасні світові тенденції бібліотечно-інформаційного обслуговування, зокрема ДБО, Н. Каліберда відзначає перехід від формування БД для широкого кола користувачів до організації спеціалізованих, майже персональних БД, які якнайкраще враховують різноманітні особливості інформаційних запитів і потреб конкретного замовника – соціально-

професійної групи, колективу установи тощо [103, с. 154].

Отже, сьогодні прискорення розвитку бібліотек України стало нагальною потребою в умовах сучасних соціально-економічних змін в Україні. Цей процес неможливий без визначення цілеспрямованих, осмислених, програмних і ефективних дій. При цьому розробка напрямів даної діяльності з врахуванням перспективи й буде формуванням стратегії бібліотеки.

Для успішного входження в ринкову інформаційну діяльність бібліотечні установи мають обрати сучасну стратегію розвитку. При цьому успіх значною мірою буде залежати від ефективного визначення пріоритетних цілей, вибору оптимальних шляхів їх досягнення для інноваційного розвитку бібліотеки з урахуванням умов входження в ринкову економіку.

Уже наявна практика, у тому числі діяльності СІАЗ НБУВ, свідчить про те, що при плануванні сучасної бібліотечної діяльності в ринкових умовах важливо враховувати:

- характер зростаючих потреб соціальних структур суспільства, індивідуальних користувачів в оперативній інформації, а також у певних видах аналітичних розробок;
- необхідність розвитку спектра інформаційно-аналітичних продуктів і послуг, відповідно до структурування запитів ринку інформації, зростаючої кількості категорій користувачів;
- розвиток техніко-технологічного рівня бібліотечної діяльності, включаючи систему соціальних інформаційних комунікацій;
- забезпечення відповідного завданням кадрового потенціалу бібліотек.

Можна стверджувати, що сьогодні в Україні створюються певні умови для формування та регулювання національного інформаційного ринку. Спираючись на існуючі ринкові механізми, світовий досвід і рекомендації, можна визначити організаційні й економічні аспекти створення вітчизняного ринку інформаційних послуг, виявити його труднощі та проблеми. До організаційних аспектів належить вирішення питань нормативно-законодавчої бази, правового захисту, структуризації за формами власності, підпорядкованістю інформаційних структур, розбудови їхньої інфраструктури тощо.

Очевидно, що економічні аспекти формування ринку інформаційної продукції розкриваються через закони попиту й пропозиції, які, у свою чергу,

визначають характер даного виду діяльності, принципи ціноутворення, орієнтованих користувачів.

Світова практика також показує, що високоякісна інформація, за наявності спеціалістів, які вміють кваліфіковано з нею працювати, дає імпульс усім виробничим процесам, збільшує ефективність підприємницької діяльності.

При розгляді перспектив розвитку ринку інформації в Україні та участі в ньому бібліотечних установ сьогодні слід виходити з тієї точки зору, що держава не має достатніх коштів для організації ефективної інформаційної діяльності. Крім усього іншого дане твердження обґрунтовано потужним ударом світової економічної кризи. Тим більше, що використання інформаційних продуктів і послуг найчастіше не дає швидких результатів. При цьому саме вони є рушійною силою прогресу. Виходом у зв'язку з цим може бути лише таке:

- ефективне вивчення попиту на сучасну інформаційну продукцію, налагодження відповідної реклами для формування замовників на неї в країні та за кордоном;
- удосконалення правової основи формування ринкових відносин в інформаційній сфері;
- перспективне планування й організація підготовки нових професійних категорій працівників бібліотек: програмістів, інфологів, аналітиків та ін.;
- вивчення та впровадження зарубіжного досвіду ринкової інформаційної діяльності, налагодження відповідних ділових зв'язків, приведення до міжнародного рівня інформаційних стандартів та ін.

Вирішення перелічених та інших проблем повинно сприяти процесу становлення інформаційного ринку в Україні та успішній участі в його функціонуванні бібліотечних установ. Це має стати важливим фактором розгортання підприємництва, що принесе бажаний ефект у багатьох сферах (зайнятість, поліпшення добробуту населення, впровадження інноваційних заходів і т. ін.).

Загалом же активізація бібліотечних установ у забезпеченні інформаційної насиченості системи національних інформаційних комунікацій і, таким чином, розвитку інформатизації українського суспільства, пов'язана з

необхідністю вирішення складних і трудомістких проблем. Проте вирішення їх є не лише суспільно необхідним, але і, з урахуванням існуючого сьогодні потенціалу, абсолютно реальним.

За умов проведення відповідної модернізації така широко розгалужена ще в радянські часи мережа бібліотечних, а також інших культурно-освітніх установ, може стати дійсно ефективним інструментом інформатизації. Вона може сприяти забезпеченню широкого доступу значної кількості громадян, і, у першу чергу, у сільській місцевості, до сучасних інформаційних ресурсів, сприяти консолідації суспільства, його освітньому, загальнокультурному та творчому розвитку, долучити значну частину громадян до активного суспільного життя, що в кінцевому результаті сприятиме консолідації суспільства взагалі.

3.2. Особливості розвитку професійних якостей бібліотекаря в обслуговуванні користувачів

Сьогодні професія бібліотекаря у всьому цивілізованому світі потребує постійного оновлення знань і навичок. Сучасний бібліотекар окрім освоєння традиційних дисциплін повинен знати особливості роботи з електронними інформаційними ресурсами, володіти пошуковими системами, застосовувати передові технології у створенні нових носіїв інформації, забезпечувати їх належне зберігання та доступ до них користувачів.

Слід зазначити, що від бібліотечної освіти в наш час вимагається забезпечення формування інноваційного мислення спеціалістів на рівні вимог до інформаційних працівників. Це має сприяти здійсненню оперативних системних змін у сфері бібліотечної діяльності.

Бібліотеки у XXI ст., комбінуючи власні й позабібліотечні ресурси, наближаються в сучасних технологіях до роботи в режимі віртуальної бібліотеки. Така бібліотека забезпечує доступ до інформації, нагромадженої суспільством за допомогою електронних інформаційних технологій та при входженні в нове, інформаційне суспільство, як показує міжнародний досвід, виникає чимало проблем, у тому числі кадрових. Серед них і проблеми загальнодер-

жавного значення.

Так, наприклад, Великобританія зіштовхнулася із серйозною проблемою – браком інформаційних працівників і дефіцитом знань у сфері сучасних інформаційних технологій. У зв'язку з цим, у терміновому порядку була сформована дослідницька група Information Age Partnership для виявлення джерела проблеми й вироблення основних шляхів її вирішення.

Як поінформував директор Британського комп'ютерного співтовариства М. Родд, однією з проблем постав брак знань у сфері інформаційних технологій. Так, у період з 2001 по 2006 р. кількість школярів, які поглиблено вивчали сферу інформаційних технологій, зменшилася на 43 %.

З огляду на це, фахівцями групи було розроблено 22 проекти рекомендацій щодо збереження Великобританією лідерських позицій у промисловій та науковій сферах. З їх допомогою була здійснена розробка стратегії держави щодо формування у свідомості студентів важливості оволодіння інформаційними технологіями. У рекомендаціях запропоновано більше комерціалізувати наукові розробки, а бізнес-співтовариству рекомендувалося провести оцінку майбутніх потреб у ІТ-знаннях і налагодити тісну співпрацю з вузами.

В Україні ж щорічні інвестиції у сферу інформатизації становлять у середньому лише 0,2 % від загального обсягу інвестицій в основний капітал за видами економічної діяльності, а частка устаткування в структурі ринку інформаційних технологій перевищує 80 %. Причини цього полягають у тому, що ринок ІТ-технологій все ще далекий від належного насичення, має місце невисока культура використання ІТ і недостатня розвинутість ІТ-послуг [182, с. 96].

Сучасна бібліотека вже давно є не тільки сховищем документів, а трансформується в сучасний інформаційний центр з різними видами інформації, спрямований на широке задоволення потреб суспільства, спираючись на об'єднані фонди та обслуговуючи як індивідуальних, так і корпоративних користувачів. При цьому розширюється процес входження бібліотек у сучасну систему соціальних інформаційних комунікацій. Ця еволюція постає результатом сучасних бібліотечних і телекомунікаційних технологій, що є реальністю, яка розкриває шлях перед «віртуальною бібліотекою». Даний процес потребує певних змін у національній системі бібліотек, особливо у сис-

темі підготовки кадрів з орієнтацією на нову технологічну основу.

Підготовка кадрів у даній сфері ускладнюється багатогранністю бібліотечної діяльності, про що свідчить велика кількість суміжних, узагальнюючих чи, навпаки, тих, що ведуть до певної специфіки й спеціалізації, понять. Серед них відзначаються такі: бібліотечне, бібліотечно-інформаційне, бібліотечно-бібліографічне, документальне, бібліографічне, довідково-бібліографічне, довідково-інформаційне, дистанційне інформаційне, диференційоване бібліотечне, вибіркоче інформаційне обслуговування, інформаційний, бібліотечно-інформаційний та електронно-документальний сервіси тощо.

З огляду на російський збірник стандартів з бібліотечної справи, бібліотечне обслуговування визначається як сукупність різних видів діяльності бібліотеки по задоволенню потреб її користувачів шляхом надання бібліотечних послуг, а бібліографічне обслуговування – як забезпечення споживачів бібліографічною інформацією [224, с. 21]. Однак такі енциклопедичні формулювання не охоплюють всієї сутності бібліотечного та бібліографічного обслуговування.

При цьому збіг однакового трактування понять, які взяті з радянських видань, і, на жаль, не полегшують процес розгляду проблеми розвитку професійних якостей бібліотекарів, можна зустріти в українському тлумачному словнику з основ інформаційної діяльності [235, с. 100] та російському академічному термінологічному словнику з бібліотечної справи та суміжних галузей знання [234, с. 31] середини 1990-х років. Перше з них – бібліотечне обслуговування – діяльність бібліотеки з пропаганди й видачі творів друку та інших документів чи їх копій, надання допомоги з їх вибору та використання. Друге – бібліографічне обслуговування – процес доведення бібліографічної інформації до її споживачів. Диференційоване ж бібліотечне обслуговування за російським виданням – це обслуговування читачів з урахуванням запитів і психології основних читацьких груп; базується на вивченні читацьких інтересів і складі читачів; виражається в створенні певних умов і застосуванні різних форм обслуговування для ефективнішого використання творів друку [234, с. 57].

Сутність і класифікація бібліотечного обслуговування, що повною мірою формує уявлення про вимоги до бібліотечної професії, представлена у

цілого ряду авторів, зокрема в статті О. Арзуханова. У ній автор зазначає необхідність розкриття сутності обслуговування та послуг не відокремлено чи фрагментарно в процесі бібліотечної діяльності, а комплексно, тобто в системі обслуговування, яка організована в бібліотеці для задоволення інформаційних потреб, надання різноманітних послуг у період роботи в приміщенні бібліотеки. Тут під «системою» обслуговування автор розуміє наявність об'єктивних зв'язків, взаємодію структурних частин процесу обслуговування в бібліотеці, спосіб пізнання цього процесу [9, с. 13]. Він виділяє три форми бібліотечного обслуговування: основна – забезпечення та задоволення духовних потреб, додаткова – забезпечення виготовлення та видачі копій документів, допоміжна – забезпечення процесу праці та відпочинку на території бібліотеки [9, с. 16]. Щодо класифікації бібліотечних послуг, то вона вибудовується автором у межах діяльнісного підходу, згідно з яким система бібліотечного обслуговування виступає як цілісне багаторівневе утворення з характерними горизонтальними та вертикальними зв'язками [9, с. 17].

Водночас російський «Справочник библиографа» визначає бібліографічне обслуговування як сукупність процесів доведення бібліографічної інформації до споживачів згідно з їхніми реальними та потенційними інформаційними потребами та запитамі [222, с. 400].

З точки зору дослідника В. Крейденко, бібліотечно-бібліографічне обслуговування (ББО) – це діяльність, що здійснюється структурними підрозділами бібліотеки, спеціально створеними для цієї мети, які надають користувачам бібліографічну та фактографічну інформацію, самі документи чи їх копії, інші бібліотечні послуги, що забезпечують задоволення духовних, виробничих, освітніх та інших потреб [123, с. 139–140].

Автори навчально-практичного посібника з інформаційного обслуговування дають визначення документальному обслуговуванню як надання користувачу повного тексту документа незалежно від виду матеріального носія, на якому зафіксована інформація [32, с. 124]. Також зазначається, що вимоги до документального обслуговування розширюються і підвищуються, а тому варто використовувати термін електронно-документальний сервіс.

У свою чергу Д. Блюменау у своїй відомій монографії визначає інформаційне обслуговування (ІО) так: область професійної діяльності, що містить

операції оформлення (тобто видання), збору, аналітико-синтетичної переробки, пошуку та розповсюдження інформації, які виконують професійні загони інформаційних робітників з метою підвищення ефективності творчої діяльності спеціалістів народного господарства [29, с. 40]. Тут автор розрізняє три види ІО: документальне (обслуговування документами); фактографічне (надання окремих даних, фактів); концептографічне (результат інформаційно-логічного та концептографічного аналізу деякої сукупності повідомлень з інтерпретацією, оцінкою, поясненнями та коментарями) [29, с. 41–45].

В українському тлумачному словнику з основ інформаційної діяльності «інформаційне обслуговування» – це область професійної інформаційної діяльності, що спрямована на задоволення різноманітних інформаційних потреб [235, с. 15]. У словнику розкривається зміст ІО – воно містить операції збирання, аналітико-синтетичного опрацювання, зберігання, пошуку та розповсюдження інформації, що виконуються інформаційними працівниками з метою підвищення ефективної творчої діяльності спеціалістів народного господарства.

Згідно з поглядами Т. Новальської та М. Дворкіної, «інформаційне обслуговування» – це цілісна система, діяльність щодо задоволення інформаційних потреб користувачів за допомогою надання інформаційних послуг, феномен культури та комунікації, механізм доступу користувачів до інформації та поширення знань [157, с. 145].

У цілому ж у сукупності роботи дослідників дають підставу розглядати сучасне бібліотечне обслуговування як задоволення інформаційних потреб і запитів користувачів бібліотеки шляхом створення власних інформаційних продуктів, надання інформаційних послуг, а також доступу до власних і зовнішніх інформаційних ресурсів, що обумовлює значну корекцію вимог до бібліотечних професій порівняно з загальноприйнятими традиційними уявленнями про них.

У зв'язку з цим сьогодні відчувається потреба в кардинальних змінах у системі підготовки спеціалістів. Ці зміни обумовлені новими напрямками діяльності, заснованими на розвитку мереж і сучасних інформаційних центрів, удосконаленню процесів керування всіма видами масивів (у т. ч. електронної) інформації, а також новими концепціями ефективного використання ін-

формаційних ресурсів, у т. ч. економічного мислення. Слід зазначити, що у зв'язку з цим розвиток системи підготовки спеціалістів залежить від процесу формування інформаційного ринку та вимагає поєднання інформаційно-бібліотечної освіти із знаннями у сфері комунікацій, функціонування сучасних інформаційних комунікацій маркетингу та реклами.

Оскільки фахівці в галузі бібліотечної справи та інформації, які мають здійснювати необхідну трансформацію українських бібліотек у сучасні інформаційні центри, отримали свою професійну підготовку ще в межах традиційних спеціалізацій, ці категорії фахівців сьогодні не можуть обійтися без радикальної перепідготовки з урахуванням нових завдань і в подальшому відчуватимуть необхідність безперервно вдосконалювати свої знання. Тільки при виконанні цих умов вони зможуть реалізуватися відповідно до суспільних запитів стосовно трансформації традиційних бібліотек.

Таким чином, у зв'язку з входженням українського суспільства до інформаційного етапу свого розвитку значення сучасних бібліотечних установ як інформаційних центрів з комплектування, структуризації, організації використання інформації, а також виробництва власних інформаційних продуктів зростатиме. Видозмінюється, набуває нових характерних рис та особливостей вся робота з бібліотечного обслуговування, зокрема – з дистантного, що сьогодні є перспективою розвитку бібліотечної діяльності.

Сьогодні спеціалістами вже визнано, що, коли говорити в цілому про систему культурно-освітніх закладів, то саме в бібліотеках протягом останніх десятиріч спостерігалось найбільш помітне вдосконалення засобів керування інформацією, введення її в активний суспільний обіг [201, с. 17–18].

Розвиток науки й особливо практичне впровадження наукових ідей значною мірою завжди залежало від ефективності науково-інформаційної діяльності. Проблеми інформаційного забезпечення науки неможливо розв'язувати, не звернувшись до вивчення інформаційних потреб учених. Це обумовлює потребу сьогодення: науковці мають оперативно, при мінімальних витратах робочого часу одержувати необхідну інформацію про новітні досягнення науки й техніки в Україні та за кордоном.

Слід зазначити, що бібліотеки у своїй роботі спиралися на фонди, що завжди були своєрідними суспільними інформаційними базами, що ґрунту-

валися на системах інформації, обумовлених відповідним технологічним рівнем розвитку суспільства. Із початком використання електронної інформації, після зрушення з місця проблеми комп'ютерного оснащення бібліотек, фонди їх стали збагачуватись інформацією на електронних носіях, зручних для нинішніх користувачів, пов'язаних з інформаційними обмінами саме у сфері функціонування електронної інформації. Можна прогнозувати, що після відсутнього застою, пов'язаного з нинішньою економічною кризою, до бібліотечних установ, що володіють електронним інформаційним ресурсом, дедалі більшою мірою будуть звертатися різні категорії користувачів, як на індивідуальному рівні, так і корпоративних, економічних структур. На новий рівень співробітництва з бібліотеками, очевидно, вийде сучасна наука. Адже науковці сьогодні вже не можуть постійно збирати, структурувати великі масиви інформації за широким тематичним спектром.

Сьогодні найбільше цей процес спостерігається в системі наукових бібліотек, які сьогодні, процесом переходу до інформаційного суспільства дедалі більше вмонтовуються безпосередньо в процес наукових досліджень у рамках реалізації авангардних проєктів, спрямованих на прискорення суспільного розвитку.

Саме тут і має виявитися потенціал бібліотечних установ, спроможних, за наявності відповідних інформаційно-аналітичних структур, потужної інформаційної бази, надавати актуальну для сучасної науки інформацію.

Поступово бібліотеки, використовуючи власний значний науковий та інформаційний потенціал, мають перетворюватися на своєрідні «фабрики думки», що не тільки обслуговують читачів, а й надають відповідні інформаційно-аналітичні послуги всім категоріям користувачів, зацікавленим в отриманні потрібної їм інформації.

Опрацювання інформаційними працівниками бібліотек великих масивів продуктивної в наш час інформації забезпечує високу точність, безпомилковість пошуку, що дуже важливо для ефективності наукових досліджень. При обробці цих масивів проявляється система залежностей, що збагачує тему, яка розроблюється. Інформаційно-аналітичні структури наукових бібліотек у процесі свого розвитку якраз і стали спеціалізованими структурами з вивчення інформації, обробки та аналізу й сьогодні виконують роль посеред-

ника між масивами інформації та користувачами. Потреба в таких посередниках із розвитком суспільства стає дедалі більш актуальною і не тільки для науки.

Як показує вітчизняна практика, значні резерви в справі проведення наукових досліджень можуть бути вивільнені при більш ефективній організації співробітництва між бібліотечними установами, де концентруються основні масиви інформації, і науковими – творцями нового наукового знання. У сфері комунікацій сталися зміни в електронно-цифровому зв'язку, завдяки якому інформація може передаватися по всьому світу з надзвичайною швидкістю. Бібліотеки завдяки новим можливостям перетворюються на інтегративну єдність, що складається з безлічі різноманітних підсистем. І зовсім небезпідставними є перспективи злиття в майбутньому бібліотек із центрами переробки інформації.

Сьогодні можна з повною переконаністю стверджувати, що в цілісному раніше процесі наукових досліджень відбір вихідної інформації у широкому розумінні, включаючи вихідні концепції, ідеї, методики, фактологічний матеріал, його структурування, адаптацію до найбільш продуктивного осмислення дослідниками – усе це за трудомісткістю, рівнем докладання інтелектуального ресурсу переросло поняття підготовчої, допоміжної роботи. І чим швидше цей факт буде усвідомлений керівниками наукових проєктів, організаторами наукової роботи, тим швидше вузькі спеціалісти зможуть бути позбавлені необхідності час від часу виступати у невластивій їм функції малокваліфікованих інформаційних операторів і зосередитися на своїй професійній проблематиці [36].

Подальша спеціалізація в організації наукових досліджень має значною мірою розвиватися шляхом професійного вдосконалення бібліотечних працівників як інформаційних операторів та інформацієзнавців і, власне, наукових працівників, як аналітиків, теоретиків.

Говорячи про бібліотечну професійну спеціалізацію стосовно вдосконалення обслуговування інформаційних потреб суспільства, варто зауважити, що зростаючі обсяги інформаційних потоків уже сьогодні вимагають дедалі більшої кількості професій, пов'язаних з використанням систем пошуку, комп'ютерної обробки, аналізу інформаційних масивів.

Спеціалісти в інформаційній сфері сьогодні вже мають справу зі складними процесами, що вимагають високоінтелектуального втручання. І дублювання роботи працівників цієї сфери діяльності спеціалістами інших галузей з кожним днем стає дедалі менш ефективним, низькопробним аматорством. Водночас використання кваліфікованих, підготовлених до роботи в сучасних умовах бібліотечних працівників як повноправних учасників сучасних суспільних перетворень сприяє підвищенню ефективності цих досліджень, дає змогу зменшити гостроту цілого ряду супутніх проблем.

Найперша з цих проблем пов'язана з необхідністю досягнення зростаючих обсягів інформації під особливим кутом зору – аналізу, можливість його використання як бази для подальшого суспільного розвитку.

Сам факт прискороеного зростання цих обсягів вимагає адекватної реакції: оновлення, удосконалення методів обробки та аналізу інформації.

Варто зазначити, що бібліотечні установи за останні роки, незважаючи на цілий комплекс негативних факторів, роблять вагомий внесок в освітній і культурний розвиток та задоволення інформаційних потреб сучасних користувачів.

Як показує світовий досвід, пріоритетним шляхом розвитку забезпечення інформаційних потреб є створення інформаційно-бібліотечних мереж. Тільки будучи ланкою в мережі бібліотечних та інформаційних установ, сучасна бібліотека може працювати так, щоб забезпечувати доступ до інформації кожній людині, де б вона не перебувала.

Водночас для забезпечення рівноправного партнерства з іншими суспільними інститутами бібліотечні установи мають вирішити чимало важливих завдань. Нові акценти в їх діяльності аж ніяк не роблять меншим значення традиційних форм бібліотечного обслуговування: воно має вдосконалюватися на сучасному технічному рівні відповідно до сучасних вимог. Потребують відпрацювання методика організації дистантних форм обслуговування користувачів, електронні технології, робота інформаційно-аналітичних підрозділів і виробництво бібліотечних інформаційних продуктів, розрахованих на сучасного користувача.

Таким чином, протягом останніх десятиріч, які супроводжувались особливо бурхливим розвитком технічного прогресу в усіх сферах людської дія-

льності, прискореним зростанням потоків нової інформації, і, відповідно, прискореним розвитком суспільства, зазнають змін структури, через які відбувається процес засвоєння інформації та керування нею. Серед таких структур, очевидно, дедалі більшого значення набуватимуть бібліотеки.

Зростає значення бібліотечних установ і в інформаційному забезпеченні суспільних інститутів, суспільства в цілому, розвиток цього процесу до рівня інформаційно-аналітичного [59].

Відповідно до розвитку даного процесу в бібліотеках останнім часом спостерігалось найбільш помітне вдосконалення засобів керування інформацією, введення її в активний суспільний обіг. Розвиток бібліотечних установ усіх рівнів у цьому напрямі зумовлюється насамперед традиційною установкою: у свідомості всіх категорій користувачів протягом тривалого часу сформовано стереотип про те, що в бібліотеці є можливість не лише одержати необхідну інформацію, а й допомогу в тому, щоб зорієнтуватися в ній, знайти все потрібне для вдосконалення в тому чи іншому виді діяльності.

Сьогодні зростає значення спеціальних, галузевих бібліотечних установ. Адже саме їх працівники дедалі більше, відповідно до зростаючих запитів, сприяють процесу вирішення конкретних народногосподарських проблем, прийняттю управлінських рішень, впровадженню здобутків науково-технічного прогресу в кожній з галузей суспільного життя.

Очевидно, що саме спеціалізовані галузеві бібліотечні установи мають найбільший внутрішній потенціал і суспільну затребуваність для виходу на якісно новий рівень роботи та безпосереднє включення у виконання конкретних суспільно значущих проектів. При цьому йдеться не про підміну вузьких спеціалістів у тій чи іншій сфері наукових досліджень, а про максимально ефективну допомогу в пошуку, відборі, попередньому аналізі вихідної інформації із застосуванням найсучасніших методів роботи з нею, опанування якими забирає щораз більше часу у безпосередніх розробників наукових проектів.

Зростаючі обсяги інформаційних потоків уже сьогодні потребують дедалі більшої кількості професій, пов'язаних з використанням систем пошуку, комп'ютерної обробки, аналізу інформаційних масивів. Спеціалісти в інформаційній сфері нині вже мають справу зі складними процесами, що потребують високоінтелектуального втручання.

Варто при цьому постійно мати на увазі, що об'єктивною реальністю сьогодення стала глобалізація з поступовим виходом на рівень постіндустріального, інформаційного суспільства дедалі більшої кількості держав. І тому сучасна інформаційна діяльність у нашій країні, як і в усіх інших, зазнає дедалі більшого загальноцивілізаційного впливу.

Сьогодні через цілий ряд причин (мовних, матеріальних, технологічних тощо) задоволення сучасних інформаційних потреб ґрунтується, як правило, на новій інформації. При цьому поза науковим обігом залишаються значні пласти суспільно значущої інформації, набуті попередніми поколіннями та розміщені в бібліотечних фондах, а отже, вони не можуть достатньою мірою сприяти процесу розвитку інформатизації, що набуває особливої актуальності, утвердженню України в глобальному інформаційному просторі.

Проте гострота проблеми нерівномірного розвитку інформаційного базису наукових досліджень значною мірою може бути зменшена вже сьогодні провідними бібліотеками у складі їх національної мережі навіть з наявними технічними можливостями, з невеликими на сьогодні реальними обсягами додаткового фінансування.

Для цього, виходячи з аналізу проблем розвитку сучасного інформаційного базису українського суспільства, необхідно організувати введення в обіг суспільно значущої інформації, що зберігається в національних бібліотечних фондах, і разом із цим продуктивно використовуючи вже наявні структури, такі, як електронні бібліотеки, комп'ютерні центри тощо, посилити в бібліотечних установах роботу зі структуризації нової, у т. ч. зарубіжної, інформації, що розповсюджується в електронному вигляді. Робота в цьому напрямі може стати першими кроками у використанні переваг глобального інформаційного простору.

Тому цілком очевидно, що в майбутньому інформаційному суспільстві спеціалісти, які працюють з інформацією, посядуть одне з провідних місць у суспільному поділі праці.

Однак, незважаючи на дедалі відчутнішу суспільну потребу еволюції інформаційної функції наукових бібліотек з обслуговуючої, допоміжної у наукових дослідженнях в основну, рівноправну, з відповідною зміною іміджу інформаційних працівників, навіть у професійному середовищі самих бібліо-

технічних фахівців ще досить повільно відбувається процес усвідомлення своєї нової якості й тих завдань, що постають перед ними.

На сьогодні в бібліотекознавчій теорії вже зафіксований той факт, що «глобальна інформатизація... висунула бібліотеки в ряд найважливіших, з погляду задоволення соціальних потреб суспільства, інститутів формування та поширення інформаційних ресурсів», що «у майбутньому бібліотеки мають активізувати розвиток інформаційних функцій, стати універсальними інформаційними центрами», забезпечувати «вільний та необмежений доступ до інформації всім членам суспільства», що «роль бібліотек у виробничій, науковій, освітній ділянках, у розвитку демократії та ринкових відносин посилюється» [155]. Усе це спрямовано на конкретні заходи для утвердження нової ролі бібліотечних інформаційних працівників у науковій діяльності.

Отже, імідж бібліотечного працівника в процесі інформатизації українського суспільства буде змінюватися відповідно до його реального внеску в інформаційну діяльність. Нові реалії висувають нові професійні вимоги до цього працівника. Він має бути озброєним усіма сучасними технологіями використання необхідних технічних засобів для обробки, зберігання та доставки замовникам необхідної інформації, уміти вести її глобальний пошук, адаптувати її відповідно до потреб аналітиків, знати закономірності розвитку наукових досліджень у галузях, над проблемами яких ведеться робота, здійснювати глибоку структурування використаного в науковій роботі матеріалу до рівня ідей, аргументів, доказів. Інформаційно-аналітичний продукт відповідних підрозділів бібліотек має відповідати рівню наукових досліджень.

Вимоги до представників нової категорії бібліотечних працівників будуть уточнюватись і підвищуватись. Разом зі становленням їхнього іміджу, зі зростаючим розумінням у суспільстві значення цієї категорії працівників в інформаційній діяльності, разом зі зростаючим розумінням значення цих установ у здійснюваних суспільних перетвореннях.

Очевидно, що значення бібліотечних працівників як інформаційних працівників, інформаційних операторів, безперечно, зростатиме в процесі загальнокультурного розвитку суспільства в усіх галузях виробництва, усіх сферах, особливо наукомістких – тих, які стикаються з необхідністю прийняття самостійних рішень, тобто управлінських, наукових тощо. У зв'язку з

цим до бібліотекаря висуваються відповідні вимоги – як до інформаційного працівника, який повинен мати уявлення про процеси, що відбуваються в суспільстві. Ідеться і про самоосвіту, і про те, що навчальні заклади, які готують фахівців у цій галузі, мають розуміти вимоги часу щодо загальноосвітнього світогляду сучасного бібліотекаря.

Сучасний бібліотечний фахівець повинен бути готовим до тих змін, які відбуваються в інформаційному суспільстві, оперативно реагувати на вимоги часу, щоб не втратити провідну роль у наданні інформації та інформаційних послуг. Це має бути спеціаліст широкого профілю, в основу підготовки якого покладено пріоритети гуманітаризації бібліотечної освіти, орієнтація на загальнолюдські цінності; концепція інтелектуальної свободи та вільного, відкритого доступу до інформації, що є обов'язковою умовою розвитку громадянського суспільства. Також він повинен володіти сучасними інформаційними технологіями, технологією та методикою переробки інформації, оперувати інформаційними масивами, створювати бази даних, володіти кількома мовами, оскільки без обміну інформацією та ідеями на міжнародному рівні сьогодні неможливе просування Української держави у світовий інформаційний простір.

На сьогодні завданням бібліотекаря стає не вплив на інтереси й погляди читача, а надання читачеві допомоги у відшукуванні та структуризації всього необхідного матеріалу. Такий підхід створює умови для формування в читача власного погляду на проблему, сприяє реалізації його права на свободу вибору, яке гарантується демократичною державою.

3.3. Перспективи організації обслуговування користувачів у бібліотеках – інформаційних центрах

Стрімкий розвиток ІКТ радикально змінив філософію бібліотечної справи в усьому світі. У сучасних умовах одним з найважливіших завдань бібліотек усіх типів є забезпечення вільного й необмеженого доступу до міжнародних і національних інформаційних ресурсів, оскільки вони набувають значення стратегічних, тобто визначають рівень соціально-економічного роз-

витку країни.

Водночас із зростанням запитів на інформацію зростає й потреба в удосконаленні загальносуспільних інформаційних центрів, бібліотечних установ, залучення до роботи в них кваліфікованих інформаційних працівників, посередників між виробниками й користувачами інформації, між наявним у суспільстві інформаційним ресурсом і соціальною структурою, що на ньому базується. Бібліотечні установи, виконуючи роль основних елементів інфраструктури з керування інфоресурсами суспільства, повинні відповідати таким вимогам сьогодення:

- перетворитись у центри передового досвіду, наукової думки, просвіти й освіти для категорій громадян, що долучаються до сучасних ІКТ;

- стати центрами надійного збереження нової електронної і переведеної з інших носіїв у форму електронної інформації, структурованої і надійно керованої;

- активізувати роботу з дистантного обслуговування користувачів, відпрацьовувати технології, що забезпечать підвищення ефективності використання інформації, у тому числі й шляхом її адаптації до потреб замовника, з урахуванням специфіки його сприймання;

- використовуючи свою техніко-технологічну базу, забезпечити можливість керування електронними потоками інформації;

- ефективно працювати в глобальному інформаційному просторі, відбираючи інформацію, необхідну сучасному суспільству;

- переведена в електронну форму інформація з фондів бібліотек упроваджуватиметься в активний обіг, створюючи єдині масиви з новою, утворюючи напрацьовані поколіннями традиції інфотворення;

- розпочати процес входження повноправних суб'єктів на інформаційні ринки, що може мати для них не лише фінансове значення;

- за рахунок планомірного комплектування фондів новою інформацією відновити і зміцнити внутрішні міждисциплінарні зв'язки, що сприятимуть удосконаленню всієї системи інформаційних баз суспільства.

Хоча бібліотечні установи в Україні, як і в усіх постсоціалістичних країнах, починаючи з найбільших, сьогодні не відповідають сучасним суспільним вимогам до них як до інформаційних, науково-інформаційних центрів,

однак останні десятиріччя все ж дали поштовх до їх суттєвого оновлення.

Водночас практика демонструє те, що широка мережа бібліотечних установ останнім часом зазнала серйозних негативних впливів. Виникли проблеми з їх фінансуванням, що вплинуло на зменшення можливостей для традиційного систематичного комплектування, загострилися кадрові проблеми.

Можна стверджувати, що процес упровадження нових технологій тривалий час узагалі минав основну масу бібліотечних установ. І навіть коли ставлення в суспільстві до них почало змінюватись, перехід на діяльність згідно з новими суспільними запитами й новими технологіями для переважної більшості є вкрай важким.

Таким чином, бібліотечні установи вимушені втягуватися в сучасні інформаційні обміни поступово, і тут перший етап виникнення так званих – гібридних бібліотек стає майже обов'язковим. При цьому, за визначенням Я. Шрайберга, особливості таких бібліотек не обмежуватимуться переведенням частини їхніх фондів в електронну форму.

Проте, за висловленням академіка НАН України О. Онищенко, сучасна бібліотека не повинна зациклюватись на одному виді інформації – друкованої, книжкової, оскільки перетвориться в музей. Сьогодні всі бібліотеки мають справу з різними ресурсами – рукописними, друкованими на папері, на електронних носіях. У найближчій перспективі вони бачаться як досвідчений «посередник» між майже безмежним потоком інформації і користувачем. Особлива роль нині відводиться інформації про інформацію, і роль бібліотекаря в інформаційній революції невпинно зростає [24].

Отже, мова йде не лише про створення електронних версій матеріалів існуючих фондів у бібліотеці, а й про її комплектування новою електронною інформацією, про набуття нею інших властивостей, притаманних сучасному інформаційному центру. Тут бібліотеки входять у більш активну фазу співпраці з замовниками, поступово набувають досвіду в застосуванні нових технологій, оволодінні можливостями сучасного технологічного забезпечення. Вони розпочинають творення власного інформаційно-аналітичного продукту, синтезованого на базі використання наявних інформаційних масивів за принципом «інформація на базі інформації», освоюють методики дистантного надання інформаційних послуг користувачам, набувають функціональних ознак

банків інформації системи рознесених, позабібліотечних інформаційних баз. При цьому перехідний до нових технологій, організаційних рішень, зумовлених зростаючими суспільними запитами, період у житті бібліотек, що характеризується змішаною системою підходів, традиційних і нових, до обслуговування користувачів і дає підстави називати ці установи гібридними.

Поряд із цим суспільна затребуваність також сприяє зміні акцентів у системі прояву соціальних функцій бібліотек. Стає очевидним, що реалізація головної інформаційної функції бібліотечних установ із застосуванням ІКТ надає їм статусу рівноправного партнера серед інших суспільних інститутів у перебудові всього життя на нових інформаційних засадах, зберігаючи і вдосконалюючи при цьому можливість традиційного обслуговування, роботи з книгою.

Не викликає сумніву, що стратегічним завданням найближчого майбутнього бібліотек є створення в них електронних відповідників усього книжкового багатства для введення їх у сучасний інформаційний обіг. І це, у свою чергу, сприятиме процесу утвердження спадкоємності духовної культури, напрацьованої всіма попередніми поколіннями. До того ж нові ІКТ розкриватимуть додаткові можливості для реалізації освітньої, кумулятивної та інших функцій бібліотек [149].

Однак на сьогодні розгляд функціональних характеристик бібліотечних установ натикається на певні труднощі. Так, оскільки застосовуючи ІКТ лише в певних межах, що відбувається в гібридному варіанті бібліотечної діяльності, дослідники з різних позицій оцінюють і прояв традиційних технологій, і нових, на базі яких і формулюють свої протилежні висновки.

З огляду на це стає очевидним, що лише після утвердження ІКТ, як технологій звичних, робочих, а не новинок для всіх видів користувачів, після визначення практикою місця традиційних форм бібліотечного обслуговування в розвитку загального інформаційного процесу, зможуть і остаточно установитися погляди стосовно суспільного призначення оновлених бібліотечних установ. При цьому оцифрування документальних фондів бібліотек не значить, що вони перестануть існувати як фізичні одиниці, але створення електронних фондів дасть змогу вирішити численні проблеми, що стоять перед сучасними бібліотеками, такі як розміщення документів, забезпечення їх збе-

реження, організація вільного доступу до них [165].

Загалом, ІКТ дають можливість для практично безмежного розширення соціальних зв'язків сучасних користувачів. Бібліотечні установи набувають можливостей і поступово входять у процес реалізації інформаційного супроводу таких зв'язків. «Бібліотеки нині усвідомили себе навігаторами в необмеженому масиві інформації (навіть за відсутності інколи необхідної матеріально-технічної бази), і це вигідно відрізняє їх від інших комунікативних структур. У бібліотечній свідомості ідея доступу до інформації починає переважати над ідеєю володіння нею, зауважує стосовно цього процесу Т. Кузнєцова [125]. Крім того, вона додає важливе уточнення про те, що інформаційна функція сучасної бібліотеки набуває також і ресурсно-оцінювального, і ресурсно-орієнтувального характеру [125].

Практика реалізації інформаційної функції бібліотек у процесі дедалі тіснішого співробітництва з політичними, управлінськими, економічними структурами, науковими центрами сьогодні дає підстави для висновку про поступову трансформацію цієї функції в інформаційно-аналітичну. У даному випадку йдеться не лише про згадуваний вище ресурсно-оцінювальний і ресурсно-орієнтувальний характер діяльності. Хоча й він дедалі більшою мірою припускає аналітичні підходи, пов'язані з наданням послуг сучасним користувачам.

Очевидно, що в середовищі користувачів сучасних бібліотек зростає також попит на, власне, аналітичну, інформаційно-аналітичну продукцію бібліотек. На сьогодні можна визначити кілька напрямів, за якими затребуваність у такій продукції бібліотек найпомітніша:

- інформаційно-аналітичні, аналітичні розробки у вузькотематичних напрямках;
- підготовка інформаційно-аналітичних матеріалів в інтересах дослідницьких проєктів, науково-технічних програм, реалізації грантових тем;
- узагальнення інформації електронних ЗМІ та розробок аналітичних центрів з актуальних питань суспільного життя;
- розробка методики й основних закономірностей розвитку інформаційної діяльності бібліотек в умовах переходу до інформаційного суспільства та ін.

На базі впровадження ІКТ набуває усталеності і певна жанрова різноманітність електронних продуктів. Серед них на сьогодні можна назвати оперативні інформаційні повідомлення, стрічку новин – підбірку лаконічної інформації за певний проміжок часу або ж за визначеною темою, інформаційний огляд, аналітичні огляди тощо.

Зі стрімким розвитком ІКТ різноманітність цих жанрів, безсумнівно, буде збагачена, однак уже сам факт їх наявності демонструє тенденцію еволюції інформаційної функції бібліотек в інформаційно-аналітичну.

ІКТ впливають також і на розвиток інших функцій сучасної бібліотеки: освітню, кумулятивну тощо.

Впровадження ІКТ у бібліотечній діяльності розкрило нові функціональні можливості бібліотечних установ, сприяло інтенсифікації інформаційних обмінів у структурі соціальних комунікацій, дало можливість введення в активний суспільний обіг інформаційних ресурсів бібліотечних фондів, що є національним надбанням багатьох поколінь українського народу. Останнє має особливе значення з урахуванням активізації глобальних процесів, що сприяють культурній уніфікації, можливості втрати національної самобутності.

Активізація бібліотечних установ у сфері інформаційної діяльності, особливо з використанням дистантних форм обслуговування різних категорій корпоративних користувачів, широкого громадського активу набуває зростаючого значення в розвитку демократичних процесів у суспільстві. Вона не лише сприяє розширенню можливостей доступу громадян до суспільно значущої інформації, а й створює умови для її ефективного використання в процесі суспільного самовдосконалення. Вона також сприяє підвищенню ефективності управлінської діяльності через налагодження зворотного суспільного зв'язку з демократичними інститутами, створює умови для зростання впливу громадян на події суспільного життя.

Саме враховуючи тенденції розвитку інформаційного суспільства й роль у ньому інформації, можна стверджувати, що в системі соціальної комунікації основне місце належатиме електронним інформаційним потокам. У зв'язку з цим у своїй діяльності бібліотекам необхідно робити акцент на роботу не з друкованими документами, а з інформацією, оскільки остання забезпечує вимоги

інформаційного суспільства щодо перспектив свого розвитку.

Участь сучасних бібліотек у системі ІКТ вимагає від бібліотек як створення власних електронних ресурсів, що забезпечують комфортніше обслуговування користувачів бібліотеки, так і розміщення даних ресурсів у мережі Інтернет. Тому важливим у цьому плані є здійснення дистанційного обслуговування користувачів.

Поряд із цим, при розгляді процесів удосконалення якості інформаційно-аналітичного обслуговування дистантних користувачів бібліотек, беручи до уваги тенденції розвитку сучасного суспільства, можна впевнено прогнозувати зростаюче значення системи бібліотечних інформаційних комунікацій у загальній системі сучасних соціальних комунікацій. Відповідно до цих тенденцій набуватимуть розвитку й соціальні інформаційні комунікації у сучасному українському суспільстві. Отже, цей процес в Україні буде розвиватися, насамперед, у двох основних напрямках:

- створення належних умов для підвищення якості й інтенсивності циркуляції інформації у вже діючих каналах;

- побудова зв'язку зі структурами суспільства, що постійно ускладнюються; удосконалення наявних каналів під час організації доступу до інформації користувачів для обслуговування нових соціальних структур, що створюються в процесі суспільної еволюції.

У свою чергу, ці суспільні тенденції обумовлені:

- зростанням важливості передачі, без суттєвих втрат, достовірної суспільної інформації та відсутністю негативного впливу технологічних перешкод, що спотворюють цю інформацію;

- наявністю стійких та інтенсивних інформаційних обмінів між соціальними структурами, у тому числі територіально розділених значними відстанями, що і стає в подальшому основою для формування глобального інформаційного простору;

- необхідністю забезпечення зворотного зв'язку з центрами накопичення інформації та структурами, пов'язаними з її виробництвом, з метою задоволення суспільних потреб у постійному розширенні доступу до наявних значущих обсягів інформації, пов'язаних з розвитком або ускладненням соціальної структури в процесі її постійного розвитку [60, с. 279].

Потребує вирішення й проблема ефективного використання інформаційних ресурсів, накопичених під час розвитку суспільства, що зберігаються в бібліотечних та інших установах, у тому числі на сучасних електронних носіях.

Очевидно, що введення в обіг цієї інформації є принципово важливим для суспільства, оскільки це забезпечуватиме стійку спадкоємність наукових, моральних та культурних традицій розвитку суспільства в умовах активізації світових глобальних процесів. Переосмислення сьогодні ролі системи бібліотечних установ, які забезпечують життєздатність і розвиток суспільства в умовах сучасності, надасть певних підстав для розв'язання даної проблеми, дасть змогу визначити важливі складові цих установ у системі сучасних інформаційних комунікацій.

Отже, сьогодні, в умовах наростання кризи керування інформаційними процесами, дедалі більша увага привертається саме до проблеми вдосконалення каналів інформування та організації ефективної циркуляції інформації в сучасному суспільстві, у тому числі шляхом прискорення виробництва інформації.

Поряд із цим необхідно зазначити, що дедалі більшої актуальності набуває фактор зростання важливості соціальних комунікацій, пов'язаний, перш за все, із поширенням однотипності, а далі й спільності завдань, що вирішуються в сучасному суспільстві. Таким чином, доцільність інформаційних обмінів дедалі частіше обґрунтовує раціональність вирішення актуальних суспільних проблем, зокрема, на тривалих відстанях або в масштабі всієї цивілізації.

Також в умовах сьогодення актуальним постає питання з удосконалення системи навчання й професійної перепідготовки працездатного населення, необхідності постійного підвищення його кваліфікації.

Це обумовлює необхідність забезпечення належного доступу до знань дедалі більшої кількості користувачів, які, у першу чергу, забезпечують навчальний процес. Тут слід зазначити, що саме в цьому напрямі найбільш успішно активізуються бібліотечні установи. Зростає їх вплив у суспільстві і, відповідно, поглиблюється осмислення змісту масових комунікацій як інструменту соціокультурної взаємодії в масштабах суспільства. Через циркуляцію в соціумі знань, цінностей, норм, соціальних сенсів, вирішених у знаковій формі, ними символічно охоплюється складна структура соціального

простору, доступного для сприймання масовою, нормативною, індивідуальною свідомістю [162, с. 25].

Як показує розвиток інформаційних процесів, що відбувався наприкінці минулого сторіччя, інформаційна діяльність у різних сферах обумовлюється формуванням специфічних особливостей щодо їх функціонування. Ці особливості розрізняються специфікою підготовки інформаційних ресурсів (спеціальні та для загального використання), в організації відповідно до поставлених завдань щодо каналів передавання інформації (у формі друкованих видань, з використанням технічних можливостей і т. ін.), у забезпеченні механізмів взаємного обміну інформацією, проведенні компетентної оцінки ефективності передавання інформаційних ресурсів (безпосередні контакти із замовником, результати соціологічних досліджень та ін.).

Таким чином, в умовах сучасного світу інформаційні потоки, у тому числі управлінської сфери, вже сприймаються як відносно самостійні масиви наукової або політичної інформації, значною своєю частиною інтегруючись у систему засобів масової комунікації та ін.

Очевидно, що наявність чіткого соціального запиту для формування будь-якої тематичної інформації постає важливим чинником у перебудові й розвитку діяльності бібліотечних установ, що надає їм більш широкі можливості для розкриття відповідних фондів користувачам та ефективному використанню інформаційних ресурсів.

На сьогодні, із розширенням можливостей для продукування нової інформації, об'єктом прискіпливої уваги постають механізми, необхідні для якісного забезпечення цими ресурсами всієї структури суспільства. Тут, перш за все, усвідомлюється зростаюча роль використання інформаційних ресурсів у житті сучасної людини.

Невід'ємною складовою сучасних інформаційних ресурсів стало уявлення про інформаційні комунікації, які:

- мають виробничий базис і залежать від рівня розвитку відповідних продуктивних сил;
- мають на меті об'єднання всіх видів діяльності, необхідних для існування суспільства, організації цілеспрямованої координації роботи наявних соціальних структур, окремих членів суспільства, забезпечення взаємного

обміну результатами матеріального й духовного виробництва;

– містять у собі універсальну схему соціальних інформаційних комунікацій, де кожен її суб'єкт може включати в себе окрему людину, групу людей аж до суспільства в цілому. Тобто в соціальних інформаційних комунікаціях об'єктом постає соціальна інформація, що функціонує в суспільстві;

– мають технічні та інші пристрої для передавання соціальної інформації в комунікаціях, що забезпечують доставку інформації на тих чи інших носіях;

– мають наявну практику щодо форм передачі соціальної інформації (за допомогою електронних засобів, друкованих видань, наукових творів, символіки, народної творчості та ін.).

Загалом же інформація, що перебуває в комунікаціях, повинна повністю відповідати сучасним запитам, бути достовірною, своєчасною та актуальною. Але під час застосування пошукових систем невисокої якості, наприклад, комп'ютерних, до комунікації може так само випадково потрапити недостовірна інформація повністю, частково недостовірна або хибна. Ця інформація може бути результатом реалізації цілого ряду причин і установок, що призводять до неякісного продукування нової інформації, або ж бути результатом навмисної дезінформації, яка в умовах розвитку ІКТ може існувати у вигляді багатоходових комбінацій, відомих під назвою інформаційних воєн.

Також через наявність недоліків у пошукових систем до соціальних інформаційних комунікацій потрапляє чимало надлишкової, зайвої інформації. Така інформація ускладнює використання достовірних інформаційних ресурсів і стає шкідливою.

Вирішення цих проблем вимагає об'єктивного зростання суспільної за-требуваності в трансформації традиційних бібліотечних установ (книгозбірень) у сучасні інформаційні та науково-інформаційні центри, які, з відповідним технічним оснащенням, дедалі ширше використовуються як джерела наповнення сучасних інформаційних комунікацій суспільства якісною інформацією, розвивають дистантні форми роботи, стають активними суб'єктами розвитку інформаційного ринку в Українській державі. Це, насамперед, сприяє утворенню реальної інформаційної основи для існування цивілізації, яка гарантує ефективне використання змісту нової інформації в соціальних комунікаціях в умовах швидкоплинних змін навколишньої дійсності.

Завдяки бібліотечним установам, що виконують функції сучасних інформаційних центрів:

– визначаються відповідні співвідношення між наповненням комунікацій новою інформацією, що своїм змістом узагальнює нові явища дійсності, та інформацією, напрацьованою минулими поколіннями людства, що може бути основою при оперуванні новими ресурсами;

– ефективніше буде використовуватися спеціальна інформація. У цих умовах бібліотечні установи мають удосконалити форми інформування потенційних користувачів про наявні ресурси, зокрема, розвивати електронні каталоги, на більш високому рівні налагодити видання тематичних реферативних матеріалів, організувати власну інформаційно-аналітичну й наукову діяльність, спрямовану на розкриття фондів та ін.;

– створюються певні умови для організації роботи з первинними тематичними ресурсами з метою їх ефективного застосування в практичній діяльності соціальних структур сучасного суспільства. Очевидно, що тут вкрай необхідне налагодження й підтримка широкого спектра дистантних зв'язків, у тому числі орієнтованих на тривалу перспективу;

– може бути налагоджено процес національної самовизначеності духовно-ціннісних прерогатив українського суспільства в умовах розвитку глобальних процесів;

– ефективно використовуючи національні інформаційні ресурси, можна вдосконалювати й систему національної інформаційної безпеки [60, с. 284–285].

Об'єднання інформаційних ресурсів бібліотек та інших інформаційних структур, що сьогодні стало тенденцією, надає нових можливостей для розвитку соціальних структур сучасного українського суспільства, постає основою для вдосконалення технологій інформаційного виробництва та сприяє продуктивному співробітництву із зарубіжжям. Тому роль провідних бібліотек нашої країни, що одержали статус національних, у цьому процесі набуває особливої ваги. За їхнім керівництвом та прикладом бібліотечна система України має набути рис ефективного елементу сучасних соціальних інформаційних комунікацій. Як позитивний наслідок, у цих бібліотеках найбільш успішно розвиватиметься процес оволодіння електронними інформаційними

технологіями, удосконалюватимуться різні форми дистантного обслуговування сучасних користувачів (віртуальні бібліотеки) [44].

Як показує досвід НБУВ, набутий протягом останніх років в обслуговуванні сучасних користувачів, використання ІКТ постає основним ресурсом у задоволенні їхніх запитів, оптимізуючи, таким чином, важливий напрям бібліотечного обслуговування читачів, які, у першу чергу, отримують інформацію через видання на паперових носіях.

На сьогодні вже можна стверджувати, що запровадження новітніх інформаційних технологій у провідних вітчизняних бібліотеках доводить свою ефективність та значущість, незважаючи на наявні організаційно-правові й матеріально-технічні проблеми.

Слід зазначити, що ІКТ, увійшовши в бібліотечні установи – традиційні центри суспільного зберігання й використання інформації, дали відчутний поштовх усім напрямам бібліотечної справи, пов'язаним з удосконаленням обслуговування читачів безпосередньо в бібліотеках.

Поряд із цим, помітно змінює акценти в діяльності бібліотечних установ й посилення попиту на інформацію за межами їх традиційного читацького кола – у середовищі бізнесу, владних структур, політики, соціальних структур, що відіграють активну роль у процесі активізації всієї системи в рамках розвитку громадянського суспільства. Вони дедалі більше набувають ознак загальносуспільних інформаційних центрів широкого призначення: саме їхні працівники сьогодні займаються структуруванням сучасних електронних масивів інформації, її відбором і підготовкою в зручній для користувачів формі, що значно підвищує ефективність творчої праці замовників, ефективність використання інформації.

З огляду на це Б. Патон справедливо назвав бібліотеки передовою базовою ланкою інформатизації, підкреслюючи, що «рух в інформаційне суспільство починається від мережі бібліотек, бо вони є володарями усієї досі накопиченої і оприлюдненої інформації» [88], а М. Слободяник, визначаючи стратегічні пріоритети розвитку бібліотечної справи в Україні, виокремив такий напрям, як формування в їх структурі центрів інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади і місцевого самоврядування, що дасть змогу повною мірою використовувати інформаційний потен-

ціал бібліотек для прийняття оптимальних та ефективних управлінських рішень на державному рівні [214].

Не викликає сумніву те, що в сучасній управлінській діяльності особливе місце повинна займати оптимізація її інформаційного забезпечення, оскільки будь-яка керована система не в змозі функціонувати й виробляти відповідні рішення без повної, достовірної, оперативної, а також прогностичної інформації.

При цьому, з огляду на сучасні тенденції глобалізації та соціально-політичні обставини, має виявитися потенціал сучасних провідних бібліотечних установ, спроможних, за наявності відповідних інформаційно-аналітичних структур, високопрофесійного кадрового забезпечення й сучасної матеріально-технічної бази, надавати необхідну об'єктивну інформацію, що сприяє прийняттю оптимальних управлінських рішень на державному рівні.

Особливості інформаційно-аналітичного та прогностичного забезпечення органів державної влади в різних країнах досить ретельно викладені в окремих публікаціях фахівців НБУВ [10, 71, 243].

Поряд із цим іншим напрямом діяльності бібліотек є диференційоване інформаційно-аналітичне забезпечення різних категорій користувачів. Тут інформаційна аналітика відповідних підрозділів бібліотек має виконувати інформаційно-допоміжну функцію, оптимізувати й спрямовувати рух інформаційних потоків, забезпечувати збереженість накопичених інформаційних ресурсів.

Таким чином, цілком логічним є твердження В. Горового про те, що «сучасний розвиток функції обслуговування всіх категорій користувачів із вдосконаленням традиційних форм роботи розвивається до адаптації потрібної замовникам інформації в найбільш сприйнятому вигляді, що все частіше набуває ознак власного бібліотечного інформаційно-аналітичного продукту, створеного на базі структуризації великих обсягів інформації» [59, с. 11].

Треба зазначити, що одним з перших прикладів створення інформаційно-аналітичних продуктів в Україні вважаються результати роботи довідково-реферативного відділу Національної наукової медичної бібліотеки України (ННМБУ), який ще із 60-х років минулого сторіччя почав здійснювати централизований аналітичний розпис матеріалів конференцій, з'їздів, симпозіумів різ-

ного рівня та статей з іноземних журналів, розсилаючи реферативний матеріал по найбільших установах республіканського й державного рівнів усієї країни. Проте ця робота почала загальмовуватися після 1991 р. у зв'язку із значним зменшенням можливостей передплати іноземної періодики.

Однак на сучасному етапі традиційні бібліотечні послуги поступово збагачуються інформаційними продуктами – тематичними підбірками, інформаційними фактографічними досьє, дайджестами, розгортанням навігаторської роботи по аналітичних інформаційних ресурсах. Співробітники інформаційно-аналітичних підрозділів, використовуючи апробовані методичні рішення, виконують не лише науково-інформаційну, а й аналітичну роботу, пов'язану з отриманням і обробкою інформації для створення повного уявлення про ситуацію, що склалася, і можливі варіанти її розвитку [77, с. 56].

Водночас продуктами інформаційно-аналітичної роботи, у процесі якої відбувається інформаційне згортання (бібліографування, анотування, реферування), є різноманітні бази даних.

Так, згідно з висловлюваннями О. Долотової, досвід роботи відділу офіційних і нормативних актів Російської державної бібліотеки (РДБ), до якої входять центри ділової і правової інформації, показав, що матеріали, оброблені аналітично, завжди користуються більшим попитом, ніж звичайні бібліографічні списки, навіть анотовані. Тому ця робота розглядається бібліотекою як пріоритетна й перспективна. За спостереженнями співробітників РДБ, представники малого й середнього бізнесу Росії дедалі активніше користуються послугами Центру ділової інформації, оскільки документи, що там готуються, дають можливість побачити розвиток галузі не лише в перспективі, а й у ретроспективі, допомагають врахувати попередні помилки [77, с. 58].

Дивлячись на сучасну наукову бібліотеку, фахівці переконують, що реальний успіх в інформаційній галузі на даному етапі пов'язаний не так з новітніми технологіями, як зі змістовим наповненням інформаційних продуктів, що створюються й надаються користувачу. Тому нова модель інформаційної діяльності полягає не в наданні доступу до так званої «сирої інформації» у вигляді БД, електронних видань, списків веб-сайтів тощо, розроблених самостійно чи іншими організаціями, а у створенні власних інформаційних продуктів і послуг. До наукових бібліотек звертаються не так за первинними до-

кументами, як за інформацією з високим рівнем науково-аналітичної обробки [221, с. 169].

Під час зростання попиту на електронну інформацію та стрімких і всеохоплюючих соціально-економічних перетворень наукові бібліотеки мають бути готовими застосовувати інноваційні підходи до обслуговування своїх користувачів, запропонувати їм нові форми й види інформаційних продуктів і послуг, а також інноваційні моделі системи обслуговування загалом.

Тут, за прогнозами авторитетних фахівців, у недалекому майбутньому домінуватимуть документальні потоки на електронних носіях, які стануть основою для створення на основі чи в межах великих бібліотечних центрів – генераторів інформації, які виконуватимуть функції збору, реєстрації та глибокої аналітико-синтетичної переробки електронних науково-інформаційних ресурсів, широкого спектра взаємопов'язаних науково-інформаційних продуктів кількох рівнів. На першому рівні результатом такої роботи буде формування галузевих, тематичних, видових та універсальних проблемно-орієнтованих бібліографічних БД. Наступною сходинкою роботи центрів передбачається відокремлення з бібліографічних БД записів про наукові публікації, їхнє доповнення реферативною інформацією і формування відповідних реферативних БД, на основі яких створюватимуться аналітичні огляди, що, у свою чергу, становитимуть джерельну базу для підготовки прогностичних матеріалів [113, с. 35].

Інноваційними, динамічними, креативними, з точки зору впровадження навчальних, ігрових, просвітницьких масових, групових та індивідуальних форм і видів інформаційного обслуговування в межах інформаційно-комунікативної діяльності, є дитячі та юнацькі бібліотеки. Саме ці установи повною мірою здатні забезпечити позитивне й ефективне емоційно-комунікативне середовище читача і бібліотекаря, виявляти й розвивати літературні та творчі інтереси і здібності користувачів, формувати естетичний смак особистості тощо. Дитячі та юнацькі бібліотеки першими повинні поступово перетворюватися на інформаційно-освітні й дозвіллеві центри, центри розвитку інтелектуальних і творчих здібностей дітей та підлітків. Адже, впливаючи на розвиток юного читача, дитячі бібліотеки повинні підготувати дитину до адаптації в сучасних соціально-економічних умовах, створити се-

редовище для формування її духовного світу, розвитку творчої особистості, самовираження та самореалізації [158].

Слід зазначити, що важливе місце в цьому процесі посідає планування читацьких, навчальних і дозвіллевих зон, створення відповідної атмосфери.

Очевидно, що однією з тенденцій інформаційно-комунікативної діяльності є орієнтування на особистість, індивідуалізація підходів і прийомів задоволення навчальних, психологічних, дозвіллевих та культурних потреб читача, що виражається в тому, що «особливого значення набувають індивідуалізовані форми роботи» [216, с. 6].

Досліджуючи інновації в бібліотеках для дітей, за висновками Н. Новікової, можна стверджувати, що форми й методи обслуговування, які були здавна відомі, не зазнали суттєвих змін, однак при цьому посилилася творча складова даного процесу, що передбачає переорієнтацію форм і змісту традиційних заходів, принципів організації культурно-масової діяльності, удосконалення методики їх проведення через запровадження нових засобів та інструментів психолого-педагогічного впливу на читача. Таким чином, логічним кроком в організаційній структурі сучасної бібліотеки є створення й відокремлення її підрозділів, які мають спеціальну, спеціалізовану чи навіть індивідуалізовану спрямованість [158].

Схожої точки зору в баченні сервісної діяльності бібліотеки дотримується і І. Давидова, яка зазначає, що «головним напрямом у розвитку інформаційних продуктів і послуг стає їхня персоналізація, тобто спрямованість на максимальне охоплення і задоволення інформаційних потреб кожного індивіда... Повинен здійснюватися перехід від задоволення інформаційних потреб користувача до вирішення для нього конкретних ділових завдань» [69, с. 170].

До таких же висновків доходить й інша дослідниця – Н. Каліберда, говорячи про те, що важливим чинником реалізації стратегії доступу до знань сучасні українські і зарубіжні бібліотекознавці визначають зміну філософії обслуговування, посилення акцентів на його індивідуалізації [103].

З огляду на це можна стверджувати, що «досвід бібліотечного обслуговування дистантних користувачів і серед них насамперед управлінських структур, політичних організацій, науки, бізнесу свідчить також про

об'єктивну необхідність об'єднання бібліотечних закладів у суспільні інформаційні центри, спеціальні і загального призначення, сполучені засобами сучасного зв'язку і пошуковими системами з потужним інформаційним ресурсом» [56, с. 48] – саме такий висновок робить В. Горючий, досліджуючи еволюцію бібліотечного інформаційного обслуговування.

Підтвердженням даної позиції є і погляди Є. Корнілової, яка, вивчаючи корпоративні технології у наукових бібліотеках, саме так сприймає сучасний етап розвитку бібліотечної справи: «Окремо взята бібліотека в сучасних умовах та з урахуванням сучасних інформаційних потреб не може повноцінно функціонувати як центр інформації, що дає ряд реальних і обґрунтованих передумов для створення єдиного інформаційного простору в рамках бібліотечного співтовариства» [111, с. 7]. Дослідницею визначено цілі створення єдиного бібліотечного інформаційного простору, охарактеризовано найвідоміші корпоративні бібліотечні мережі й проекти України, Росії та Європи, а також запропоновано деякі принципи започаткування і організації бібліотечних корпоративних проектів в Україні.

Таким чином, як зазначають автори переважної більшості праць, і про що говорить світовий досвід, саме інноваційні інформаційні технології є основою для модернізації та якісного оновлення ІО користувачів бібліотек. Об'єднання ж бібліотек у консорціуми необхідне для ефективнішого впровадження цих технологій і є логічним доповненням першої тенденції. При цьому головним завданням різноманітних бібліотечних об'єднань є інтеграція інформаційних ресурсів і створення єдиного інформаційного простору регіону, країни, а також міжнародні проекти [122, с. 224].

Зокрема, американські фахівці з бібліотеки Каліфорнійського університету визначають такі напрями подальшого розвитку корпоративної взаємодії: розширення переліку послуг, що надаються користувачам по Інтернету, які перебувають у різних бібліотеках; кооперування в процесі накопичення (купівля, передплата, створення тощо) електронних науково-інформаційних ресурсів (ЕНІР); створення якнайкращих умов для спільного використання ЕНІР та широкого доступу до останніх усім зацікавленим користувачам та іншим інституціям [262, с. 298]. За їхніми висновками, створення бібліотечних об'єднань передбачає різні рівні і форми співпраці між учасниками про-

цесу обміну інформацією про власні фонди та ЕНІР. Проте значно глибшою формою співпраці є робота з формування спільних фондів та ЕНІР, напрацювання зручних і дієвих механізмів доступу й обміну останніми між усіма учасниками кооперативної взаємодії.

Слід зазначити, що з цього приводу в Україні, починаючи з 1998 р., фахівцями НБУВ та Інституту проблем реєстрації інформації (ІПРІ) був започаткований проект створення загальнодержавної реферативної БД «Україніка наукова», у якій на сьогодні інтегруються результати розподіленої аналітико-синтетичної обробки вітчизняної літератури, що здійснюється на засадах кооперативної взаємодії зі створення національних реферативних ресурсів. А вже у 2007 р. учасниками такої співпраці були НБУВ, ІПРІ, ННМБУ, ДНТБУ, ряд вищих навчальних закладів України та редакцій періодичних і продовжуваних видань. Усі матеріали централізовано акумулюються в НБУВ.

Аналогічні заходи запроваджені і в інших державах пострадянського простору. Так, у Росії в 1999 р. була започаткована корпорація з дев'яти бібліотек Сибірського регіону, головною метою якої було об'єднання спільних зусиль щодо створення БД «Статті», де основні завдання співпраці полягали в тому:

- уникнути дублювання в аналітичному розписі журналів різними бібліотеками;
- досягнути одноманітності в обробці інформації;
- раціонально використовувати наявні кадри й комп'ютерну техніку;
- підвищити кваліфікацію співробітників бібліотек-учасниць;
- напрацювання навичок колективної роботи, у тому числі спільно ухвалювати рішення та виконувати їх [90, с. 37].

В іншому корпоративному проекті МАРС, починаючи з 2001 р., беруть участь 34 бібліотеки Уралу. Тут, оскільки основне завдання цієї кооперації полягає в створенні якісного інформаційного продукту, який би задовольняв запити користувачів кожної бібліотеки-учасниці, особлива увага під час створення корпоративних електронних ресурсів приділяється забезпеченню методичної сумісності між учасниками проекту, а також питанню лінгвістичного забезпечення спільно створюваних БД [91, с. 42–43]. Поряд із цим також передбачається розмежування праці й усунення дублювання в роботі при

організації корпоративної діяльності [91, с. 47].

З огляду на це можна зробити висновок, що створення даних корпоративних проектів зменшує навантаження на кожну бібліотеку-учасницю, що, у свою чергу, стимулює співробітників якісніше й повніше опрацьовувати матеріали. А зменшення витрат на комплектування стимулюватиме бібліотеки до значно ширшого запровадження ЕДД.

Також слід зазначити, що іншим напрямом корпоративної взаємодії є створення спільних інтернет-проектів, формування регіональних електронних ресурсів.

Так, на початку XXI ст. найбільшими бібліотеками Луганська був створений корпоративний ресурс – зведений каталог періодичних видань, що став результатом реалізації проекту «Інформаційний проект регіону», розпочатого в 1998 р. На сьогодні вказана інформація структурована за кожним районом і містом та представлена на веб-сайті [200].

До того ж окреме місце у сфері кооперативної діяльності, формування й спільного використання електронних ресурсів посідають бібліотеки ВНЗ, які досить часто швидше за інші бібліотеки реагують на зміни та тенденції в бібліотечно-інформаційній сфері.

Слід зазначити, що аналіз досвіду роботи університетських бібліотек США, Франції, Великобританії та Росії показав, що при побудові масштабної розподіленої освітньої системи лише корпоративна модель об'єднання бібліотек навчальних закладів надасть користувачам якісно нові сервісні можливості оперативного доступу до наукових та освітніх інформаційних ресурсів.

Водночас, з метою обміну інформацією та створення єдиного інформаційного простору, університетські бібліотеки повинні сьогодні реалізовувати стратегію координації та кооперації своєї діяльності через створення корпоративних бібліотечно-інформаційних систем [173, с. 144].

Зокрема, Н. Петрина визначає такі основні напрями корпоративної системи університетських бібліотек [173, с. 145]:

- корпоративна каталогізація;
- формування зведеної повнотекстової БД публікацій ВНЗ;
- створення зведеного електронного каталогу бібліотек-учасниць;
- створення корпоративних служб міжбібліотечного абонементу та

електронної доставки документів.

Також авторкою зазначається, що розробка концепції побудови корпоративної бібліотечної мережі передбачається через досягнення таких основних цілей [173, с. 144]:

- каталогізація матеріалів відповідно до національних і міжнародних стандартів для уніфікації роботи з ними;
- створення центру корпоративної каталогізації та інших корпоративних сервісів і служб;
- інтеграція інформаційних ресурсів бібліотек та надання доступу користувачам до фондів усіх бібліотек-учасниць як до єдиного інформаційного ресурсу;
- ретроспективна конверсія каталогів бібліотек;
- ефективне функціонування системи МБА та ЕДД;
- запровадження системи організаційної, технічної та технологічної взаємодії бібліотек-учасниць у режимі реального часу.

З огляду на це можна навести приклади, що існують у діяльності різноманітних бібліотечних об'єднань, які працюють у різних напрямках і формах інформаційного обслуговування користувачів.

Так, починаючи з 1997 р., дев'ять латвійських бібліотек (академічна, національна та університетські) створили загальнобібліотечну мережу – консорціум з єдиним читацьким квитком, що відкрило значно ширші можливості для ефективнішого різноаспектного інформаційного обслуговування користувачів [1].

У зв'язку з постійним підвищенням цін на журнали, у результаті чого жодна бібліотека вже не змогла розраховувати виключно на власні кошти й ресурси, був створений консорціум «Юпітер», який об'єднав п'ять провідних бібліотек Голландії для забезпечення копіями журнальних статей кожного його учасника.

У Росії з 2002 р. діє Національний електронно-інформаційний консорціум, засновниками якого стали Російська державна бібліотека, Російська національна бібліотека, Всеросійська державна бібліотека іноземної літератури та ін. Консорціум здійснює доступ до іноземних БД для своїх бібліотек-учасниць [32, с. 217]. При цьому наукова бібліотека Санкт-Петербурзького державного

технічного університету стала одним із засновників корпоративної мережі бібліотек Санкт-Петербурга, у якій на сьогодні діє зведений електронний каталог. Також бібліотечним об'єднанням здійснюється ЕДД та замовлення літератури через Інтернет (з 2001 р.) [32, с. 219].

Одночасно в Білорусі був створений консорціум наукових та університетських бібліотек для одержання доступу до бази даних EBSCO Publishing [22, с. 49].

Поряд із цим іншим напрямом діяльності бібліотечних об'єднань, за оцінкою Ю. Гріханова, є тенденція, яка, починаючи з 90-х років минулого сторіччя, виникла в практиці зарубіжних бібліотек – створення депозитаріїв для корпоративних організацій маловикористовуваної літератури, головним завданням яких є зниження видатків на зберігання й використання бібліотечних фондів.

Так, наприкінці ХХ ст. у США був створений Центр для наукових бібліотек, головними функціями якого стало кооперативне зберігання маловикористовуваної літератури, кооперативна купівля рідко використовуваних наукових матеріалів і загальна координація комплектування бібліотек для уникнення зайвого дублювання. Одночасно розпочав роботу Національний депозитарій у Швеції, який об'єднав усі публічні бібліотеки країни. У Франції на базі Центру технічної книги для вищої освіти був створений депозитарій університетських бібліотек [66, с. 563].

Таким чином, бібліотечні об'єднання створюють новий вид інформаційного обслуговування – корпоративний сервіс для читача, головною перевагою якого є доступ останнього до об'єднаних інформаційних ресурсів. Також проекти, які спрямовані на розвиток корпоративних бібліотечних систем, дають змогу реалізувати стрижневий принцип, напрацьований міжнародним бібліотечним співтовариством, – доступ до фондів та інформації замість володіння. Впровадження й широке застосування ІКТ у практику роботи бібліотек дає можливість віднаходити нові моделі й механізми для якіснішого, повнішого та швидшого інформаційного обслуговування користувачів, пропонуючи останнім в одному місці доступ до інформаційних ресурсів міста, регіону, країни чи всього світу.

Нині, із зростаючою складністю завдань, що постають перед Україною в

сучасному глобалізованому світі, з актуалізацією необхідності інформатизації суспільства, на якій базуються можливості інноваційного розвитку, наявна мережа бібліотек залишається тим резервом, модернізація якого, виведення на рівень задоволення сучасних запитів інформаційного обслуговування може не лише повернути належне культурно-освітнє значення бібліотек. Вони можуть стати ефективним суспільним інструментом задоволення необхідними інформаційними ресурсами всіх категорій вітчизняних користувачів. Для цього в стилі строки потрібне вирішення таких завдань:

- впровадження ІКТ у сучасну бібліотечну діяльність, активне включення бібліотек у мережу сучасних соціальних інформаційних комунікацій;

- впровадження дистантних методів роботи як найбільш перспективного напряму розвитку бібліотечних установ у майбутньому, урізноманітнення, удосконалення активних форм інформаційно-аналітичного обслуговування всіх категорій користувачів, активізація діяльності бібліотек як сучасних інформаційних центрів, утвердження на інформаційних ринках у сприятливий для цього час, у період їхнього становлення;

- проведення роботи з оцифрування фондів бібліотек, оперативного введення в суспільний обіг насамперед тієї їх частини, що є гостро необхідною для вирішення актуальних проблем суспільного розвитку, вітчизняного наукового поступу, формування національних духовно-ціннісних орієнтирів, патріотичного виховання нових поколінь українців;

- вироблення стратегічних підходів, налагодження ефективного процесу відбору в інтересах вітчизняного користувача якісної інформації з інформаційних масивів глобального інформаційного простору, комплектація ними наявної системи інформаційних баз і підготовка для ефективного використання українськими користувачами;

- об'єднання українських інформаційних ресурсів у загальнонаціональний банк даних, організація діяльності на цій основі Національної електронної бібліотеки України «Бібліотека-XXI», налагодження ефективної координації діяльності бібліотечних установ, а в подальшому інформаційних, науково-інформаційних, культурно-інформаційних та інших центрів у роботі щодо задоволення суспільних запитів на інформацію, у реалізації без зайвого дубляжу процесу оцифрування фондів, збагачення їх новими інформацій-

ними ресурсами, освоєння ефективних форм інформаційно-аналітичної діяльності, організація дієвого використання національних інформаційних ресурсів в умовах впливів глобального інформаційного простору;

– професійне вдосконалення бібліотечних працівників, організація підготовки спеціалістів, необхідних для забезпечення вимог сучасних інформаційних процесів.

Ефективне вирішення цих завдань сприятиме підвищенню рівня одного з найважливіших для сучасного суспільства показників – ефективного використання інформаційних ресурсів, що в кінцевому підсумку є показником ефективності розвитку суспільства.

Для забезпечення ефективного обслуговування корпоративних, найбільш суспільно значущих категорій користувачів сучасної бібліотеки потрібним є не лише постійний соціологічний моніторинг, виявлення тенденцій відповідних змін у запитах користувачів і вироблення у зв'язку з цим дієвих методик обслуговування. Суть успішної стратегії – це дати користувачам те, що вони в дійсності хочуть, причому кращим чином, ніж це роблять конкуренти. Отже, перш за все, вам потрібно дізнатися, чого ж у дійсності хочуть ваші користувачі, стверджує всесвітньо відомий бізнес-стратег К. Омає [160, с. 75–79].

Підхід до якісно нового етапу організації бібліотечної діяльності, пов'язаного з впровадженням дистантних форм обслуговування практично необмеженої кількості користувачів, впровадження активних форм роботи (що характеризуються активізацією бібліотечних працівників у використанні інформаційних ресурсів, здійснення ними аналізу масивів інформації, підготовка й первинне упорядкування її згідно з тематичними замовленнями, виробництво власних інформаційно-аналітичних продуктів та ін.) в умовах входження в інформаційний етап розвитку суспільства обумовлює необхідність переосмислення частини усталених методичних підходів до організації цього виду діяльності в бібліотеках, введення в неї як важливого елемента вивчення потреб сучасних користувачів.

Отже, досліджуючи процес утвердження нових ринкових форм господарювання, автор доходить висновку, що вони стають визначальними в процесі вдосконалення інформаційних обмінів у структурі інформаційних баз

сучасного суспільства. Також вони є спонукальним чинником до виробництва нової, суспільно значущої інформації.

Водночас слід зазначити, що для активної участі в інформаційному ринку потрібне невинне збагачення базових ресурсів інформації. Серед них зростаючою має стати роль системи загальносуспільних інформаційних баз – бібліотечних установ, обов'язково пов'язаних у своїй діяльності системою різноманітних спеціальних комунікацій із суспільними інститутами, корпоративними користувачами, масою абонентів в Україні і за кордоном.

Нові вимоги до професійної діяльності бібліотечних працівників пов'язані насамперед з якісними змінами в технологіях бібліотечної справи, що обумовлені впровадженням ІКТ, комп'ютеризацією, а також урізноманітненням категорій користувачів, новими їхніми запитами до бібліотечного обслуговування. У зв'язку з цим обов'язковим для сучасного бібліотечного працівника є оволодіння комп'ютерною технікою та сучасними технологіями роботи з інформацією, орієнтація в сучасній джерельній базі бібліотечного комплектування, видах інформаційних ресурсів.

Крім того, оскільки значна частина фахівців у галузі бібліотечної справи отримала свою професійну підготовку ще в межах традиційних спеціалізацій, важливим для вдосконалення сучасної бібліотечної справи є також організація ефективної перепідготовки цих категорій спеціалістів з урахуванням нових завдань і в подальшому безперервне вдосконалення своїх знань.

На сьогодні стає очевидним, що з еволюцією українського суспільства до рівня інформаційного, значення сучасних бібліотечних установ як інформаційних центрів зростатиме. Також нині видозмінюється, набуває нового значення, характерних рис та особливостей робота з бібліотечного обслуговування сучасних користувачів. У зв'язку з цим посилюється роль бібліотек як сучасних інформаційних центрів – важливих елементів соціальної структури в розвитку суспільства.

ПІСЛЯМОВА

Протягом останніх двох десятиріч, під впливом різкого посилення глобальних процесів, а також факторів, пов'язаних з розвитком української державності, прискоренням науково-технічного прогресу, зростаючим значенням суспільної інформатизації відбулися значні зміни в інформаційній сфері життя суспільства, що обумовило розвиток інформаційно-комунікаційних технологій у бібліотеці.

ІКТ у бібліотечній установі значно прискорюють обслуговування користувачів, підвищують якість інформування про наявні інформаційні ресурси, сприяють більш ефективному доступу до електронної інформації, що стала складовою ресурсної бази.

На сьогодні також набувають більш якісного вдосконалення дистантні форми бібліотечної роботи. Вони розвиваються у двох основних напрямках. Перший пов'язаний з розвитком традиційних форм дистантного обслуговування на базі поступового заміщення інформації на паперових та інших традиційних носіях електронними.

Другий напрям дистантного обслуговування користувачів пов'язаний з організацією власного інформаційного виробництва бібліотеками, виготовленням інформаційно-аналітичних продуктів у режимі «інформація на базі інформації», продуктів, що ефективно розкривають наявні бібліотечні фонди.

Одночасно відбувається й еволюція змісту інформаційно-аналітичної діяльності сучасних бібліотек. У традиційному змісті вона розглядається як цілісне поняття. Однак розвиток суспільних запитів на інформаційне (в широкому розумінні) обслуговування потребує розрізнення елементів даного складного поняття й відповідних методик. У практиці інформаційного й аналітичного обслуговування дедалі більше виявляється відповідна специфіка та розподіл змісту.

Інформаційні форми подачі матеріалів мають забезпечувати оперативність, підготовку довідкової інформації, виконувати завдання, пов'язані з за-

безпеченням відбору необхідного матеріалу, орієнтацією замовника в певних інформаційних масивах тощо.

Потреба суспільства в аналітичних, прогнозно-рекомендаційних продуктах, що виробляються бібліотеками на базі аналізу фондів та мережевих електронних ресурсів, актуалізує й проблему вдосконалення відповідних методик організації діяльності, стратегії комплектування бібліотек, розвитку кадрового потенціалу сучасних бібліотек, широкого залучення фахівців у різних галузях знань, трансформації бібліотекаря в інформаційного працівника-аналітика, що має навички ефективної орієнтації як у бібліотечних фондах, так і в глобальному інформаційному просторі.

На сучасному етапі розвиток ринку інформації на території України обумовлює необхідність активізації діяльності бібліотечних установ як інформаційних центрів, створення своєрідної національної інформаційної бази для обслуговування, утвердження національного інформаційного ресурсу як активного суб'єкта на цьому ринку. Вирішення даної проблеми перебуває на шляхах розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, пропозиції на ринку інформації власних бібліотечних продуктів; на шляхах активного включення бібліотечних інформаційних структур у систему соціальних інформаційних комунікацій, об'єднання ресурсів і чіткої спеціалізації бібліотек, використання цієї спеціалізації в позиціюванні на ринках.

Крім того, у процесі активізації економічного життя в країні на інформаційному ринку дедалі більшого попиту набуватиме прогнозно-рекомендаційний продукт, підготовлений професіоналами.

Необхідним є також вирішення проблеми бібліотечного менеджменту, організація відповідного правового забезпечення діяльності бібліотечних інформаційних структур у ринкових умовах.

Загалом досвід України показує, що при належному матеріально-технічному забезпеченні організації ефективних кооперативних зв'язків бібліотечні установи можуть відчутно активізувати інформаційні процеси, активно розширюючи сферу своїх послуг, входити в інформаційний бізнес, видавати на інформаційні ринки власні конкурентоспроможні продукти й послуги, створювати нові можливості для розвитку інформаційної бази українського суспільства.

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

ББО	Бібліотечно-бібліографічне обслуговування
БД	База даних [Data Base]
БО	Бібліографічний опис
ВНЗ	Вищий навчальний заклад
ДБО	Довідково-бібліографічне обслуговування
ДНТБУ	Державна науково-технічна бібліотека України
ДПА	Довідково-пошуковий апарат
ЕБ	Електронна бібліотека
ЕД	Електронні документи
ЕДД	Електронна доставка документів
ЕІР	Електронні інформаційні ресурси
ЕК	Електронний каталог
ЕНІР	Електронні науково-інформаційні ресурси
ЕП	Електронна пошта
ЕС	Експертні системи
ЗМІ	Засоби масової інформації
ІО	Інформаційне обслуговування
ІПРІ	Інститут проблем реєстрації інформації
ІРБІС	Інтегрована бібліотечно-інформаційна система
ІТ	Інтелектуальні інформаційні технології
ІТ	Інформаційні технології
ІКТ	Інформаційно-комунікаційні технології
МАРС	Міжрегіональний аналітичний розпис статей
МБА	Міжбібліотечний абонемент
НАН	Національна академія наук
НБУВ	Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
ННМБУ	Національна наукова медична бібліотека України

НПБУ	Національна парламентська бібліотека України
НЮБ	Національна юридична бібліотека
РДБ	Російська державна бібліотека [Российская государственная библиотека]
ФПУ	Фонд Президентів України
EDMS	Electronic Document Management Systems [Електронна система управління документами]
ІСТ	Information and Communication Technologies [Інформаційно-комунікаційні технології]

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Авотиня М.* Новые тенденции в обслуживании пользователей Латвийской академической библиотеки / М. Авотиня // Б-ки нац. акад. наук: пробл. функционирования, тенденции развития : науч.-практ. и теорет. сб. – К., 2003. – Вып. 2. – С. 133–138.
2. *Автономова Н.* Інформаційні технології в практиці інформаційно-аналітичної діяльності наукових бібліотек / Н. Автономова // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2011. – Вип. 30. – С. 161–175.
3. *Азаров С.* Проблемы Internet и Украина / С. Азаров // PC World Ukraine. – 1999. – Вып. 6. – С. 68.
4. *Андреев В. А.* Электронные библиотеки: опыт создания за рубежом / В. А. Андреев // Науч. и техн. б-ки. – 1998. – № 2. – С. 8–11.
5. *Антоненко І.* Електронні ресурси як об'єкт каталогізації: історія питання, термінологія, форматне забезпечення / І. Антоненко, О. Баркова // Бібл. вісн. – 2004. – № 2. – С. 11–22.
6. *Антоненко І. П.* Каталогізація електронних ресурсів : наук.-метод. посіб. / І. П. Антоненко, О. В. Баркова ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К. : НБУВ, 2007. – С. 4–5.
7. *Антонюк Я.* Организация промышленных платформ дистанционного образования – сегодняшний день / Я. Антонюк // Компьютеры + программы. – № 7+8. – 2002. – С. 36–39.
8. *Антопольский А. Б.* Концепция электронных библиотек [Электронный ресурс] / А. Б. Антопольский, К. В. Вигурский // Электронные библиотеки. – 1999. – Т. 2. – Режим доступа: <http://www.iis.ru/el-ib/1999/199902/antopol/antopol.ru.html>. – Загл.с экрана.
9. *Арзуханов А. С.* Услуги системы библиотечного обслуживания: сущность, классификация / А. С. Арзуханов // Науч. и техн. б-ки. – 1984. – № 10. – С. 12–19.
10. *Архіпова І.* Обслуговування органів державної влади в Японії /

І. Архіпова // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2005. – Вип. 14. – С. 132–137.

11. *Бажал Ю. М.* Розвиток національної інноваційної системи як складової українського інформаційного суспільства / Ю. М. Бажал // Інформаційне суспільство. Шлях України. – К. : Інформ. сусп-во України, 2004. – С. 87–93.

12. Бази даних EBSCO Publishing на CD-ROM: система пошуку / Т. В. Добко (наук. ред.) ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2001. – 52 с.

13. *Баркова О. В.* Досвід створення наукової електронної бібліотеки в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського / О. В. Баркова // Реєстрація, зберігання і оброб. даних. – 2001. – № 4. – С. 51–62.

14. *Баркова О.* Електронна бібліотека як перспективний засіб організації доставки документів та обслуговування по МБА / О. Баркова // Бібл. вісн. – 2002. – № 1. – С. 47–54.

15. *Баркова О.* Інформаційна технологія формування фонду електронних документів / О. Баркова // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2002. – Вип. 8. – С. 209–220.

16. *Баркова О.* Інформаційне обслуговування науковців за програмою INTAS (1997–1999) / О. Баркова // Бібл. вісн. – 2000. – № 3. – С. 49–51.

17. *Баркова О. В.* Информационная технология формирования электронной библиотеки НБУВ / О. В. Баркова // Науково-технічні бібліотеки в єдиному інформаційному просторі України : міжнар. наук.-практ. конф. – К., 2000. – С. 123–129.

18. *Баркова О. В.* Мережева технологія кооперативного наповнення бази даних «Реферати наукових видань України» / О. В. Баркова // Наук.-техн. б-ки в єдиному інформ. просторі України : міжнар. наук.-практ. конф. – К., 2000. – С. 130–136.

19. *Баркова О. В.* Напрями розвитку технологій формування інформаційних ресурсів електронних бібліотек в Україні / О. В. Баркова // Електронні зображення та візуальні мистецтва: EVA 2002 : міжнар. конф., Київ, 22–24 трав. 2002 р. – К., 2002. – С. 118–124.

20. *Баркова О. В.* Організація фонду онлайн-документів / О. В. Баркова // Бібл. планета. – К., 2003. – № 3. – С. 1–8.

21. Баркова О. В. Фонд електронних документів [Електронний ресурс] / О. В. Баркова. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/eb/ep_inf.html. – Назва з екрана.
22. Берьозкіна Н. Використання електронних ресурсів в інформаційному обслуговуванні вчених Білорусі / Н. Берьозкіна // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2002. – Вип. 9. – С. 46–51.
23. Библиографическое описание электронных ресурсов : метод. рекомендации [Электронный ресурс]. – М. : РГБ, 2001. – Режим доступа: <http://www.rsl.ru/pub/erdes.htm>. – Загл. с экрана.
24. Библиотеки в меняющемся мире : интервью акад. А. С. Онищенко / записала Л. Таран // Зеркало недели. – 2001. – № 44. – С. 14–17.
25. Библиотечное дело : терминолог. словарь / Рос. гос. б-ка. – 3-е изд. – М., 1997. – 166 с.
26. Бібліотечна Україна в цифрах : стат. зб. (2001–2002 рр.). – К. : Нац. парламентська б-ка, 2003. – 37 с.
27. Бінько І. Ф. Інформаційний простір України: стан та тенденції розвитку / І. Ф. Бінько // Бібл. вісн. – 2001. – № 2. – С. 15–18.
28. Бланк И. Инвестиционный менеджмент / И. Бланк. – К., 1995. – 447 с.
29. Блюменау Д. И. Информация и информационный сервис / Д. И. Блюменау ; АН СССР. – Л. : Наука, 1989. – 190 с. – (Серия «Наука и технический прогресс»).
30. Богданов А. В. Программа «Российские электронные библиотеки» / А. В. Богданов, О. В. Сютюренко, Ю. Е. Хохлов // Научный электронный журнал «Электронные библиотеки». – 1998. – Т. 1. – Вып. 1. – Режим доступа: <http://www.elbib.ru/content/journal/1998/199801/BHS/bhs.ru.html>. – Загл. с экрана.
31. Бондаренко В. Інноваційні технології як фактор розвитку сучасних інформаційних комунікацій інформаційно-аналітичного обслуговування дистантних користувачів бібліотеки / В. Бондаренко // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2011. – Вип. 32. – С. 207–221.
32. Брежнева В. В. Информационное обслуживание: продукты и услуги, предоставляемые библиотеками и службами информации предприятий : учеб.-практ. пособие / В. В. Брежнева, В. А. Минкина ; СПбГУКИ. – СПб. : Профес-

сия, 2004. – 304 с. – (Серия «Библиотека»).

33. *Бродовский А. И.* Системы автоматизации библиотек ИРБИС: расширение возможностей полнотекстовых баз данных, интеграция имидж-каталога и другие новые решения / А. И. Бродовский // Науч. и техн. б-ки. – 2008. – № 11. – С. 60–67.

34. *Валов И. И.* Инновационные программы корпоративных систем : науч. изд. / И. И. Валов, В. И. Кильчик ; под ред. Г. Н. Добрина. – СПб. : Изд-во Санкт-Петербург. гос. ун-та экономики и финансов, 2000. – 64 с.

35. *Вергунов В. А.* Центральній науковій сільськогосподарській бібліотеці / В. А. Вергунов // УААН – 80 років. – 2002. – № 3. – С. 56–57.

36. *Винарик Л. С.* Экономический и социальный прогноз создания информационного общества в Украине / Л. С. Винарик. – Донецк : ИЭП НАН Украины, 1997. – С. 23.

37. *Вібке В.* Електронна доставка документів : досвід Німеччини / В. Вібке // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2002. – Вип. 9. – С. 202–209.

38. *Вітушко Н.* Бібліотека як центр інформаційно-аналітичного виробництва / Н. Вітушко // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2010. – Вип. 26. – С. 21–28.

39. *Воройский Ф. С.* Организационно-технологические принципы сохранения машиночитаемых ресурсов автоматизированных библиотечно-информационных систем [Электронный ресурс] / Ф. С. Воройский // Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире : новые технологии и новые формы сотрудничества : материалы VII Междунар. конф. «Крым-2010». – Режим доступа: <http://www.gpntb.ru/winlinter-events/crimea2000/doc>. – Загл. с экрана. – Дата доступа: 28.03.2011.

40. *Ворошилов О.* Інформаційні підрозділи бібліотек в обслуговуванні владних структур: політологічний аспект / О. Ворошилов // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2002. – Вип. 8. – С. 43–50.

41. *Ворошилов О.* Удосконалення наукового супроводу суспільних перетворень в Україні інформаційно-аналітичними підрозділами бібліотек (з досвіду СІАЗ НБУВ) / О. Ворошилов // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2010. – Вип. 26. – С. 222–229.

42. *Восканян Э. А.* Комплексное обслуживание и системный подход – две составляющие успеха деятельности библиотек в области правовой информации: опыт РГБ / Э. А. Восканян // Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире: новые технологии и новые формы сотрудничества: Междунар. конф. «Крым-2001» : (8; 2001) : материалы конф. – М., 2001. – Т. 2. – С. 1015–1021.

43. *Воскобойнікова-Гузєва О.* Інноваційна діяльність наукової бібліотеки у теоретико-методологічних розробках сучасного бібліотекознавства / О. Воскобойнікова-Гузєва // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2008. – Вип. 20 – С. 5–15.

44. *Галаган Д.* Библиотеки будущего [Электронный ресурс] / Д. Галаган.– Нидерланды, Дельфт : Технический ун-т. – Режим доступа: <http://www.cei.urau.net.ua/archives/2001>. – Загл. с экрана.

45. *Галлимор А.* Стратегии развития библиотек в информационном обществе / А. Галлимор // Науч. и техн. б-ки. – 1998. – № 5. – С. 3–20.

46. *Герасимова Л. Н.* Системное представление о библиотечной технологии / Л. Н. Герасимова // Сов. библиотековедение. – 1989. – № 3. – С. 62–64.

47. *Гиржон А. А.* Информационные ресурсы: понятие и классификация / А. А. Гиржон // Современная библиотека: концепция развития : тез. Междунар. науч.-практ. конф. – Минск, 1999. – С. 99–101.

48. *Глухов В. А.* Подход к созданию распределенной электронной библиотеке / В. А. Глухов, О. Л. Лаврик // Первая Всероссийская научная конференция «Электронные библиотеки: перспективные методы и технологии, электронные коллизии». – СПб., 1999. – С. 144–145.

49. *Глухов В. А.* Развитие электронной доставки документов в библиотеках России / В. А. Глухов, О. Л. Лаврик // Библиотечно-информационное обеспечение в области социальных и гуманитарных наук на пороге XXI века : материалы науч. конф., посвященной 80-летию Фундамент. б-ки ИНИОН, Москва, 26 мая 1998 г. / РАН, ИНИОН. – М., 1999. – С. 129–142.

50. *Голберт Д. Л.* Просперо Пауер: доставка документів через Інтернет / Д. Л. Голберт, Е. Саїд, С. Муррей // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2002. – Вип. 9. – С. 209–218.

51. *Голуб В. А.* Огляд концепцій формування і використання бібліотечних електронних ресурсів / В. А. Голуб // НТІ. – 2001. – № 3. – С. 55–58.

52. *Гончаров М. В.* Новые информационные технологии как новый шанс для библиотек / М. В. Гончаров // Науч. и техн. б-ки. – 1998. – № 2. – С. 6–8.

53. *Горбунова Т. В.* Научно-информационное обеспечение Аппарата Президента и правоохранительных органов США : науч.-аналит. обзор / Т. В. Горбунова ; отв. ред. А. М. Кульки ; АН СССР, ИНИОН. – М., 1990. – 78 с.

54. *Горный Е.* Развитие электронных библиотек: мировой и российский опыт, проблемы, перспективы [Электронный ресурс] / Е. Горный, К. Вигурский. – Режим доступа: <http://www.zhurnal.ru/staff/gorny/texts/dlib.html>. – Загл. с экрана.

55. *Горовой В. Н.* Библиотеки как информационные центры постиндустриального общества [Электронный ресурс] / В. Н. Горовой // Б-ки нац. акад. наук: пробл. функционирования, тенденции развития. – Электрон. дан. (1 файл). – К., 2005. – Вып. 3. – Режим доступа: http://www.nbuv.gov.ua/articles/2005/05_gvncpo.html. – Загл. с экрана.

56. *Горовий В.* Еволюція інформаційних запитів суспільства як фактор бібліотечної трансформації / В. Горовий // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2007. – Вип. 18. – С. 36–48.

57. *Горовий В. М.* Імідж бібліотечного працівника в сучасній науці / В. М. Горовий // Бібл. вісн. – 2002. – № 5. – С. 3–7.

58. *Горовий В. М.* Особливості розвитку соціальних інформаційних баз сучасного українського суспільства : монографія / В. М. Горовий. – К., 2005. – 300 с.

59. *Горовий В.* Процес вдосконалення бібліотечного обслуговування користувачів у контексті впровадження електронних технологій / В. Горовий // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2002. – Вип. 8. – С. 7–13.

60. *Горовий В.* Соціальні інформаційні комунікації, їх наповнення і ресурс // В. Горовий / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського ; наук. ред. Л. А. Дубровіна. – К., 2010, – С. 279–285.

61. *Горовий В.* Служба інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (1992–2006): етапи становлення [Електронний ресурс] / Валерій Горовий.

– Режим доступу: <http://www.archives.gov.ua/Publicat/AU/AU-1-6-2006/05.pdf>.

– Назва з екрана.

62. *Горовий В.* Фабрики думки: нелегке прищеплення в Україні / В. Горовий // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2001. – Вип. 7. – С. 6–13.

63. *Горовий В.* ЦНБ ім. В. І. Вернадського НАН України в інформаційному забезпеченні органів державної влади / В. Горовий – К. : ЦНБ, 1994. – 200 с.

64. *Горовий В.* Оновлення бібліотек як фактор підвищення ефективності інформаційних ресурсів / В. Горовий // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського / НАН України, Нац. б-ка України ім. Вернадського, АБУ. – К., 2008. – Вип. 21. – С. 15.

65. *Гранчак Т.* Дистантні форми використання інформаційних ресурсів бібліотеки як фактор демократизації / Т. Гранчак // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. / НАН України, Нац. б-ка України ім. Вернадського. – К., 2009. – Вип. 23. – С. 233–245.

66. *Гриханов Ю. А.* Метаморфизм библиотеки и структурная реорганизация фондов / Ю. А. Гриханов // Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире: новые технологии и новые формы сотрудничества, Междунар. конф. «Крым 2001» (8; 2001) : материалы конф. – М., 2001. – Т. 2. – С. 561–564.

67. *Губарец В. В.* Электронные информационные ресурсы: опыт законного использования в библиотечно-информационной практике / В. В. Губарец // Бібліотеки та асоціації в світі, що змінюється: нові технології та нові форми співробітництва : міжнар. конф. «Крим 2000» (7; 2000; Судак) : матеріали конф., Судак та ін. міста, 3–11 черв. 2000 р. – Т. 1. – Сімф. : Тавріда, 2000. – С. 248–250.

68. *Давидова І. О.* Бази даних як інформаційний продукт / І. О. Давидова // Вісн. Кн. палати. – К., 2000. – С. 19–21.

69. *Давидова І. О.* Бібліотечне виробництво в інформаційному суспільстві : монографія / І. О. Давидова. – Х. : ХДАК, 2005. – 295 с.

70. *Давидова І. О.* Інформаційний ринок: організація, маркетинг, управління : навч. посіб / І. О. Давидова. – Х. : ХДАК. – 2001. – 136 с.

71. *Дацькова Н.* Інформаційне забезпечення державного управління в

Російській Федерації / Н. Дацькова // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2005. – Вип. 14. – С. 83–92.

72. *Дворкина М. Я.* Модель технологии библиотечного обслуживания / М. Я. Дворкина // Сов. библиотековедение. – 1988. – № 5. – С. 56–63.

73. *Дедюля С.* Библиотечные фонды. Проблемы формирования и сохранности. Региональный аспект / С. Дедюля // Науч. и техн. б-ки. – 2001. – № 4. – С. 19.

74. *Добко Т. В.* Бібліографічна довідка в системі довідково-бібліографічного обслуговування : практ. посіб. / Т. В. Добко, М. А. Чиж, О. М. Василенко ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К. : НБУВ, 2004. – 90 с.

75. *Добко Т.* Забезпечення інформаційних запитів користувачів довідково-бібліографічними ресурсами / Т. Добко // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2009. – Вип. 25. – С. 67–75.

76. *Добко Т.* Система довідково-бібліографічного обслуговування у НБУВ: тенденції і перспективи розвитку / Т. Добко // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2011. – Вип. 32. – С. 238–249.

77. *Долотова О. А.* Работа Российской государственной библиотеки с посетителями по широкому спектру юридических вопросов и правовой защите населения / О. А. Долотова // Науч. и техн. б-ки. – 2006. – № 4. – С. 55–58.

78. *Дубровіна Л. А.* Бібліотечна справа в Україні в ХХ ст. : монографія / Л. А. Дубровіна, О. С. Онищенко ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т рукопису. – К., 2009. – 530 с.

79. *Дурєєва Т.* Застосування інформаційних технологій у бібліотечній справі / Т. Дурєєва // Вісн. Кн. палати. – 2009. – № 1. – С. 23.

80. *Ершова Т. В.* Информационное общество и будущее библиотеки / Т. В. Ершова, Ю. Е. Хохлов // Науч. и техн. б-ки. – 1998. – № 1. – С. 38–40.

81. *Ершова Т. В.* Межведомственная программа «Российские электронные библиотеки»: подходы и перспективы [Электронный ресурс] / Т. В. Ершова, Ю. Е. Хохлов. – Режим доступа: <http://www.elbib.ru/index.phtml?page=elbib/rus/journal/1999pfrt2/ershova>. – Загл. с экрана.

82. *Єжова Л. Ф.* Інформаційний маркетинг : навч. посіб. / Л. Ф. Єжова ; Київ. нац. екон. ун-т. – К. : КНЕУ, 2002. – 560 с. – Бібліогр.: с. 483–489.

83. *Жабін О.* Web-вузол НБУВ / О. Жабін // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 1998. – Вип. 1. – С. 314–318.

84. *Жабко Е. Д.* Потребители бизнес-информации в Британской библиотеке: проблемы изучения и обучения / Е. Д. Жабко // Современные пользователи автоматизированных информационно-библиотечных систем: проблемы обслуживания, изучения и обучения : материалы 2-й науч.-практ. конф., 25–27 марта 1998 г. / Рос. библ. ассоц., Рос. нац. б-ка. – СПб., 1999. – С. 99–103.

85. *Жабко Е. Д.* Среда электронных библиотек: проблемы обслуживания пользователей [Электронный ресурс] / Е. Д. Жабко // РНБ. – 2003. – Режим доступа: <http://www.nlr.ru:8101/tus/151003/zabko.htm>. – Загл. с экрана.

86. *Желай О.* Електронні бібліотеки як складова інформатизації українського суспільства / О. Желай // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2008. – Вип. 21. – С. 152–163.

87. *Желай О.* Інформаційні запити як орієнтир удосконалення бібліотечної діяльності / О. Желай // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2011. – Вип. 30. – С. 262–263.

88. З виступу Президента НАН України, академіка НАН України Б. Є. Патона на засіданні Президії НАН України при обговоренні питання «Про стан та завдання розвитку в НАН України бібліотечно-інформаційної справи» // Бібл. вісн. – 2002. – № 5. – С. 8.

89. Закон України «Про науково-технічну інформацію» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3322-12/>. – Назва з екрана.

90. *Захарова Т. Б.* Корпоративная работа по созданию сводной базы данных «Статьи»: технология и психология / Т. Б. Захарова // Современные пользователи автоматизированных информационно-библиотечных систем: проблемы обслуживания, изучения и обучения : материалы 3-й науч.-практ. конф., 25–27 окт. 1999 г. / Рос. библ. ассоц., Рос. нац. б-ка. – СПб., 2000. – С. 37–39.

91. *Зеленина Г. И.* Методика создания сводной базы данных «Межрегиональная аналитическая роспись статей» (опыт межкорпоративного взаимодействия) / Г. И. Зеленина // Современные пользователи автоматизированных

інформаційно-бібліотечних систем: проблеми обслуговування, изучения и обучения : матеріали 6-й и 7-й науч.-практ. конф. / Рос. библ. асоц., Рос. нац. б-ка. – СПб., 2006. – С. 41–48.

92. Зеленина Г. Н. Електронний каталог в бібліотеке / Г. Н. Зеленина, Т. Е. Гальцева // Науч. и техн. б-ки. – 1995. – № 10–11. – С. 68–71.

93. Земсков А. И. Електронные библиотеки : учебник для вузов. / А. И. Земсков Я. Л. Шрайберг. – М. : Либерия, 2003. – 351 с.

94. Ільганаєва В. О. Бібліотека в сучасному інформаційному середовищі: основні стратегії розвитку / В. О. Ільганаєва // Вісн. Харк. держ. акад. культури : зб. наук. пр. Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – Х. : ХДАК, – 1999. – Вип. 1. – С. 30–37.

95. Ільганаєва В. О. Інформація та знання в інформаційно-комунікаційних процесах [Електронний ресурс] / В. О. Ільганаєва // Social-Science / Український науковий журнал. – Режим доступу: http://www.social-science.com.ua/jornal_content/91/9afe74f3d90b5a4ed00ed0d54079871f. – Назва з екрана. – Дата доступу: 07.03.2011.

96. Ільганаєва В. О. Аналітика в структурі бібліотечної діяльності / В. О. Ільганаєва // Вісн. Харк. держ. акад. культури : зб. наук. пр. – Х., 2007. – Вип. 23. – С. 109–117.

97. Ісаєнко О. О. Вивчення пріоритетів користувачів електронних науково-інформаційних ресурсів НБУВ: результати експрес-дослідження / О. О. Ісаєнко // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2008. – Вип. 20 : Інформаційні технології в системі інновац. діяльн. наук. б-ки. – С. 100–111.

98. Ісаєнко О. О. Дослідження інформаційних потреб і запитів користувачів електронних науково-інформаційних ресурсів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського / О. О. Ісаєнко // Вісн. Кн. палати. – 2007. – № 8. – С. 22–25.

99. Ісаєнко О. О. Дослідження технологічних інновацій інформаційного обслуговування в провідних бібліотеках України / О. О. Ісаєнко // Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти та практики : матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. – К., 2008. – С. 44–45.

100. *Ісаєнко О. О.* Розвиток інноваційних складових технологій обслуговування в провідних бібліотеках України / О. О. Ісаєнко // *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* – 2009. – № 2. – С. 42–48.

101. *Ісаєнко О. О.* Сучасна бібліотечна технологія: сутність і зміст поняття, взаємозв'язки елементів / О. О. Ісаєнко // *Вісн. Кн. палати.* – 2006. – № 1. – С. 37.

102. *Иновационное развитие библиотек: концептуальный подход / М. И. Акилина, С. Д. Колегаева, С. Г. Матлина [и др.] // Библиотекосведение.* – 2004. – № 2. – С. 27–32.

103. *Калиберда Н. Ю.* Библиотечно-информационное обслуживание: современные тенденции / Н. Ю. Калиберда // *Б-ки нац. акад. наук: проблемы функционирования, тенденции развития : науч.-практ. и теорет. сб.* – К., 2005. – Вып. 3. – С. 153–163.

104. *Калиберда Н. Ю.* Електронний каталог: вивчення ефективності використання / Н. Ю. Калиберда // *Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти, практики : матеріали IV Міжнарод. наук.-практ. конф., Київ, 21–23 трав. 2007 р.* – К., 2007. – С. 176–178.

105. *Касаткін В.* Інформаційне забезпечення сучасної бібліотеки : шляхи становлення / В. Касаткін // *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського.* – К., 2010. – Вип. 26. – С. 202–207.

106. *Качанова Е. Ю.* Классификационный анализ в изучении и управлении инновационной деятельностью библиотек / Е. Ю. Качанова // *Науч. и техн. б-ки.* – 2002. – № 10. – С. 5–24.

107. *Квочкина О.* Инновационные процессы в деятельности Республиканской научно-технической библиотеки Казахстана / О. Квочкина // *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського.* – К., 2002. – Вип. 9. – С. 76–89.

108. *Кириленко О. Г.* Еволюція наукових уявлень про бібліотечну технологію в Україні: (80–90-ті роки) : дис. ... канд. іст. наук : спец. 07.00.08 / Кириленко Олександр Григорович ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 1996. – 175 с.

109. *Кобелев О.* Інформаційно-аналітична діяльність бібліотек як соціокомунікаційний феномен [Електронний ресурс] / О. Кобелев. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/SocGum/VKP/200910/V/st7. – Назва з екрана.

110. *Козлюк Н.* Анкетування як засіб аналізу / Н. Козлюк // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2000. – Вип. 5. – С. 398–402.
111. *Корнілова Є.* Корпоративні технології у наукових бібліотеках / Є. Корнілова // Бібл. вісн. – 2007. – № 4. – С. 7–12.
112. *Короткий термінологічний словник із бібліографознавства та соціальної інформатики / Г. М. Швецова-Водка (кер. та наук. ред.). – К. : Кн. палата, 1999. – 115 с.*
113. *Костенко Л.* Бібліотека інформаційного суспільства / Л. Костенко, М. Сорока // Бібл. вісн. – 2002. – № 3. – С. 33–38.
114. *Костенко Л. Й.* Бібліотека суспільства знань: концептуальна модель / Л. Й. Костенко // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2006. – № 1. – С. 23–
115. *Костенко Л. Й.* Використання можливостей Internet при комплектуванні фондів / Л. Й. Костенко // Стратегія комплектування фондів наукової бібліотеки : тези доп. Міжнар. наук. конф., Київ, 8–10 жовт. 1996 р. – К., 1996. – С. 58–59.
116. *Костенко Л.* Електронні інформаційні ресурси і соціальна значущість бібліотек майбутнього суспільства: підсумки міжнародної конференції «Крим-2002» / Л. Костенко // Бібл. вісн. – 2002. – № 4. – С. 47–53.
117. *Костенко Л.* Онлайнові ресурси бібліотеки: створення, використання / Л. Костенко // Бібл. вісн. – 2003. – № 1. – С. 13–17.
118. *Костенко Л.* Проблеми формування електронних бібліотек в Україні / Л. Костенко // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 1998. – Вип. 1. – С. 220–228.
119. *Костенко Л. И.* Электронная научная библиотека НБУВ / Л. И. Костенко, А. А. Чекмарев // Б-ки нац. акад. наук: проблемы функционирования, тенденции развития : науч-практ. и теорет. сб. / редкол. : А. С. Онищенко [и др.]. – К. : НБУВ, 2000. – Вып. 1. – С. 147–154.
120. *Костенко Л. И.* Функции и статус библиотеки информационного общества / Л. И. Костенко, М. Б. Сорока // Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире: новые технологии и новые формы сотрудничества : тр. конф. / 9-я междунар. конф. «Крым 2002». – М. : ГПНТБ России, 2002. – С. 743–746.
121. *Кочаловский М. Р.* Электронные библиотеки – развитие продолжа-

ется / М. Р. Кочаловский // Программирование. – 2002. – № 4. – С. 3–8.

122. *Красильникова И. Ю.* Развитие МБА в современных условиях (региональный аспект) / И. Ю. Красильникова, Д. М. Цукерблат // Б-ки нац. акад. наук: проблемы функционирования, тенденции развития : науч.-практ. и теорет. сб. – К., 2003. – Вып. 2. – С. 218–230.

123. *Крейденко В. С.* Библиотечные исследования. Научные основы : учеб. пособие / В. Крейденко. – М. : Книга, 1983. – 141 с.

124. *Крючкова Е. М.* Становление автоматизированной библиотечной технологии / Е. М. Крючкова // Науч. и техн. б-ки. – 1993. – № 4. – С. 50–56.

125. *Кузнецова Т. Я.* Инновационные процессы в библиотечном деле и непрерывное профессиональное образование: пути и формы интеграции [Электронный ресурс] / Т. Я. Кузнецова. – Режим доступа: <http://www.Vgunb.ru/links/master/scod/doc.01/Kusnesova L.htm/>. – Загл. с экрана.

126. *Курас І.* Інформатизація бібліотек України / І. Курас // Бібл. вісн. – 1999. – № 6. – С. 1–13.

127. *Курас І.* Інформаційні ресурси України: стратегія розвитку / І. Курас // Бібл. вісн. – 2001. – № 1. – С. 2–6.

128. *Курас І.* Сучасні соціокультурні процеси і зростання інтелектуальної місії бібліотек / І. Курас // Бібл. вісн. – 2002. – № 6. – С. 46–49.

129. *Лаврик О. Л.* Электронная доставка документов : учебник / О. Л. Лаврик, В. А. Глухов ; ГПНТБ СО РАН, ИНИОН РАН. – М., 1999. – 132 с.

130. *Ладвинська А.* Інформаційні потреби читачів в умовах впровадження прогресивних бібліотечних технологій : за результатами вивчення в Донецькій ОУНБ / А. Ладвинська // Соціологічні дослідження в бібліотеках : інформ.-аналіт. бюл. / Мін-во культури і мистецтв України, Нац. парлам. б-ка України. – К., 1999. – Вип. 24. – С. 3–10.

131. *Лапо П. М.* Введение в электронные библиотеки [Электронный ресурс] / П. М. Лапо, А. В. Соколов. – 2005. – 92 с. – Режим доступа: URL: <http://www.iatp.by/handouts/library/e-libraries/cover.htm>. – Загл. с экрана.

132. *Ленг Б.* Будущее библиотек : материалы междунар. конф. «Библиотеки и современное общество», С.-Петербург, май, 1995 г. / Б. Ленг // Науч. и техн. б-ки. – 1996. – № 4. – С. 27–37.

133. *Леукалюк І. Г.* Роль бібліотеки в інформаційному забезпеченні на-

вчального, наукового та виховного процесів навчального закладу [Електронний ресурс] / І. Г. Лецкалюк, С. Ю. Загородна. – Режим доступу: http://www.library.tnpu.edu.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=69&Itemid=138. – Назва з екрана.

134. *Лопата О.* Моніторинг інформаційних потреб користувачів БД періодичних видань електронного каталогу Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського / О. Лопата // *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського.* – К., 2006. – Вип. 16. – С. 17–26.

135. *Майстрович Т. В.* Проблемы формирования фонда электронных документов / Т. В. Майстрович // *НТБ.* – 2000. – № 10. – С. 37–47.

136. Манифест о публичной библиотеке ИФЛА/ ЮНЕСКО (Париж, 1995 г.) // *Через библиотеки – к будущему : сб. материалов по формированию детско-юношеской информ. политики : по материалам конф. «Программы ЮНЕСКО «Информация для всех»».* в 2 ч. – М., 2004. – Ч. 1. – 248 с. – (Профессиональная библиотечка школьного библиотекаря; Сер.1, вып. 6–7). – С. 156–159.

137. *Маслакова Н.* Сучасні тенденції формування професійного іміджу бібліотекаря (пленарне засідання) / Н. Маслакова // *Бібл. вісн.* – 2002. – № 6. – С. 2–5.

138. *Медведева В.* Бібліотечні установи в інформаційному супроводі діяльності регіональної влади / В. Медведева // *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського.* – К., 2008. – Вип. 21. – С. 74–81.

139. *Медведева В.* Роль бібліотек як універсальних інформаційних центрів у процесі демократизації / В. Медведева // *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського.* – К., 2009. – Вип. 23. – С. 129–135.

140. *Медведева В. М.* Сучасна бібліотека: новий спосіб діяльності / В. М. Медведева // *Бібл. вісн.* – № 6. – 2008. – С. 46–50.

141. *Медведева В.* Шляхи вдосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення владних структур / В. Медведева // *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського.* – К., 2009. – Вип. 25. – С. 155–160.

142. *Медведева В.* Бібліотечні заклади в умовах інформатизації суспільства / В. Медведева // *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського.* – К., 2010. – Вип. 26. – С. 297–303.

143. *Медведева В.* Перспективи організації обслуговування користувачів у бібліотеках – інформаційних центрах / В. Медведева // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2011. – Вип. 30. – С. 251–261.

144. *Медведева В.* Бібліотечна діяльність у контексті розвитку електронних інформаційних технологій / В. Медведева // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2011. – Вип. 32. – С. 231–237.

145. *Медведева В.* Роль сучасних бібліотечних установ в інфотворчому процесі / В. Медведева // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2012. – Вип. 33. – С. 80–93.

146. *Меррей Р.* Компоненты цифровой библиотеки и их взаимодействие / Р. Меррей // Науч. и техн. б-ки. – 2000. – № 6. – С. 56–78.

147. *Моїсєєва Н.* «Електронне урядування» в системі інформаційних ресурсів Миколаївської ОУНБ ім. О. Гмирьова / Н. Моїсєєва // Бібл. планета. – 2001. – № 4. – С. 10.

148. *Мотульський Р. С.* Общее библиотековедение / Р. С. Мотульський. – М. : Либерия, 2004. – 224 с.

149. *Мошковська Н.* Міський МБА в системі забезпечення інформаційних запитів читачів-науковців / Н. Мошковська // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2002. – Вип. 9. – С. 552–557.

150. *Мушак А. Я.* Телекомунікації для дистанційного навчання: впровадження дистанційних мультимедійних технологій у навчальних програмах / А. Я. Мушак // Управляющие системы и машины : междунар. науч. журн. – К., 1998. – № 5. – С. 83–92.

151. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (1993–2003) рр.) : наук-бібліогр. покажч. видань бібліотеки та літератури про її діяльність / НАН України, Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського / В. Ю. Омельчук (наук. ред.), Н. М. Погребецька (уклад.). – К., 2005. – 518 с.

152. Національна електронна бібліотека України. Основні проектні рішення [Електронний ресурс] / уклад.: Л. Й. Костенко. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/library/webstat.html>. – Назва з екрана.

153. *Негодаев И. А.* На путях к информационному обществу [Электронный ресурс] / И. А. Негодаев. – Режим доступа: <http://www.smolsoc.ru/images/referat/a2020.pdf>. – Загл. с экрана.

154. *Нежурбіда Г.* Організація бібліотечних онлайн-виставок (на прикладі бібліотечно-архівної колекції Фонду президентів України НБУВ) / Г. Нежурбіда, С. Польовик // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2005. – Вип. 14. – С. 374–384.

155. *Немошкаленко В.* Інформаційне забезпечення української науки / В. Немошкаленко // Бібл. вісн. – 2001. – № 1. – С. 6–8.

156. *Нещерет М. Ю.* О вечном и изменчивом в справочно-библиографическом обслуживании: (теория и практика) : на примере Рос. гос. б-ки / М. Ю. Нещерет // Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире: новые технологии и новые формы сотрудничества : 10-я юбил. Междунар. конф. «Крым 2003» : тр. конф. – М., 2003. – Т. 2. – С. 781–787.

157. *Новальська Т.* Сучасні тенденції навчального курсу «Інформаційний сервіс» / Т. Новальська // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2002. – Вип. 9. – С. 144–150.

158. *Новікова Н.* Культурно-просвітня діяльність бібліотек для дітей: інновації, дослідження / Н. Новікова // Бібл. вісн. – 2004. – № 1. – С. 10–14.

159. *Новикова Н.* Современные направления библиотечно-информационного обслуживания потребителей деловой информации / Н. Новикова // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2002. – Вип. 9. – С. 173–180.

160. *Омае К.* Мышление стратега. Искусство бизнеса по-японски / Кенічи Омае ; пер. с англ. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2007. – 215 с.

161. *Онищенко О. С.* Матеріали виступу: звіт про Міжнар. наук. конф. «Бібліотечно-інформаційний сервіс» / О. С. Онищенко // Бібл. вісн. – К., 2002. – № 1. – С. 2–7.

162. *Онищенко А. С.* Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского как многопрофильный научно-исследовательский центр / О. С. Онищенко, В. Г. Попроецкая // Б-ки нац. акад. наук: проблемы функционирования, тенденции развития. – К. : НБУВ, 2003. – Вып. 1. – С. 15–39.

163. *Онищенко О.* Про стан та завдання розвитку в НАН України бібліотечно-інформаційної справи : доповідь генерального директора НБУВ О. Онищенко // Бібл. вісн. – 2003. – № 5. – С. 3–7.

164. *Осипова И. П.* Библиотеки в помощь экономическим преобразова-

ням (По материалам профессиональной печати) / И. П. Осипова // Мир библиотек сегодня : науч.-инф. сб. – М., 1995. – Вып. 3. – С. 3–26.

165. От традиционной библиотеки к электронной: шаги реализации [Электронный ресурс.] – Режим доступа: <http://sivurova.Narod.ru/art 5.htm>. – Загл. с экрана.

166. *Павленко А.* Розвиток аналітичної діяльності бібліотек у контексті запитів сучасного суспільства / А. Павленко // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2011. – Вип. 30. – С. 288–293.

167. *Павлуша І.* Електронні бібліотеки: зарубіжний досвід, питання розробки української концепції / І. Павлуша // Бібл. вісн. – 1999. – № 4. – С. 13–14.

168. *Павлуша І.* Електронні бібліотеки: системний підхід до формування фондів / Т. Павлуша // Бібл. вісн. – 2000. – № 2. – С. 16–19.

169. *Павлуша І. А.* Створення та розвиток електронних бібліотек в Україні: бібліотекознавчий аспект (кінець ХХ – початок ХХІ ст.) : дис. ... канд. іст. наук : спец. 07.00.08 / Павлуша Ірина Анатоліївна ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2002. – 208 с.

170. *Пальчук В.* Правові консультації і можливості сучасних бібліотек / В. Пальчук // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2007. – Вип. 18. – С. 89–93.

171. *Пальчук В.* Інформаційно-аналітична структура сучасної бібліотеки / В. Пальчук // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2009. – Вип. 25 – С. 116–125.

172. *Пашкова В.* Трансформація бібліотечного обслуговування для потреб дистанційної освіти: досвід США / В. Пашкова // Покликання університету : зб. наук. пр. – К., 2005. – С. 159–162.

173. *Петрина Н.* Інтеграція і партнерство університетських бібліотек як перспектива подальшого розвитку інформаційного сервісу / Н. Петрина // Покликання університету : зб. наук. пр. – К., 2005. – С. 143–148.

174. *Петрова Л. Г.* Маркетинговий підхід до організації бібліотечного обслуговування користувачів / Л. Г. Петрова // Бібліотека у демократичному суспільстві: зб. матеріалів міжнар. наук. конф. / КДІК. – К., 1995. – С.152–153.

175. *Пилко И. С.* Информационные и библиотечные технологии : учеб. пособие / И. С. Пилко. – СПб. : Профессия, 2006. – 342 с. – (Серия «Библио-

тека»).

176. *Пожуєв В.* Інформатизація як ресурс розвитку сучасного українського суспільства / В. Пожуєв [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/VISNIK_38_1.pdf. – Назва з екрана.

177. Положення про Національну бібліотеку України ім. В. І. Вернадського : постанова Президії НАН України, 6 черв. 1996 р. // Бібл. вісн. – 1996. – № 5. – С. 3–6.

178. Положення про відділ міжбібліотечного науково-інформаційного сервісу (ВМНІС) від 16.04.2008 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/vmnis/index.html>. – Назва з екрана.

179. *Полтавская Е.* Смысл существования системы Библиотека – социальный институт / Е. Полтавская // Научно-техническая информация, серия 1. – 2007. – № 4. – С. 12–14.

180. *Полякова И. А.* Библиотеки Украины на пути создания системы деловой и коммерческой информации / И. А. Полякова // Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире: новые технологии и новые формы сотрудничества : Междунар. конф. «Крым 1998» (5; 1998) : материалы конф. – М., 1998. – Т. 1. – С. 318–320.

181. *Посвистак О.* Інформаційний простір бібліотеки: нові технології – нові можливості [Електронний ресурс] / О. Посвистак. – Режим доступу: <http://personal.in.ua/article.php?id=77>. – Назва з екрана.

182. *Присяжна Л.* Резерви розвитку наукових бібліотек у сучасному інформаційному суспільстві / Л. Присяжна // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2008. – Вип. 21. – С. 90–97.

183. *Присяжна Л. В.* Роль сучасних інформаційних та телекомунікаційних технологій у контексті розвитку бібліотек / Л. В. Присяжна // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2011. – Вип. 30. – С. 229.

184. Про бібліотеки та бібліотечну справу : Закон України № 32/95 від 27 січ. 1995 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 2000. – № 23. – С. 472–483.

185. Про вдосконалення діяльності органів виконавчої влади з питань інформування населення № 101/2001 від 17 лют. 2001 р. : лист № 12–9/148 від 06.04.2001 р. Адміністрації Президента України, Голові Ради Міністрів Автономної Республіки Крим, головам обласних, Київської та Севастополь-

ської міських державних адміністрацій на виконання Указу Президента України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/>. – Назва з екрана.

186. Про електронні документи та електронний документообіг [Електронний ресурс] : Закон України : проект 01.02.00. – Режим доступу: <http://www.e-commerce.naiu.kiev.ua/zakones/e-doc/htm>. – Назва з екрана.

187. Про затвердження Державної програми розвитку діяльності Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського на 2005–2010 роки : постанова Кабінету Міністрів України № 2253 від 25 серп. 2004 р. // Офіц. вісн. України. – К., 2004. – № 1. – С. 29–36.

188. Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах : Закон України від 05.07.1994 р. № 81/94-ВР [Електронний ресурс] // ВВР. – 1994. – № 31. – С. 286. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=80%2F94-%E2%F0>. – Назва з екрана. – Дата доступу: 07.04.2011.

189. Про надання Центральній науковій бібліотеці імені В. І. Вернадського статусу національної : Указ Президента України Л. Кучми від 5 квіт. 1996 р. № 244/96 // Зб. Указів Президента України. – 1996. – Вип. 2. – С. 19.

190. Про національну програму інформатизації : Закон України від 4 лют. 1998 р. № 74/98-ВР. – К. : Кн. палата України, 1998. – С. 2.

191. Про стан та завдання розвитку в НАН України бібліотечно-інформаційної справи : постанова Президії НАН України від 9 лип. 2003 р. № 186 // Бібл. вісн. – 2003. – № 5. – С. 9–10.

192. Про створення Служби інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади в Центральній науковій бібліотеці ім. В. І. Вернадського НАН України : постанова Бюро Президії Національної академії наук України від 14.12.1995 р. № 334 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.iaas.nas.gov.ua/>. – Назва з екрана.

193. Про схвалення Концепції Державної цільової національно-культурної програми створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека-XXI» : розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 груд. 2009 р. № 1579-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.search.ligazakon.ua/ldoc2.nsf/link1/KR091579.html>. – Назва з екрана.

194. Програма ЮНЕСКО: Інформація для всіх [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sfar.ru/ojfdosc/unesko/program/htm>. – Загл. с екрана.

195. *Прокошева Т. Н.* Майбутнє публічних бібліотек та їхня роль в інформаційному суспільстві / Т. Н. Прокошева, Г. Воскресенська // Бібл. планета. – 2000. – № 2. – С. 16–17.

196. *Прокошева Т.* Державна політика в галузі бібліотечної справи в Україні [Електронний ресурс] / Т. Прокошева. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/articles/crimea/1998/doc1/doc.3.html>. – Назва з екрана.

197. *Пурник А. В.* Компьютерная библиотека – новый вид специализированной публичной библиотеки / А. В. Пурник // Науч. и техн. б-ки. – 1998. – № 2. – С. 20–24.

198. *Радченко В.* Створення елементів національної системи інформаційних ресурсів з науково-технічної та економічної інформації / В. Радченко // Бібл. вісн. – 2000. – № 3. – С. 2–5.

199. *Риб'янцева І.* Стратегія розвитку Луганської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. М. Горького / І. Риб'янцева // Бібл. планета. – 2004. – № 3. – С. 6–7.

200. *Рыбьянцева И. П.* Новые информационные технологии и библиотека: эволюция развития / И. П. Рыбьянцева // Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире: новые технологии и новые формы сотрудничества : междунар. конф. «Крым 2002» (9; 2002). Материалы конф. – М., 2002. – Т. 2 – С. 767–769.

201. *Рогова П.* Стратегія розвитку освітянської бібліотечної мережі України / П. Рогова // Бібл. вісн. – 2004. – № 1. – С. 14–20.

202. *Родионов И. И.* Рынок информационных услуг и продуктов / И. И. Родионов, Р. С. Гиляревский. – М. : МК – Периодика, 2002. – 549 с.

203. Розвиток інформаційного суспільства в Україні. Огляд матеріалів парламентських слухань з питань розвитку інформаційного суспільства в Україні // Комп'ютер у школі та сім'ї. – № 8. – 2005. – С. 3–17.

204. *Романча Л.* Роль бібліотечних закладів у підвищенні ефективності наукових досліджень / Л. Романча // Україна: події, факти, коментарі. – 2004. – № 15. – С. 71–76.

205. Сайт Державної науково-технічної бібліотеки України [Електрон-

ний ресурс] : веб-сайт. – Електрон. дані та прогр. – К. : ДНТБУ, 1998–2011. – Режим доступу: <http://gntb.gov.ua/ua/b/templb.html?0>. – Назва з екрана. – Дата доступу: 17.04.2011.

206. Сайт національної парламентської бібліотеки України [Електронний ресурс] : веб-сайт. – Електрон. дані та прогр. – К. : НПБУ, 2002–2011. – Режим доступу: <http://nplu.org/>. – Назва з екрана. – Дата доступу: 17.04.2011.

207. Семилет Н. Наши приоритеты / Н. Семилет, Г. Гречко // Библиография. – 1998. – № 6. – С. 42–50.

208. Сенченко Н. И. Новые библиотечные технологии / Н. И. Сенченко // Прогресс, библиотечные технологии: орг. и упр. : сб. науч. тр. / АН УССР, Центр. науч. б-ка им. В. И. Вернадского. – К. : Наук. думка, 1989. – С. 5–16.

209. Сєдих В. В. Бібліотечні каталоги як інформаційно-пошукові системи: навч. посіб. / В. В. Сєдих, Г. П. Терентьева. – Х., 2000. – 193 с.

210. Система автоматизации библиотек ИРБИС64 : общее описание системы. – М. : ГПНТБ России, 2004. – 259 с.

211. Скнар В. Організація роботи бібліотек в умовах структурних змін: на допомогу слухачам Інституту та працівникам бібліотек / В. Скнар. – К., 1994. – 55 с.

212. Слободяник М. С. Инновационная библиотечная технология: пути реализации / М. С. Слободяник // Прогресс, библиотечные технологии: орг. и упр. : сб. науч. тр. / АН УССР, Центр. науч. б-ка им. В. И. Вернадского. – К. : Наук. думка, 1989. – С. 36–46.

213. Слободяник М. С. Наукова бібліотека: еволюція структури і функцій / М. С. Слободяник ; НАН України ЦНБ ім. В. І. Вернадського. – К. : Ред. журн. «Бібл. вісн.», 1995. – 267 с.

214. Слободяник М. С. Стратегічні пріоритети розвитку бібліотечної справи в Україні / М. С. Слободяник // Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти, практики : матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 20–22 трав. 2008 р. – К., 2008. – С. 5–6.

215. Смирнова М. Н. Стандартизация библиографической записи как условие функционирования автоматизированной информационной системы (на примере АИСОИ, АИБС ОИ И АИС МИСОИ) / М. Н. Смирнова, И. Я. Госин // Совершенствование информационно-библиотечной технологии

на основе использования средств вычислительной техники : сб. науч. тр. – М., 1990. – С. 91–96.

216. Словник основних легалізованих термінів з інформаційного законодавства України / уклад. А. М. Селіванов ; АПрН України, НДІ приватного права і підприємництва. – К., 1998. – 36 с.

217. *Соколова І.* Відпрацювання технології бібліотечно-інформаційного обслуговування дистанційних замовників в умовах розвитку електронного середовища сучасних бібліотек / І. Соколова // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2008. – Вип. 21. – С. 218–225.

218. *Сорока М. Б.* Національна система реферування української наукової літератури / М. Б. Сорока ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К. : НБУВ, 2002. – 209 с.

219. *Соснін О. В.* Проблеми державного управління системою національних інформаційних ресурсів з наукового потенціалу України / О. В. Соснін. – К. : Ін.-т держави и права ім. Корецького НАН України, 2003. – С. 6.

220. Соціокультурна діяльність / уклад. С. Кравченко, І. Цуріна ; Нац. парлам. б-ка України. – К., 2005. – 66 с.

221. *Сошинська Я.* Інноваційні підходи до обслуговування споживачів економічної інформації / Я. Сошинська // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2004. – Вип. 12. – С. 164–172.

222. Справочник библиографа / науч. ред. А. Н. Ванеев, В. А. Минкина. – СПб. : Профессия, 2002. – 527 с. – (Серия «Библиотека»).

223. Справочник библиотекаря / науч. ред. А. Н. Ванеев, В. А. Минкина. – 2-е изд., испр. и доп. – СПб. : Профессия, 2001. – 448 с. – (Серия «Библиотека»).

224. Стандарты по библиотечному делу : сборник / сост. Т. В. Захарчук. – СПб. : Профессия, 2001. – 511 с. – (Серия «Библиотека»).

225. *Степанов В. К.* Виртуальные материалы в библиотеках. Библиотеки в виртуальном пространстве / В. К. Степанов // Библиотека в контексте истории : тез. докл. и сообщ. второй науч. конф., Москва, 21–23 окт. 1997 г. – М., 1997. – С. 38–39.

226. *Столяров Ю. Н.* Библиотечный фонд / Ю. Н. Столяров. – М. : Кн. палата, 1991. – 271 с.

227. *Столяров Ю. Н.* Документный ресурс : учеб. пос. для студ. высш. учеб. зав. / Ю. Н. Столяров. – М. : Либерия, 2001. – 152 с.
228. *Сукиасян Э. Р.* Библиотечные каталоги : метод. материалы / Э. Р. Сукиасян. – М. : Профиздат, 2002. – 191 с.
229. *Сукиасян Э. Р.* Дискуссионный клуб «Термин» / Э. Н. Сукиасян // Науч. и техн. б-ки. – 2000. – № 6. – С. 113–119.
230. Сурмін Ю. П. Аналітична діяльність / Ю. П. Сурмі // К. : Центр інновацій і розвитку, 2002. – С. 6–10.
231. *Танатар Н.* Українські бібліотеки у дзеркалі газетних публікацій 2003 року – року культури в Україні / Н. Танатар // Бібл. планета. – 2005. – № 1. – С. 8–9.
232. *Твисс Т.* Управление научно-техническими нововведениями / Т. Твисс. – М., 1989. – 271 с.
233. *Терещенко І.* Особливості формування національного ринку електронно-інформаційних продуктів, послуг та сучасна бібліотечна діяльність / І. Терещенко // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2011. – Вип. 30. – С. 216–227.
234. Терминологический словарь по библиотечному делу и смежным отраслям знания / отв. ред. З. Г. Высоцкая ; РАН, Б-ка по естеств. наукам. – М., 1995. – 266 с.
235. Толковый словарь по основам информационной деятельности. – К. : УкрИНТЭИ, 1995. – 252 с.
236. Трансформація ролі бібліотек в інформаційному суспільстві : матеріали наук. конф. – Х., 2003. – 113 с.
237. *Туровська Л.* Використання електронного каталогу в залах гуманітарного профілю як напрям інформаційно-аналітичної діяльності НБУВ / Л. Туровська, І. Смоляр // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2005. – Вип. 14. – С. 119–132.
238. *Туровська Л.* Локальні БД в контексті інноваційної діяльності НБУВ / Л. Туровська // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2004. – Вип. 12. – С. 209–218.
239. *Філіпова Л. Я.* Автоматизовані бази даних у світовому інформаційному просторі / Л. Я. Філіпова // Вісник Харк. акад. культури // Бібліоте-

кознавство. Документознавство. Інформатика. – 1999. – Вип. 1. – С. 144.

240. *Чекмарьов А. О.* Національна система електронних бібліотек / А. О. Чекмарьов, Л. Й. Костенко, Т. П. Павлуша. – К., 1998. – 50 с.

241. *Чубарьян О.* Общее библиотековедение / О. Чубарьян. – М., 1996. – С. 73–74.

242. *Чуприна Л.* Електронні розрахунки за платні послуги бібліотечно-го сайту в контексті маркетингової стратегії / Л. Чуприна, А. Чекмарєв // Україна: події, факти, коментарі. – 2011. – № 8. – С. 60–65.

243. *Шапиро С. Б.* Інноваційний менеджмент: (Управління інноваціями) / С. Б. Шапиро, В. В. Тарасенко. – Х. : Калейдоскоп, 1997. – 108 с. – (Серія «Учимося управляти» ; кн. 2).

244. *Шведова-Водка Г. М.* Інформаційна діяльність бібліотеки: термінологічний підхід / Г. М. Шведова-Водка // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 1998. – Вип. 1. – С. 242–246.

245. *Шемаєва Г. В.* Електронні ресурси бібліотек України в системі наукових комунікацій : монографія / Г. В. Шемаєва // Харк. держ. акад. культури. – Х. : ХДАК, 2008. – 289 с.

246. Шлях замовлень документів користувачами в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського : інструкція / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2001. – 87 с.

247. *Шрайберг Я. Л.* Бібліотеки і інформаційні технології: десять років спустя / Я. Л. Шрайберг // Науч. и техн. б-ки. – 2004. – № 1. – С. 25–55.

248. *Шрайберг Я. Л.* На пути к созданию концепции Национальной электронной библиотеки / Я. Л. Шрайберг // Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире : материалы VI Междунар. конф. «Крым-99». – 1999. – Т. 1. – С. 279–281.

249. *Шрайберг Я. Л.* Основные положения и принципы разработки автоматизированных библиотечно-информационных систем и сетей : главные тенденции окружения, основные положения и предпосылки, базовые принципы / Я. Л. Шрайберг. – М., 2001. – 100 с.

250. *Шрайберг Я. Л.* Современные тенденции развития библиотечно-информационных технологий / Я. Л. Шрайберг // Науч. и техн. б-ки. – 2002. – № 1. – С. 16.

251. *Шрайберг Я. Л.* Создание общероссийской компьютерной сети LIBNET : цели, проектные решения и перспективы в мире / Я. Л. Шрайберг // Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире : новые технологии и новые формы сотрудничества : материалы Междунар. конф. «Крым-94». – М., 1994. – С. 50–56.

252. *Шурпаков В. А.* Центр информационного обеспечения банковской деятельности и предпринимательства ИНИОН РАН как форма комплексного информационно-библиотечного обслуживания / В. А. Шурпаков // Библиотечно-информационное обеспечение в области социальных и гуманитарных наук на пороге XXI века : материалы науч. конф., посвященной 80-летию Фундамент. б-ки ИНИОН, Москва, 26 мая 1998 г. / РАН. ИНИОН. – М., 1999. – С. 94–99.

253. *Щербинина О.* Воспитание библиографической культуры пользователей в НТБ / О. Щербинина // Науч. и техн. б-ки. – 1999. – № 11. – С. 71–74.

254. Электронные библиотеки: возможность интеграции системы национальных информационных ресурсов Украины / В. Я. Рубан, Н. Н. Ермошенко, Г. И. Калитич // Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире: новые формы сотрудничества : материалы 2-й междунар. конф. – М. : TELEP, 1995. – Т.1. – С. 241–243.

255. Электронные документы в корпоративных сетях: второе пришествие Гуттенберга / Клименко С. В. [и др.]. – М. : Анкей-Экотрендз, 1999. – 272 с.

256. Электронный каталог и читатель // Науч. и техн. б-ки. – 2000. – № 9. – С. 79–85.

257. *Ярошенко Т.* Електронні журнали: можливості XXI ст. для науки та освіти України / Т. Ярошенко // Покликання університету : зб. наук. пр. – К., 2005. – С. 168–175.

258. *Ярошенко Т.* Бібліотечні консорціуми: перспективи розвитку / Т. Ярошенко // Бібл. форум України. – 2006. – № 4. – С. 7–11.

259. Digital library: keywords / S. B. Watstein, P. V. Calarco, J. S. Ghaphery // Reference Services Review. – 1999. – Vol. 27, N 4. – P. 344–352.

260. Free eBooks by Project Gutenberg [Electronic resource]. – Mode of access: URL: <http://www.gutenberg.org/>. – Title from the screen.

261. *Mason-Robinson S.* Video-conference screens «Motion media and library of the future» / S. Mason-Robinson // *Amer. libr.* – 1997. – Vol. 28, N. 7. – P. 25–26.

262. Mitchell S. Enabling technologies and service designs for collaborative Internet collection building / S. Mitchell, J. Mason, L. Pender // *Libr. Hi Tech.* – 2004. – Vol. 23, N. 3. – P. 295–306.

263. *Oder N.* AV rising: demand, budgets, and circulation are all up / N. Oder // *Libr. j.* – 1998. – Vol. 123, N. 19. – P. 30–33.

264. *Peters P. E.* Digital libraries are much more than digitized collections / P. E. Peters // *Educom Review.* – 1995. – Vol. 30, N. 4. – P. 11–14.

265. *Seamans N. H.* Electronic theses and dissertations as prior publications: what the editors say / N. H. Seamans // *Libr. Hi Tech.* – 2003. – Vol. 21, N. 1. – P. 56–61.

266. *Tennant R.* Digital Libraries / R. Tennant // *Library Journal.* – 1998. – Vol. 123, N. 17. – P. 28–30.

267. *Tennant R.* Personalizing the digital library / R. Tennant // *Libr. j.* – 1999. – Vol. 124, N. 12. – P. 36–38.

268. *Tennant R.* The art and science of digital bibliography / R. Tennant // *Libr. j.* – 1998. – Vol. 123, N. 17. – P. 28–30.

269. *Watstein S. B.* Digital library: keywords / S. B. Watstein, P. V. Calarco, F. S. Ghaphery // *Reference Services Review.* – 1999. – Vol. 27, N. 4. – P. 344–352.

270. UNIMARC Manual: Bibliographic Format 1994 [Electronic resource] / International Federation of Library Associations and Institutions. – Latest Revision: April 2000. – Mode of access: URL: <http://www.ifla.org/VI/3/p1996-1/sec-uni.htm>. – Title from the screen.

271. UNIMARC Guidelines no. 6: Electronic Resources [Electronic resource] // IFLA Universal Bibliographic Control and International MARC Core Programme (UBCIM). – 2000. – Mode of access: WWW. URL: <http://www.ifla.org/VI/3/p1996-1/guid6>. – Title from the screen.

Наукове видання

МЕДВЕДЄВА Валентина

**СТАНОВЛЕННЯ
ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
У ДІЯЛЬНОСТІ ІНФОРМАЦІЙНО-
АНАЛІТИЧНИХ СЛУЖБ БІБЛІОТЕК
(НА ПРИКЛАДІ СЛУЖБИ ІНФОРМАЦІЙНО-
АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ НБУВ)**

Монографія

Редактори: *Т. Дубас, О. Федоренко, Ю. Шлапак*
Технічний редактор *Т. Дубас*
Комп'ютерна верстка *Г. Булахова*

Підп. до друку 18.11.2013. Формат 60x84/16.
Ум. друк. арк. 10,35. Обл.-вид. арк. 9,18.
Наклад 300 пр. Зам. № 33.

Видавець і виготовлювач
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
03039, Київ, просп. 40-річчя Жовтня, 3

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 1390 від 11.06.2003 р.